

Ч. I (166) 83

Р. XXXVII

Авангард

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Авангард

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОГО М/О ЛОДІ

«АВАНГАРД» Ч. I (166) СІЧЕНЬ—ЛЮТИЙ 1983

ДВОМІСЯЧНИК, ВИДАЄ
ЦЕНТРАЛЬНА УПРАВА СУМ

VANGUARD - bi-monthly

Official Press Organ of the Ukrainian
Youth Association in Exile

AVANTGARDE - bimestriel

Revue de jeunes éditée par le
Comité Central de l'Union de la
jeunesse ukrainienne en exil

АДРЕСА АДМІНІСТРАЦІЇ:

«AVANGARDE»
72 Bld Charlemagne
1040 Bruxelles
tel: 734.0482

КРАЙОВІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

<i>Вел. Британія</i>	<i>Австралія</i>	
KU SUM	Mr. J. Kutnyj	
«Tarasivka»	7 Dale street	
Old Cliff House	Maribymong	3032,
Weston-on-Trent,		Vic.
Derby's		

<i>Аргентина</i>	<i>Бразилія</i>	
W. Zastawnyj	Ivan Kuchar	
Soler 5039	Rua Baía Grande, 146	
Buenos-Aires	V. Bela, São Paulo - SP	

<i>ЗСА</i>	<i>Канада</i>	
Mrs. M. Piatka	KU SUM	
% SUMA	83, Christie str.	
PO BOX 21 1	Toronto, Ont.	
New York NY 10276		

Редагує колегія. Головний Редактор — Роман Зварич.

Графічне оформлення: Графік Яків Гніздовський

Редакційне листування й матеріяли

надсилати на адресу Редакції:

«AVANTGARDE» 136 2nd Ave, New York NY, USA 10003

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1983 РІК

КРАЇНИ:	ОДНЕ ЧИСЛО:	РІЧНО:	
		в передплаті: до 31.3.83	в післяплаті:
ЗСА	дол. 3.00	15.00	дол. 16.50
КАНАДА	дол. 3.50	16.00	дол. 17.50
ВЕЛ. БРИТАНІЯ	ф.ст. 1.20	6.00	ф.ст. 6.60
АВСТРАЛІЯ	дол. 2.75	13.50	австр.дол. 15.-
БЕЛЬГІЯ	бфр. 90.00	450.00	бфр. 500.-
ФРАНЦІЯ	ффр. 12.00	60.00	ффр. 70.-
НІМЕЧЧИНА	н.м. 6.00	30.00	н.м. 33.-
АРГЕНТИНА	пезо 20.000	100.000	пезо 110.000
БРАЗИЛІЯ	круз 280.00	1400.00	круз. 1500.-

»ВОЛЯ НАРОДАМ — ВОЛЯ УКРАЇНІ!

Останніми роками Спілка Української Молоді в цілому світі, разом із широкими кругами українського суспільства в діяспорі, відмічує круглі дати-річниці постання і діяльності українських політичних, революційно-підпільних і військових формацій, які відіграли та ще й сьогодні відіграють особливо важливу роль у процесі визвольної боротьби українського народу за свою державну незалежність. І так, в 1979-му році ми відмічували 50-ліття постання Організації Українських Націоналістів (ОУН) — підпільно-революційної Організації, яка продовжує боротьбу проти окупантів після знищення Української Державности 1918-20 — їх років; в 1981-му році ми відзначили 40-ліття Відновлення Української Державности у Львові 1941-го року, а в 1982-ому ми вшанували 40-ліття створення української Повстанської Армії 1942-го року (УПА) — військово-революційної формації, яка стала на захист нововідновленої державности, зводячи понад десять років героїську боротьбу проти всіх окупантів українських земель.

В процесі цієї боротьби, в 1943-ому році на українських землях з починку Революційної ОУН та УПА постає ще одна формація — Антибільшевицький Блок Народів (АБН) — міжнародне об'єднання поневолених народів для боротьби проти спільного ворога — московсько-більшевицького імперіялізму та за встановлення самостійних, ні від кого незалежних національних держав на етнографічних землях кожного народу зокрема.

У зв'язку з тим, Центральна Управа СУМ на своєму засіданні, що відбулося 22-го січня 1983 року в Нью-Йорку постановила, що праця СУМ в цілому світі, особливо на зовнішньому відтинкові проходитьиме під кличем:

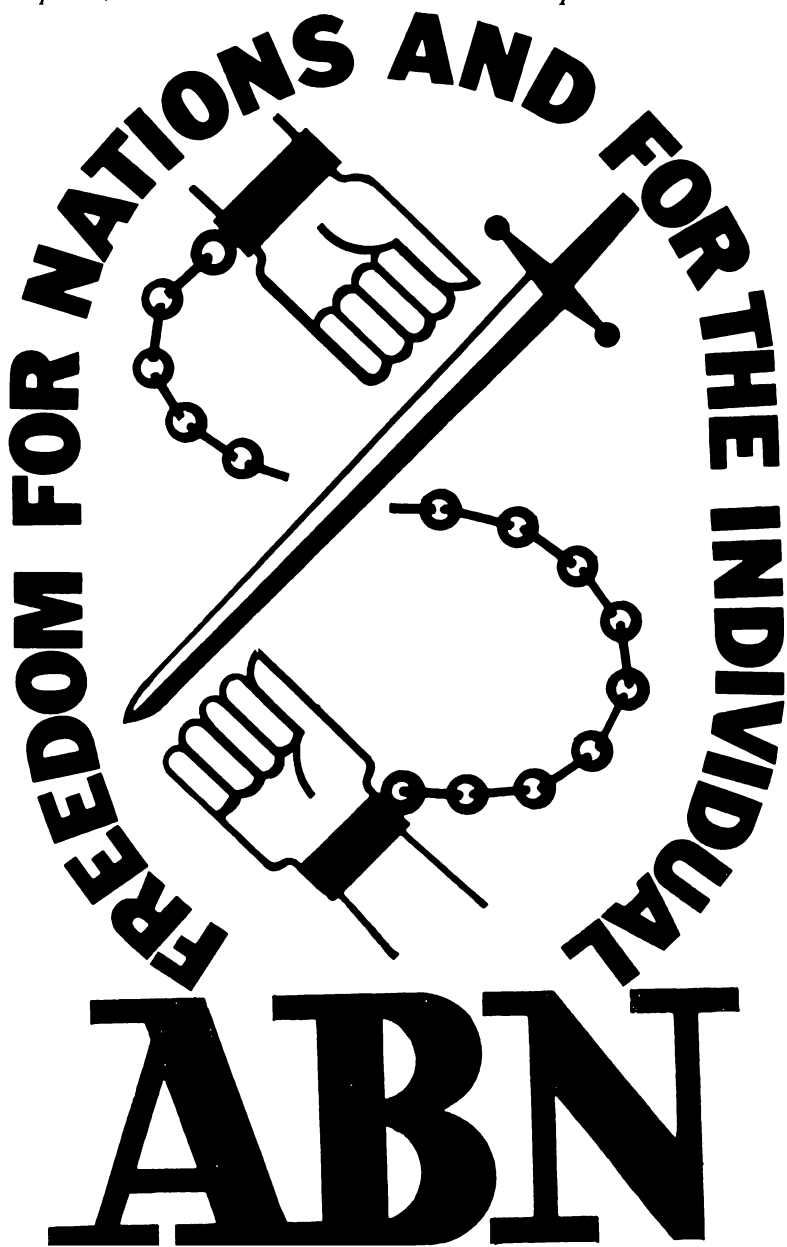
»ВОЛЯ НАРОДАМ — ВОЛЯ УКРАЇНІ«!

Рівнож Центральна Управа СУМ, разом з усією українською спільнотою має вшанувати пам'ять мільйонів українців, які згинули перед 50-ти роками під час страшного великого голоду, що його zorganizували комуністсько-російські окупанти 1933 р. в Україні з метою фізичного знищення, головню українського селянства, як остой українськості та джерела спротиву проти тотального поневолення і винародовлення, що готувалось окупантом українському народові.

Це сумна й трагічна подія в історії нашого народу. Це був нечуваний голод в історії людства, який скопив мільйони українського народу, і стільки ж само осиротив, вигнав людей з рідних хат, з їхньої прадідівської землі шукати куска хліба, загарбленого в Українського народу Москвою. Тому нашим завданням протягом цього

року — 1983-го є не тільки вшанувати пам'ять жертв голоду, але старатися довести до свідомости вільного світу, всіми доступними нам засобами, що злочинцями цього голокосту була большевицька Москва на чолі з тодішніми проводирями у Кремлі.

В нашій діяльності на зовні ми повинні підкреслювати, що цей геноцид довершений Москвою над українськими народами, був штучний-заздалегідь заплянований імперіялістичною большевицькою Москвою в країні, яка могла колись своїм хлібом прожити не тільки

своє населення, але також населення Європи чи колишньої московської царської імперії. Рівнож опрокинути, що голод в Україні в 1933 р. не був спричинений якоюсь природньою катастрофою чи неврожаєм, чого в тих роках не було на наших землях. Він був штучний, бо охоплював виключно терени України. Жодного голоду не було на інших теренах т.зв. Советського Союзу, дарма, що москалі та навіть деякі несвідомі «малороси» намагаються доказувати, що голод був і на деяких московських теренах. Це останнє свідчить про те, що виконавці цього нечуваного в історії людства злочину хочуть скинути з себе вину і відповідальність та ввести в блуд світову опінію, що їм дуже часто вдається, бо диспонують засобами пропаганди, не тільки своїми, але також і чужими.

Тому в цьому році, з нагоди відзначення 40-ліття АБН та в 50-ту річницю великого голоду в Україні, під кличем: «ВОЛЯ НАРОДАМ — ВОЛЯ УКРАЇНІ»!, проведімо наші масові Крайові Здвиги, публичні демонстрації й маніфестації, запрошуймо до участі молодь, громадянство і молодь інших поневолених народів, визначних церковних, громадських і політичних представників народів вільного світу, а особливо радія, телевізії й преси та доведім їм до відома, що передумовою для запанування тривалого миру в світі є — повалення московсько-більшевицької тюрми народів та на її місці встановлення вільних, від нікого незалежних національних держав, кордони яких покриватимуться з етнографічними теренами даних народів. Звертаймо їм увагу на те, що Україна, як територія і народ є найбільша потенціально й фактична сила в боротьбі з московським імперіялізмом, яка сьогодні стоїть в авангарді цієї боротьби. Відновлення вільної Української Держави на Сході Європи буде сильним заборолом проти московської експанзії й імперіялізму, а також запорукою миру у світі.

З огляду на те, що наведені дві річниці найкраще надаються для зовнішнього вияву нашого членства, тому для розпрацювання програми цьогорічних літніх таборів, вишкільних курсів, конференцій чи зайнять у вишкільно-виховних клітинах на місцях використаємо наступні річниці:

а) 100-ту річницю від народження і 10-ліття смерті великого українського мислителя і теоретика українського націоналізму — др. Дмитра Донцова;

б) 70-річчя від смерті Лесі Українки, найвизначнішої української поетеси;

в) 20-річчя від смерті талановитого поета-шестидесятника Василя Симоненка;

Студіями творів Дмитра Донцова, та взагалі ідеології українського націоналізму, повинні зайнятися в цьому році головно дружин-

ники-студенти, влаштовуючи доповіді, дискусійні вечори чи т. зв. панелі для загалу членства СУМ, чи ширшого громадянства. Матеріали для цього є досить обильні і їх можна знайти в кожній більшій українській книгозбірні, в українських періодичних виданнях, чи в університетських бібліотеках.

Про Лесю Українку та Василя Симоненка можна знайти досить матеріалу, які були поміщені в наших збірниках літніх таборів та в журналах «Крилаті» і «Авангард». Тому поручаємо Крайовим Управам доручити гуртам досвідчених виховників вже від тепер зайнятися збіркою цих матеріалів, відповідно їх упорядкувати та видати свої власні посібники таборових матеріалів, окремо для молодшого і старшого Юнацтва СУМ. Згадані збірники, напередодні початку літніх таборів, просимо розіслати на адреси всіх Крайових Управ СУМ і в цей спосіб відбудеться обмін досвідом між поодинокими країнами.

З рамени Центральної Виховної Ради та Центральної Управи СУМ протягом цілого 1983 року будуть появлятися статті і матеріали в наших періодиках «Крилаті» і «Авангард», за якими просимо слідкувати і використовувати їх у виховно-вишкільній праці на місцях чи на літніх таборах. В місцевостях, де не буде змоги піднайти потрібних матеріалів, просимо звертатись до Крайових Управ СУМ, або безпосередньо до Центральної Управи СУМ в Нью-Йорку.

В загальному, у нашій цьогорічній виховній та вишкільній роботі на місцях — в Осередках і літніх таборах поручаємо звернути більше уваги для засвоєння нашим молодшим і старшим юнацтвом таких рис характеру як ідейність, почуття обов'язковості, гордості приналежності до СУМ, доброї сумівської поведінки тощо згідно із вимогами «Правильника Юнацтва СУМ» — перша Програмова Частина.

Працюючи із дружинниками звернім особливо увагу на ідеологічний та суспільно-політичний вишкіл, бо всім нам доводиться жити і працювати в ідейно зрізничкованому українському суспільстві, як також стрічатися в чужому середовищі з ворожо наставленими до українських справ одиницями. При тому ми мусимо завжди пам'ятати, що живучи у вільному суспільстві, ми постійно можемо бути об'єктом атаки на нас, чи підступної або відвертої ворожої атаки на СУМ. Старше наше членство повинно в цих справах належно орієнтуватися.

Бажаючи всім успішної праці в цьому новому 1983-у році, остаємося з сумівським привітом.

Честь України!

Готов Боронити!

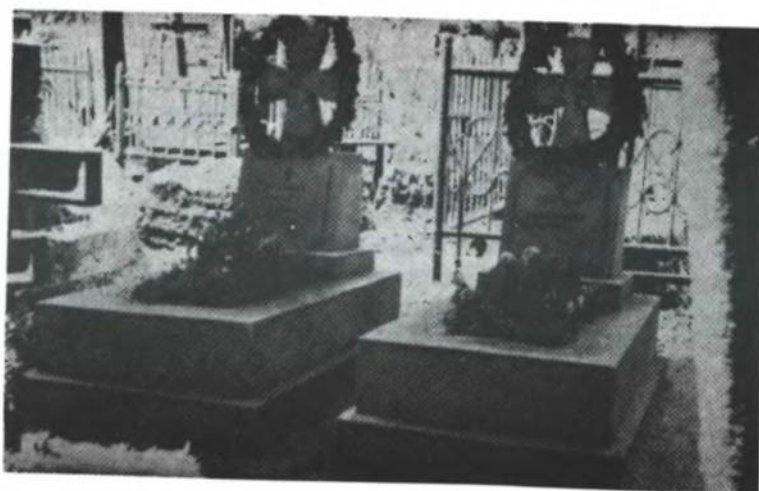
За ЦУ СУМ:

Е. Гановський
(Голова)

О. Рожка
(Ген. Секретар)

*(В 50-ТУ РІЧНИЦЮ ГЕРОЇЧНОЇ СМРТИ Д. ДАНИЛИШИНА
Й ВАСИЛЯ БІЛАСА)*

МІТ
ТРЬОХ
ЛІТЕР

вигляд могил Василя Біласа і Дмитра Данилишина на львівському цвинтарі.

*«Мірйаймо наші сили не критеріями
можливого, але бажаного! Виповнити
прірву між реальним і бажаним—
означає йти шляхами Героїв!»*

*«Справжню історію знайдемо лише в
легендах. Легенда — це жива тради-
ція, і в трьох випадках з чотирьох,
вона більш правдива, ніж те, що
називаємо історією.»*

Ярослав Стецько

Огюстен Тієрі

Кожна нація має свої міти. Такі національні міти звичайно постають в найкатастрофічніших історичних умовах, коли, здавалося б, все подиктоване на духову й морально-етичну загибель даної нації. Міт — це духово-етична категорія, що скріплює національну волю до життя, волю до боротьби. Чим потужніший національний міт, чим сильніша викликана ним туга за героїчним, чим більше пориває нарід до Великого, і чим сильніша викликана ним ненависть до ворогів за покривдження нації впродовж історії — тим могутніша ця нація.

Але, міти не творяться самі з себе. Люди творять міти. І не абиякі люди, а тільки велетні волі, які в своїх великих героїчних чинах дають нації причину повірити в себе; повірити у властиве їй післанництво Божого Провидіння.

Такий потужний, героїчний міт постав на Західних Українських Землях в початку 1930-их років, після остаточного оформлення українського революційно-націоналістичного руху з постановням Організації Українських Націоналістів в 1929 році. Це був міт трьох літер — ОУН! Для українського населення, ОУНівці були аноніми. Однак, кожний — свій

і ворог — твердо відчував революційну владу цих незримих воїнів підземної України, чи то у виконаних українськими революціонерами атентатах на поодиноких ворогів України, чи в різних т.зв. «ексах» (експропріаційних акціях), чи в масовій шкільній акції української молоді. Ніхто не знав, хто особисто стоїть за цими акціями. Але, кожний видів у них печатку могутніх, мітичних трьох літер — трьох літер, що вогнем Революції закарбувалися в серці кожного українця — ОУН!

При кінці 1932 року двох таких »анонімів«-воїнів підпільної України унаявнилися перед українським народом і з їхньої величної героїчної постави зріс ще потужніший Революційний Міт. Це були два молоді »хлопці«, один 24-літній шевський челядник, а другий, його близький друг, 21-літній син селянина. Здавалося б, що вони — нічого особливого. Але, ці два »пересічні« молодці стали велетнями; вони стали самим уособленням епохи, коли героїзм став етичним дороговказом для цілого народу, коли героїка життя злилася з етикою життя, в зрозумінні цього, як найвищий ідеал, до якого кожний спрямовував всі свої прагнення і зусилля. Це була епоха, коли загинути в боротьбі за Батьківщину, за ідею абсолютної справедливості, за найвищу Правду, уважалось привілеєм вибраних, цебто тих, що за покликанням нації стали в ряди того підземного лицарства, яке народ знав лише як три літери. А Революційний Міт цієї ж героїчної епохи створили два прості, але й могутні селянські хлопці:

ДМИТРО ДАНИЛИШИН І ВАСИЛЬ БІЛАС

Городок Ягайлонський (біля Львова)

30 листопада, 1932 р.

година — 17:00

... Члени боївки Організації Українських Націоналістів під проводом Юрка Березинського вирушають до акції на поштовий та податковий уряди польської окупаційної влади, щоби сконфіскувати державні гроші, здерті поляками з українців. Ці гроші потрібні на революційну діяльність ОУН і боротьбу за українську державність та самостійність.

Між 12-ма добре вишколеними, твердими, вибраними молодими бойовиками є Дмитро Данилишин, шевський челядник, і Василь Білас, селянський хлопець. Обидва з села Трускавці, де разом виростили і де належать до тої самої »п'ятки ОУН«.

Напад триває всього кілька хвилин. Кожний бойовик виконує наперед призначені завдання. Починається стрілянина. Березинський паде, прошитий трьома кулями. Інший бойовик, Володимир Старик, важко поранений, вибігає на вулицю і падає мертвий.

Виконавши завдання, бойовики відступають на домовлене місце і тут діляться на дві групи для дальшого відступу. Данилишин передає »експропрійовані« українські гроші (4,500 поль. злотих) і разом з Біласом ідуть на станцію у Глинній Наварії, щоби поїздом повернутися у Дрогобиччину. Але, на станції несподівано натрапляють на поліціантів, які вже залярмовані про напад у Городку і перевіряють всіх подорожніх. Данилишин вдає, що шукає в кишені за документами, а витягає револьвер і вистрілює два набої. Комендант польської поліції Коят лежить трупом, а другий поліціант важко поранений.

Бойовики лісами добиваються до села Чернаси, бо про їзду поїздом вже немає мови. Звідси полями й стежками йдуть в напрям села Розвадів над Дністром. Але, тут поляки показали свою підлу підступність. Мешканці села були заалармовані, що двох «бандитів» обграбували українську кооперативу. Підбурені підлою брехнею українські селяни кидаються на двох бойовиків і починають їх сильно бити, думаючи, що це ті «бандити». А польська поліція скоро надходить.

«Застріль мене й себе» — каже Білас своєму побратимові. Він знає, які пекельні тортури чекають їх у польській тюрмі. Білас не про себе й про друга турбується, бо знає, що й так прийдеться їм загинути на польських шибеницях. Він, як кожний український націоналіст-революціонер, на смерть готовий. Однак, не хоче ризикувати тим, що після жорстоких тюремних знущань він зможе «сипнути» своїх друзів з підпілля ОУН і зрадити ідею, за яку віддає життя. А Данилишин твердо йому відповідає — «Ні, вони розправляться з нами», а тоді заявляє обдуреним селянам, що вони члени Української Військової Організації. Брехнею розлючена товпа — закам'яніла. Хочуть рятувати цих месників України, але запізно.

Поліція відводить двох бойовиків ОУН...

Львів, Наглий Суд

17 грудня, 1932 р.

година — 08:45

на лаві обвинувачених:

Дмитро Данилишин, літ 25, нар. в Трускавці (1907р.), нежонатий, греко-католик, шевський челядник, освіта — 3 класи народньої школи;

Василь Білас, літ 21, нар. в Трускавці (1911), нежонатий, греко-католик, освіта — 7 клас народньої школи.

...Під сильним поліційним конвоєм вводять у судову залю хоробрих бойовиків ОУН. Їхні голови обвинуті закривавленими бандажами. Їх лица, хоч молоді, то на них немов би виписані всі минулі кривди, що їх зазнала українська нація протягом довгих років неволі. А з їх зіниць начеб сипилися іскри національного гніву. Лише поглянути на цих двох хоробрих воїнів, то кожний скоро переконається, що вже жодна сила світу не зможе здавити повсталі України.

...Відбувається цілий ряд зізнань поодиноких свідків. У фрагментах вирисовуються сцени з того листопадового дня, коли 12 бойовиків ОУН напали на поштовий та податковий уряди в Городку, щоби відібрати від ворога те, що належалося українському народові. І в цих фрагментах теж вирисовуються дві незабутні в українській історії постаті, які можна окреслити одним словом: ГЕРОЇ.

А найхарактерніше зізнання — це була горда постава Данилишина з його цілковитою погордою до смерті. Прокурор ставить питання Данилишині — «Як називається?» Відповідь — мовчанка. Знову ж питання — «Чи ви називаєтеся Данилишин?» І знову — горда, могутня, але й грізна мовчанка. О так, не промовивши ані одного слова, цей молодий, здавалося б простий шевський челядник, недвозначно відповів, що він не визнає законности цього ворожого суду над ним, не визнає польської окупаційної влади на Україні. Тою мовчанкою можна було списати цілі томи.

Свою мовчанку Данилишин урвав лише два рази. Вперше, це було, коли зізнавав свідок поліціант Слугоцкий, що до нього стріляв Білас, то Данилишин встав і спокійним, холоднокровним голосом заявив: »То неправда! На двох поліціантів на станції в Глинній Наварії, не стріляв Білас, тільки я. Данилишин вдруге урвав свою мовчанку під час зізнання свідка о. Киндія, пароха села Розвадів, який сказав: »З горбна я побачив чоловіка, що лежав на гостинці, а над ним стояли люди. Я прибіг і просив, щоб люди не били. У віддалі якихось 30 кроків я побачив другого, що лежав у житі. І його били. Я не знав, котрого рятувати... Пробував відібрати від людей дрючки, але люди були такі роз'юшені, що й на мене готові були кинутися. Нагло один із лежачих очуняв і встав. Це був молодий, високий мужчина. Я крикнув, щоб і другого перестали бити. По якомусь часі і другий очуняв і встав. Обидва вони були побиті, з голів текла їм кров. Вони зблизилися до себе, а люди їх оточили. І сталося таке, чого я в житті не бачив: один одного взяв за руку. Вони стояли на горбку так, що їх було видно понад людьми. Тоді той вищий промовив: »Ми є члени Української Військової Організації. Ми вмираємо за Україну. Як ви так будете воювати, то України ніколи не будете мати!«...

Раптом, сильний вибух плачу уриває о. Киндієві розповідь. То був Данилишин. Видно, як він старався себе опанувати, стискаючи кулаки й зціпивши зуби. Білас ставить голову свого друга на своє плече, обнімає його руками, і цілує Данилишина, щоби заспокоїти його. А о. Киндій продовжує:

»Тому, що вони були близько мене, я чув, як один до одного шепнув: »Тепер поцілуємося на прощання!« Обидва поцілувалися. Я не є неспокійної вдачі, вмю панувати над собою. Але та хвилина, коли люди стояли з дрючками, а вони на горбку, пригадала мені, що так мусіло бути тоді, як на Голгофті розпинали Христа! Люди похилили голови й не знали, що робити. А тим часом надійшла поліція й їх забрала.«

Тепер, не тільки Данилишин, але й публіка й оборонці не могли стримати сліз. А Данилишин, з обвинутою, закривавленою головою заявляє: »Не думайте, що це я за себе плакав!«

Львів, Наглий Суд

22 грудня, 1932 р.

година — 10:45

Перед останньою нарадою суддів, голова суду питається підсудних, чи вони хочуть сказати своє останнє слово.

Дмитро Данилишин відповідає: »так«. Гордо й спокійно заявляє: »Я знаю, що мене жде. Я був і є на все приготовлений. Тільки шкодую, що не зможу дальше працювати для нашої Неньки України!«

Василь Білас тоді заявляє: »Я націоналіст і революціонер... Такі, як я — Батьківщині лише смертю служать!«

Після півгодинної наради, судді вертаються на залю. Проголошується присуд:

Дмитро Данилишин — кара смерті;

Василь Білас — кара смерті.

Проф. д-р Володимир Старосольський, один із оборонців, зразу ставить домагання, щоби суд вислав прохання до президента польської держави про уласкавлення. Однак Данилишин і Білас заявляють, що вони ніколи не будуть просити у ворога, окупанта українських земель, жодного уласкавлення.

...О годині 17:05 прокуратор повідомив, що польський президент затвердив присуд смерти.

Львівська в'язниця «Бригідки»

23 грудня, 1932 р.

година — 06.30

... Польська поліція виводить Дмитра Данилишина і Василя Біласа з в'язниці на шибеницю. Голосно лунає пісня з тюремних камер. Це їхні друзі по ідеї прощають їх. Прощають старим, жалібним маршем революціонерів: «Ви жертвою в бою нерівним лягли». А коли перейшли на бойовий марш — «Не пора», то здавалося, що ось-ось заваляться в'язничні мури. Все тремтіло. Тюрма прощає своїх найдорожчих. Гордий, погрозливиий та злісний спів-прощання в'язнів приглушує слова прокуратора, який в останнє читає вирок смерти.

На подвір'ї, ще заки вивели двох Героїв, було чути щебетання пташок, що було нечуване в такій годині в зимовій порі. А раз вивели Данилишина і Біласа, то по всій Західній Україні вдарили церковні дзвони, прощаючи своїх улюблених, хоробрих синів.

До засуджених підходить д-р Степан Шухевич, їх оборонець під час судового процесу. Хвилюючим голосом старший адвокат каже двом молодим бойовикам: «Чуєте дзвони? То Вам вони грають! Ви весь час трималися дуже добре, тримайтеся так далі. Як будете йти на шибеницю, то дивіться мені в очі, а я буду дивитися в очі Вам і таким способом підтримуватиму Вас».

А дзвони далі дрижать, немов би хотіли збудити з байдужости увесь світ.

Підходить Данилишин на ешафот. Виринає петлю з руки ката і сам собі затягає на шию, твердо заявляючи: «В цій хвилині я не маю жодних бажань. Мені тільки дуже жаль, що я можу лише раз умерти за Україну!» А Білас попрощався з життям окликом: «Хай живе вільна Укр...» Не міг докінчити, бо на знак прокуратора кат затулив йому уста. Проф. д-р Володимир Старосольський в цій хвилині увесь затрясся і голосно крикнув: «Що ви робите?! Затикаєте уста засудженому на смерть і не даєте йому висловити його останніх побажань! Чи є ще така інша держава в Європі, щоб так поступала?!»

Село Вериня

Весна, 1933 р.

...На горбку, біля цього села, на тому самому місці, де обдурені підлою брехнею українські селяни піймали Данилишина і Біласа, висипують високу могилу на їх пам'ять. Але, польська поліція скоро знищила цю могилу, бо їх страх огортав перед тим Революційним Мігом, що та могила символізувала. За одну ніч невідомі руки знову висипали свіжу могилу. Однак, цим разом закопали в ній динамітні

бомби. Польські нищівники знову прийшли розкопувати могилу, але заплатили своєю кров'ю, бо не сміла жодна ворожа рука знеславити те, що нарід беріг як святість.

... Так творився Революційний Міт 30-их років — Міт Трьох Літер. Його створили два молоді хлопці, які на ділі навчили нас, що означає слово — ГЕРОЇЗМ.

Вже немає тієї могили на горбку біля села Вериня. То ж, коли шановуємо пам'ять цих двох велетнів України, нехай наші серця перетворюються у живу грудочку рідної землі, з якої разом висиплемо могутню могилу на славу й честь Данилишина і Біласа, і всім поляглим за волю України — знаним лише Богові. Але не забудьмо закопати в цю живу грудочку землі динамітну бомбу, яка не допустила б жодного ворога знеславити українські святощі, знеславити той героїчний Міт Трьох Літер!

Р.З.

ІЗ ПРОМОВ ОБОРОНЦІВ Д. ДАНИЛИШИНА Й В. БІЛАСА НА СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Проф. д-р В. Старосольський:

«... Каже пан прокуратор, що Біласові й Данилишинові доручено завдання забрати гроші, бо вони мали вже за собою минувшину, яка їх кваліфікувала до експропріаційних нападів, бо брали участь у давнішому нападі на пошту в Трускавці. Я зважусь сказати щось протилежне: роля, яку їм приділено, вказує якраз на те, що вони були трактовані як люди найменше спосібні на те, що є терором, що є ґвалтом, ... що вимагає остаточного виступу проти людського життя. Навпаки, з ролі, яка була призначена першому й другому, виходить ясно, що була роля, яка вимагає цілком інших кваліфікацій. Роля, яка вимагає певности, що той, кому вона буде доручена, її виконає і виконає абсолютно чесно.

»Високий суде! Я завжди буду далекий від того, щоб очорнювати, понижувати якийнебудь революційний рух... Я знаю, що гроші — це є страшна сила, про яку Гете у «Фавсті» сказав, що це сила, яка безоглядно панує над людиною і залишається постійною небезпекою для того, хто їх тримає. В підпільній революційній боротьбі, в акції, де немає контролю, де неможливими є точні рахунки, де немає доказів, хто скільки взяв і скільки видав та на що видав, з konieczности лишається ця спокуса і можливість, що хтось, з якоїнебудь слабости або через дефект свого характеру може піддатися тій спокусі, яка є зв'язана з посіданням грошей. І ось я тверджу: коли Біласові й Данилишинові доручено якраз цю функцію — забрати гроші, щоб серед тієї суматохи в хвилині, після якої наступає втеча, коли наступає безконтрольність, — зберегти їх і передати організації, коли якраз їм доручено справу грошей, то це є доказом, що той, хто давав ті доручення, мав абсолютну певність щодо чистоти їх душі, мав абсолютну певність, що доручає ту ролю людям, які про власну користь не дбають і матимуть силу опертися найбільшим спокусам... Вони щиро й всеціло, нічого для себе не застерігаючи, принесли себе в жертву ідеї, яку визнали великою і святою, і тими способами, що їх їм вказано, як єдиними й найкращими способами, намагалися цю святу й велику ідею здійснити...

Проф. д-р В. Старосольський

Д-р Степан Шухевич

«Високий суде! Французька революція перша створила в тому новому значенні слово, яке, навіть якщо перед тим існувало, мало цілком інший зміст: слово «ля патрі» — «Батьківщина», і в значенні не держави, а чогось іншого, якоїсь іншої людської спільноти, яка є родиною, але в безмірно більшому значенні, — якоїсь людської спільноти, що її творить та загальна спільна воля, яка має право говорити за всіх... І постає любов Батьківщини й обов'язок супроти неї.

«Але я смію твердити, що та любов і той обов'язок не все однакові, хоч зовнішньо, теоретично їх однаково називається. Смію висловити, може, парадоксальну думку, що ваше покоління, те, яке прийде, не буде знати того слова — Батьківщина — і не буде знати любови до тієї Батьківщини в такому змислі, в такій беззастережності абсолютної сили, як знає її наше покоління.

«Бо Батьківщина вільна, державна, щаслива Батьківщина — її треба любити, її треба шанувати, її треба боронити і стояти на сторожі її добра, але ця батьківщина вже сильна, вона не дуже потребує нашої помочі й нашої любови, вона робить нераз і те, що нам не вигідне матеріально чи морально. Але батьківщина, — нещаслива батьківщина в неволі, батьківщина, яка терпить, — це є Батьківщина, це є велечезне джерело любови, понад яку більшої, сильної нема і бути не може... І коли я, Високий Суде, прохаю, щоб ви пішли зі мною тією тернистою дорогою, що йде нею мій народ, і до якого належать підсудні, то прошу вас не для сантименту, а для того, щоб ви зрозуміли цих хлопців та їхні вчинки і щоб знайшли речеву формулу їхньої вини.

«Польський поет Томаш Веселовський дивився на нашу історію, як ще досі ніхто з українців. Він відкрив тайну історії, вказав, що наша історія — це ряд зривів до життя, і то зривів, з яких кожний нічниться невдачею. Він у своєму вірші до України каже:

*Дивним на світі існуєш спокоєм:
Могилою в колиці, колицкою в могилі.
Існуєш як трава на луці,
Що має силу перетривати всі земні творива.
/переклад з польського, Ред./*

... В цих хлопців є той біль століть, що його свідомо й несвідомо відчують всі українці й який єднає нас усіх. Але не тільки те. В їхньому поколінні, в поколінні цих хлопців живе щось інше.

Прошу взяти до рук їхні життєписи, прошу глянути на дати народження цих молодих хлопців. Вони були цілком молодими хлопцями, дітьми тоді, коли Україна, здавалося, вітає свою нову весну. І тут, Високий Суде, знову не до почувань, а до розуміння життя я апелюю. Хто раз поглянув на сонце волі, чи ж може він цього забути? Чи є на світі сила, яка видерла б з його душі бажання й постанову йти далі до сонця волі?

»Я знову вживу порівняння. Два поети двох народів: Міцкевич згадує про 1831 рік, кажучи, що він виріс у неволі, але мав у своєму житті одну весну, весну надії. А Шевченко — »В неволі виріс між чужими і неоплаканий своїми, в неволі, плачучи, умру«.

Чи ж не бачите тут тієї глибокої трагедії, різної трагедії двох народів? Міцкевич бодай одну весну мав, а Шевченко, як і багато поколінь українського народу перед ним і по нім, такої весни не мали.

Але прийшли роки 1917 і 1918 і кинули своє зерно: ті почування, що мусіли залишитися назавжди. Очевидно, інакше формувалися вони в старшого покоління, а інакше в молоді, яка не має інших критерій, крім одного: любови й бажання служити визволенню України.

» ... Сьогодні суджені стали членами ОУН. І коли ми згадуємо це, то тут стає перд нами один основний, абсолютний закон соціології. Їх втягнуто до конспіративної організації і — що стає для них панівним мотивом їхнього життя? Посвята. З одного боку бажання чину, — оте бажання чину, яке щоякийсь час стукає до вікон і сердець і душ народів, яке появлялося і в польського народу у формі романтизму, — не того сантиментального, ідилічного, а того романтизму, що кликав до чину, той, квітом якого було повстання 1831 року, того, що застукав до душі польського народу 1863 року, того, що ворожо ставився до тих земляків, які »хотіли не хотіти«. Він, цей поклик, приходиться і опановує цілі покоління. Приходить і породжує бажання чину, байдуже, чи в оцінці критика той чин виглядає доцільним, чи ні. На критичні завваги не відповідається аргументами, а тільки вірою, що той, хто думає інакше, хто критикує, робить це з психічного дефекту — »не хоче хотіти«. Це та абсолютна віра в силу абсолютну й вартість чину, віра й переконання, що »треба міряти сили на наміри, а не наміри залежно від сил.«

»Високий суде! Приходить ще один мотив, який виявляється в психології кожної людини-патріота. В душі Данилишина і Біласа, коли вони стали в ряди ОУН, зроджується й приходиться до голосу одне бажання: бажання посвятити себе, згоріти в жертві на жертovníку ідеї, на службі якій вони стали. Ми признаємо, що для великої ідеї треба посвячуватися, треба бути готовим на смерть. У них оця квестія жити для ідеї, служити їй, перетворилася в бажання вмерти за цю ідею. У своєму критичному наставленні супроти себе самих, вважаючи себе тільки сірими рядовиками в боротьбі, вони прийшли до переконання, що великій своїй ідеї вони не можуть прислужитися нічим краще, як тільки своєю смертю.

»Високий суде! Цей момент бажання жертвувати самого себе,

попри бажання чину, притаманний всім таким рухам, до яких належить і український революційний рух. У Німеччині недавно ставав перед судом один революціонер-комуніст, який сказав: «Вір зінд Тоте ауф Урляуб». «Ми члени підпільної організації, — це небіжчики, що їм дано тільки відпустку на деякий час. Ми не зачисляємо себе до живих. Наше місце там, по тому боці границі.» До типу таких належить і Данилишин, і Білас. Перший потвердив це своєю твердою мовчанкою, другий зізнаннями, в яких весь час виразно бриніло: «Такі, як я, Батьківщині найкраще смертю служать». І ніщо з того, що вони робили, ані трошки не затемнює ясности: чому й кому віддали себе цілковито ці обидва революціонери. Відділити їх одного від одного я не можу. В них обидвох однаковим було одне-однісіньке почування, святе почування: любов, ніщо інше. Не бажання наживи, користи. Вони були невільниками тільки тієї одної ідеї — Волі. І стали вони рабами її, віддаючи їй все своє життя, добровільно. Два рази відкрив заслону святая святих своєї і Біласа душі той, хто мовчить — Данилишин. Там, у шпиталі, де небуденним, щирим, геройським жестом бере на себе з товариша вину за вбивства, і тут, коли на звук самого слова Україна «заламався» той гордий Данилишин заривав. І це хай промовить до ваших судейських душ: цей кришталь душі обидвох підсудних».

Д-р Степан Шухевич

«Високий наглий суде! В цій справі я повинен, власне, мовчати. Мовчав весь час розправи Дмитро Данилишин і я повинен пристосуватися до його тактики і також замовчати. Але я мовчати не можу. Не можу, бо моя совість, мій обов'язок..., забороняють мені мовчати в таку хвилину. Не можу мовчати, бо мушу сказати те, що чую цілим своїм серцем, що чую цілою своєю душею, цілою своєю совістю.

Хочу сказати так голосно, щоб голос мій почув не тільки Високий трибунал, не тільки присутні в цій залі, але й уся суспільність; щоб мій голос, голос мого серця почув увесь світ, ціла вселенна. Не можу мовчати, бо уста мені відкрив сам мій клієнт Дмитро Данилишин. Відкрив три рази...

«... Мовчання в такій розправі, де йдеться про бути, або не бути, жити, чи не жити, — мовчанка є героїзмом, великим героїзмом. Витримати мовчанку не хто-небудь потрапить. Адже ж тут, на цій розправі, розглядається питання, від якого залежить існування цієї людини. Не раз попросту самі слова рвуться з уст. А він сидить тихо, мовчить, зціпив зуби, зтиснув п'ястuki і з його уст не паде ні одне слово. Чи ж це не гідне подиву? Чи ж не свідчить воно про характер, добрий, міцний характер, про тверду й незламну волю, про справді мужеський характер цього хлопця? Думаю, що так.

«Але й проломив він мовчанку. Раз, коли стало питання, хто вбив поліціанта Коята, він промовив: «Я стрілив. Не стріляв Білас, тільки я». Чому? Бо не хотів, щоб його вина спадала на чужі плечі, щоб невинно посуджено його друга бойовика. А може хотів його рятувати? Я не знаю, хто з них стрілив. Може він, а може й Білас. Але він бачить, що його товариш у небезпеці, отже сміливо бере новий, великий тягар, тягар,

що при оцінці його вини може заважити його долі. А це вказує на велич його характеру. Та сильна, безмірна любов до товариша, яка посувається аж до пожертвування своїм власним існуванням, вказує на велич його характеру.

«І промовив другий раз тоді, коли, на його думку, тут у залі цілком непотрібно розглядано іншу справу, справу Голуфка. Не міг він мовчати і мусів перервати мовчанку, щоб заявити, що з тим убивством не має нічого спільного.

«І третій раз, — тоді, коли свідок о. Киндій розповідав про ту сцену, коли селяни, побивши їх як злочинців, почули від них слова: «Ми за Україну гинемо». І у хвилині, коли свідок проголосив слово Україна, почули панове плач на залі: плач Данилишина, цього твердого й німого Данилишина. На самий звук слова Батьківщина він попадає у розпуку й проливає не сльози, а біль-жемчуги. Все зніс, але не міг знести образу тієї хвилини, трагічної хвилини.

«Чи, осуджуючи вчинки Данилишина, можете, панове, пройти попри цей факт мовчанки, не звернувши на нього уваги? Колосальна, нечувана любов до всього свого, до свого народу, до свого рідного краю. Ця велика, безмежна любов до України — це мотор усього того, чого допустився Данилишин. І над цим мотивом, панове судді застановитися мусять. Бо не для якихось інших, нечесних «цинічних» спонук, а тільки з любови до Батьківщини він пішов на чин, за який сидить отут на лаві обвинувачених. І коли я так думаю і вдумуюся в душу цього хлопця, то мимоволі мушу сказати про нього: «М о в ч а з н и й В е л е т е н ь». Так, бо у своїй мовчанці він — справжній велетень, хоч ще такий молоденький.

«Своїє приналежності до ОУН він не заперечує. Так, він був справжнім членом ОУН, він, цей любий, милий шевчик, в е л е т д у х о м.

«... Залучений до ОУН, Данилишин чесно й послідовно йшов за тією зіркою, якою для нього була любов до України. Він знав, що боротися за волю своєї Батьківщини є його святим обов'язком.

Він дістав наказ їхати до Городка на чин у користь Організації. Який цей чин — він не знав. І не питався. Бо так, як увесь час мовчить спокійно й гордо тут, у судовій залі, як твердо мовчав увесь час у ході важкого слідства, так само мовчки приймає він організаційний наказ і йде сповнити його, як дисциплінований жовнір. Іде разом із Біласом, щоб виконати організаційний наказ. І — прошу панів суддів: якими фондами розпоряджають вони? Мають тільки те, що треба мати на квиток: ні одного сотика більше не хочуть узяти від Організації, щоб не зменшувати її фондів. Ідуть обидва, бо ... ці два бойовики нерозлучні. А що таке нерозлучна, щира дружба, я знаю і ви, мабуть, знаєте добре з воєнного досвіду.

«Вже оборонець Василя Біласа підкреслив цю важливу обставину, що їм обидвом доручено не завдання стріляти, а завдання забрати гроші. І не могли доручити їм завдання стріляти, бо добре знали кришталеві серця їх обох. Цю чистоту геройських сердець ми мали змогу пізнати тут, відчула її й оця жінка селянка, яка гостила їх молоком, а тут, зізнаючи, як свідок, плакала із співчуття до них. Пан прокуратор намагався зобразити, що вони обидва безсердечно вбивали людей під час своєї

КРУТИ — УКРАЇНСЬКІ ТЕРМОПЛИ

Крути — це невеличке містечко на Чернігівщині із залізничною станцією на шляху Бахмач — Київ. Ця станція відіграла деяку роль в нашій історії.

Сталося це за Центральної Ради, — легального уряду вільної України, — у січні 1918 року. Столиця Київ наладнювала адміністрацію, відкривала школи, розбудовувала кооперацію, розсилала амбасадорів до чужих країн.

Раптом, на початку січня рознеслася вістка, що в Арсеналі вибухло повстання робітників, підмовлених москалями. Почалися бої на вулицях міста й українські відділи Вільних юзаків, Січових стрільців та Гайдамаків швидко перемогли розагитованих «робітників». Проте москалі не дармували, і щораз то нові «повстання» вибухали в різних кінцях Києва, але українські полки з гетьманськими назвами ім. Сагайдачного, Дорошенка і Хмельницького, чомусь заявили свій «неутралітет» і до боротьби не вмішувалися...

Тим часом головні московські сили хмарою насувалися від Бахмача на Київ і їм треба було загородити дорогу. На жаль, як пише Д. Дорошенко у своїх «Споминах» — «не знайшлося нікого іншого як нашвидку сформований «Студентський курінь», хлопці якого не вміли й рушницю тримати в руках...»

Енциклопедія українознавства подає такі дані про битву, яка відбулася під Крутами: «29 січня 1918 р. відбувся бій сотні Юнацької школи, сотні Студентського куреня і чоти Гайдамаків, — разом усіх

втечі. Але ж ми чули й бачили щось цілком інше. Переслідуювані юрбою селян, вони не стріляли в людей, хоч ті могли їх спіймати і видати на смерть, а тільки відстрілювались у повітря, на пострах, бо вбивати не дозволяло їм їхнє серце.

«Я хочу звернути увагу на ще один момент. Тікаючи, гнаний і перетомлений Білас бачить, що скорше, чи пізніше їх таки зловлять і тому звертається до свого товариша: «Не втечемо. Ти маєш револьвер: проший одною кулею мене, а другою себе. Хай буде з нами кінець!» А Данилишин на те: «Ні, так бути не може. Хай вони зроблять з нами кінець!» Що це значить? Чи це, може якийсь акторський жест? Ні, це, панове, важливий психологічний момент, який дуже багато говорить про психіку Данилишина. Як карний член Організації, він бажає згинувти з рук ворога.

«Мій клієнт увесь час мовчав. Але мовчання є признанням і, якщо суд визнає, що він був учасником нападу, я знаю, що його жде. Та я вважаю, що суд мусить узяти до уваги мотиви дії, душевний стан обвинуваченого, бо ж судиться не факт, але особу. Я прошу проаналізувати мотив: для чого він діяв? Бо ж відповідь ясна: він діяв для України. Слово Україна, як ми це бачили, виклиало в цього сильного хлопця стогін. Панове судді, це не Данилишин стогнав, це стогнав цілий український народ!»

(Всі підкреслення наші — Ред.)

біля 600 вояків* — проти кількатисячної банди московських моряків, відомих з їхньої звірячої жорстокості. Вони й вимордували більше половини українських юнаків, які довго опиралися їхній перевазі.

Це була велика історична трагедія на зразок грецьких Термопілів, де славний Леонід із тріста спартанцями, ставили опір численній перській армії Ксеркса й усі загинули за Грецію.

Під Крутами загинуло 300 юнаків за Україну. Проте їхня жертва не була даремна, бо мала велике політичне значення. Саме тоді, коли українська молодь, своєю одчайдушною відвагою, спинила московську навалу на Київ, — відбувалася у місті Бересті міжнародна конференція, в якій Україна мала підписати мировий договір з чотирьома державами: Австрією, Німеччиною, Болгарією і Туреччиною. Цьому договору намагалися перешкодити москалі, тож вислали до Берестя своїх представників т. зв. «радянської України» з Харнова, які заявили, що Центральної Ради вже немає. Українська делегація збентежилася, бо в ці часи вісти приходили рідко, то й намагалася зв'язатися з Києвом телефонічно. На їхнє щастя, їм вдалося дістати урядовця Центральної Ради, який заперечив московську брехню й повідомив, що наші вояки-студенти спинили большевиків під Крутами.

У таких обставинах силала українська делегація Центральної Ради у Бересті мирний договір з осередніми державами. Його підписали: голова Олександр Севрюк, та члени — Микола Любинський і Микола Левитський.

Трагічна битва української молоді під Крутами 29 січня 1918 року, увійшла в історію України, як колись Термопілі в історію Греції.

С. Левицька: «Визволення України» — лінорит, 1919.

ДО ІСТОРІЇ СВУ – СУМ

(з архівів ОУН - написано в рр. 1947-48)

2

На процесі Старицька-Черняхівська, здавалося, що стала ще меншою ніж вона є. Та в дійсності ця маленька жінка приховувала в собі величезну національну потенцію і з властивою їй іронією переходила від оборони до наступу, від підсудної до обвинувача. Вона дійсно надала процесові «інший» хід..

Обвинувач звернувся до неї й запитав:

— За що ви боролись?

І раптом вона підвелась, стряхнула головою й гордо відповіла:
— Спілка Визволення України боролась не тільки за самостійність, але й за Соборну Україну!

Вона це промовила до мікрофону виразно і дуже, ніби намагалась, щоб її почув увесь світ. І це були страшні слова для московських окупантів. Горе ж тепер їй і її доньці за таку непрохану відвагу! Але які ж ті слова були дорогі і милі мільйонам українських селян, робітникам, інтелігентам! І ті слова послужили потім підвалиною для нових підпільних організацій, що поставали після процесу СВУ-СУМ.

Як тільки вона вимовила ті слова, в опері десь на бальюні, зірвались оплески, потім ще десь.. Всі почали з острахом озиратися. Одні злякались наслідків, інші зрадили з перемоги підсудної. На залі враз було проголошено перерву. Навіщо? Мабуть, щоб ловити тих, що плескали?

В. Чехівський висловив на процесі погляди, що говорили про його віру в силу українського народу і його гірке розчарування українською еміграцією. Його слова тут навмисне підкреслюються, які є актуальні для нас і тепер. Він заявив:

— Большевизм внутрішньо ламається, советська влада не видержить натиску капіталістичного оточення і ми мусимо організувати українські національні сили на момент перевороту. На еміграцію ми не мусимо покладати надій, бо емігранти пережерлися між собою так, що не творять ніякої сили. Ці сили мусимо ми створити на місцях.

Ці погляди на процесі підтвердив і член СВУ Товкач:

— На еміграцію не можна числити, бо вона між собою розсварена і не представляє ніякої сили.

Але всі підсудні були ісповідниками тієї України, яку залишив майбутнім поколінням Симон Петлюра. Так, наприклад, на поставлене питання Івченкові: «Чого ви вступили до СВУ, якої України ви хотіли?» він відповів:

— Самостійної України, щось подібного як Українська Народня Республіка.

Трохи пізніше підсудному Заліському було поставлено питання: «Ваші симпатії по чийм боці?» Він відповів:

— Мої симпатії були на боці Української Народньої Республіки.

Те саме заявив на процесі наймолодший серед підсудних, представник української національної молоді, основоположник СУМ, студент Павлушков:

— Справа в тім, що Спілка Української Молоді цілому стояла за демократичну республіку із застереженням, що на перший час, після повалення радвлади, Україна має відбутися етап режиму твердої диктатури.

Ці слова прозвучали в Україні, як несподіваний клич з трибун — передсмертний клич провідника до підсоветської молоді, продовжувати боротися за своє національне буття. Можете собі уявити, який широкий відгомін викликали ці слова не лише серед студентської молоді, але й серед широких верств селянських юнаків?

Для нас, студентів, сам процес був цікавий ще й тим, що на ньому відкрито перегорталися сторінки історії наших Визвольних Змагань, яких ми не могли пізнати навіть у багатій бібліотеці Харківського Університету. І дійсно, де можна було вчитати або довідатися про особу Симона Петлюри, якого советська пропаганда очорнювала далеко в гострішій формі як увесь рух «білих»? А підсудний Шарко, торкаючись постаті Симона Петлюри, заявив на процесі таке:

— Петлюра, під час повстання проти гетьмана мав у своїх очах авреолу національного героя.

Голоскевич висловився не менш виразно про большевицьку окупацію і про своє ставлення до неї:

— До советської окупації я поставився вороже. Я вважаю радвладу за московських окупантів!

Відгук цього процесу був величезний. Селянські маси, що на них наклали колгоспне ярмо, почували себе так, наче за них у місті хтось переміг. Вони сходилися по хатах, перерисували засмальцьовані газети, говорили про процес, не приховуючи своїх симпатій до підсудних.

Одного разу я всючив у халепу, яка мені відкрила невідомі сторінки процесу. Сталося це так: я затримався в університеті на якусь годину й не міг уже бути першим біля дверей опери. /А процес, як правило, починався щодня пообіді, а кінчався за північ, до останніх трамваїв/. Біля бічних дверей вже товпився з перепустками величезний натовп. Шкодюючи своїх мозолів, я вирішив зайти з головного входу. Двоє вартових з перехрещеними багнетами подивились на мою перепустку й пропустили. Я опинився без черги біля вішалок. Та раптом до мене підійшов військовий в уніформі лейтенанта ПТУ й промовив:

— Я комендант зdanія, прошу пред'явити документи! І почалось... Мене арештували і повели в комендатуру — бувший кабінет директора опери, де було повно військових. Там мене обшукали з голови до ніг, потім з ніг до голови і здається, що коли мали б вони під рукою чотирьох-кенетронний рентген-апарат, вони б просвітили мене. Крім перепустки при мені саме не було жодних документів, навіть студентського квитка. Все те я забувся вдома вранці. Я не хотів виявити прізвища студентки, що дала мені перепустку. Я обстоював, що перепустка моя.

— Ви мені не витирайте окулярів! — заявив комендант. — Це перепустка товариша Картвілішвілі — другого секретаря ЦК КП/б/У! Де ви її дістали?

Я був вражений з такої несподіванки і ніколи не припускав, що дублюю таку роль. До того з України до Москви вибув Лазар Каганович і в ЦК КП/б/У зайшли зміни і хто його знав, що там засів новий, малопопулярний секретар партії? Та й сама Лучанська ніколи про це мені не говорила. Маючи такого поважного «патрона», я в решті признався звідки маю перепустку, певний, що моя студентка викрутиться й виручить мене. Мені стало ясно, що це вона вкрала в зятя для мене ту перепустку, з якою я повсюду в льожах дублював роль високо поставленого комуніста.

Після обшуків та допиту мене Карнач повів на другий поверх в фойе. Це було величезне модернізоване приміщення, розраховане на розривки в антрактах під час опери, де можна було покурити й випити слянку пива. Внизу, поверхом нижче, відбувався процес. І коли я попав туди, я був приголомшений. Щось біля п'ятнадцяти осіб було арештованих. Всі вони сиділи на стільцях, на певній віддалі один від одного обличчями до стіни. Серед них я встиг побачити і кілька жінок. То були люди з залі процесу, що виявили в будь-якій формі свою симпатію до підсудних, або вимовили якесь необережне слово.

Я мимоволі пригадав, як кілька днів тому на залі зірвалися оплески на відповідь Черняхівської за що вони боролись. І коли на залі суду демонстрували перед світом «пролетарський гуманізм», то тим поверхом вище, явно панував терор. Коли мене ввели, одна старша жінка одвернулася від стіни і задивилась у наш бік. В одну мить я схопив її образ. /Тепер на еміграції ту жінку чомусь мені нагадує дружина Івченка/. І враз вартовий, що стояв на дверях, хутко підійшов до неї і вдарив її гвинтовкою в спину. Жінка ойкнула і почала глухо сльозувати.

— Не аглядиватца! Ближе к стеннам!

Я був вражений з тієї події. Про те ніхто в світі не знав і не знає і я є чи не одинокий із свідків, що залишився в живих і бачив той процес — над процесом. Десь, аж опівночі мене покликали на низ в комендатуру і я більш не бачив тих жертв.

На цей раз комендант був до мене більш увічливий і я відчув, що моя справа повертається на краще. Він запитав:

— Що вас спонуало прийти на цей процес?

Треба мати якесь алібі, щоб рятувати ситуацію. Я відповів:

— Я молодий пролетарський письменник, студент, перепустки не міг дістати, а хотілося за всяку ціну побачити тих, що намагалися продати Україну панській Польщі.

Не знаю, чи він повірив моїм словам, але відповідь йому вподобалась. Раптом він усміхнувся й цинічно запитав:

— А скажіть, будь ласка, чи товариш Лучанська крім перепустки ще щось вам давала?..

Я відчув, що я почервонів і заперечив це. Потім він підсунув мені друкований папірець і промовив: «Підпишіться!» Зміст його був приблиз-

но такий: що за розголошення цієї таємниці, яку я чув або бачив у приміщенні опери, я буду покараний по статті такої то кримінального кодексу УРСР строком до 5 років ув'язнення.

Я підписався і мене звільнили з-під арешту. Була десь перша година ночі. Члени СВУ під посиленням конвоєм саме всаджувалися в автобуси. Їх везли на Холодну Гору до спецкорпусу, я вискочив на волю. Сотні перехожих студентів задивлялися на віддалі на підсудних. Я перебіг на Клочковську вулицю і, вчепившись за останній трамвай, поїхав до себе. Даремно вдома моя дружина допитувалася, де я був... Але другого дня я про все докладно розповів провідові нашої підпільної організації.

14 квітня закінчився прилюдний процес над членами СВУ. Їх засудили на різні терміни ув'язнення і більшість із них, за винятком старих Черняхівських, загинули десь без вістки. Московські кати припустили, що відтявши голови провідній верхівці, вони зможуть спокійно прибирати до рук Україну. Але з глибин української землі виростав гнів і спротив, часом з проявами нової колішвини, як незаперечний доказ, що ідеї СВУ—СУМ були висловом народних почувань.

В Україні почалися повстання: повстало містечко Соборівка, Гайсинського повіту, повстали села з боку Крижополя, Рудниці, Голованівська, Первомайська, і ті повстання покоїлись на Київщині, на Умань, Жашків, Таращу, Юрсунь, Богуслав... Повстали в Сумській області Охтирський та Тростянецький райони. На Харківщині — Богодухівський, Великописарівський, Балаклійський... На Дніпропетровщині — Павлоградський та інші. В багатьох місцевостях влада повтікала до великих міст і селяни почали розбирати колгоспи. В деяких місцевостях у хід були пущені регулярні частини червоної армії, міліція, війська ОГПУ. Селянський спротив тоді набрав таких загрозливих розмірів, що Сталін мусів віддати в жертву частину своїх посіпаць, скидаючи на них вину прискіплення колективізації. Все те він зробив для того, щоб якнайшорше заспокоїти селянство, яке повстало проти терору, підкріплене духово настроями з залі процесу СВУ—СУМ.

Про ту добу досить ясно пише Вінстон Черчил у своїх спогадах «Друга світова війна», том IV, розділ XXV. В ніч з 14 на 15 серпня 1942 р. В. Черчил був на обіді в Сталіна і ось, що він подає в спогадах: «скажіть мені — звернувся я до Сталіна, — чи труднощі цієї війни для вас особисто якоюсь мірою можуть бути порівняні з труднощами періоду колективізації? Сталін ураз звівся на ноги і відповів:

— О, ні, колективізація була суцільним страшним кошмаром.

Я думав, — сказав я, — що це було не легко, бо ж ви не мали справу з парою сотень аристократів, лише з мільйонами малих людей. «З десятима мільйонами, — сказав він, тримаючи свої руки піднесеними. — Це виглядало цілим страхіттям і тривало 4 роки. Але ця акція абсолютно була потрібною для Росії, щоб зорати просторі лани тракторами».

далі буде

Валерій Марченко

АНТОН ОЛІЙНИК

Антон з боєм розповідав друзям про занепад національно-визвольного руху, про винародовлення краю. Сталінський десятирічний плян боротьби проти націоналістичного підпілля дав свої плоди. Тут у тюремній камері було вперше поставлено питання: «Що робити далі?» Не виникло розпачу від поразки, бо достеменно знали: то не поразка ідеї. Сила перемогла силу, як сказав Гоголь на розпач свого Тараса Бульби. Усвідомлювали: необхідно шукати інший шлях. Не революційна, еволюційна теорія буде тепер потрібна. А для цього мусять вчитися. Домоглися викладачів для вечірньої школи, де з особливою наполегливістю студіювали гуманітарні дисципліни. З тюремної бібліотеки, яка якимось чином уникла цензурного погрому, мали змогу брати розкішні дореволюційні видання. Вивчали клясичну філософію і літературу, історію, іноземні мови. Поступово Антон визначає для себе і предмет зацікавлення — соціологію. Його улюбленими авторами були Кант, Гегель, Донцов, американський дослідник Пейн. Вчився наполегливо, день-у-день, і по трьох роках тюремного ув'язнення зріс на ерудованого політолога і ... трибуна. Можна стверджувати з певністю: Олійник досяг того, що зветься абсолют. У негіддательній для тортур плоті хлопського сина ярів могутній козацький дух, обрамлений витонченим інтелектом.

Антон повернувся до табору в Мордовію 1955 року. Хрущовська реформація після 20 з'їзду (партії) трохи покращала в'язенські будні — було перегорнуто чергову сторінку історії радянських концтаборів. Дикі, брутальні більшовики, одягнувшись у костюми з краватками, переконували народ і світ, що вони тепер не ті, що раніше. Вовки убралися в овечі шкури.

Антон, як і всі націоналісти, не плекав ілюзій стосовно долі України. Шліфував хист полеміста в суперечках з численними комуністами-ревізіоністами, котрі, заскочені поз'їздівською демагогією про «от зараз уже насправді воля слова», мов гриби по дощу, з'явилися в країні, а відтак у таборі. З неспростованою логікою викривав перед опонентами гнітюче — ортодоксальний характер їхнього марксистського суспільства на відміну від демократії. Ну, а в знанні національного питання він просто не мав рівних.

1961 року у 19-му (таборі) вирішили відзначити ювілей Тараса Шевченка. Що то мав бути не просто літературний вечір, а політична акція, відали кілька зеків. Здогадувалися й кафеїсти, але задати тону не зуміли. Антон повів справу так, що заборона святкування і вшанування пам'яті Кобзаря виглядала б шовіністичним утиском. Цього не міг собі дозволити майор Малишкін і тим більше в управлінні Дубровлагу. В центрі сцени обрамлений жалобною стрічкою величезний мальований портрет поета. У вишиванках із суворо-урочистим виразом облич, опадистими хвилями від нього постали хористи. Щось жалюгідне про світову велич революціонера-демонстрата белькоче

політрук Малишкін. Новосад хутко засмикує завісу, аби відділити його від сцени. Посміхаючись, гукають ущипливі зауваження зеки. Але нарешті на трибуну виходить Антон. Чисто поголений, в елегантному строї (тоді ще дозволялося), овіяний тим світлом духовости, про який і зараз згадують, коли заходить мова про нього, наш Антон говорив своє слово про Шевченка. В залі, де сиділи представники з управління, адміністрація табору, панувала гробова тиша. З непослабною увагою слухали зеки, хоч дехто і не все добирав по-українському. Але таким вражаючим, по-людськи зрозумілим, стало кожному життя поета, його самотність серед принижено-покірної рабськості співвітчизників і поезія — крик зболеного болями серця України, що не один із старих вояків зронив сльозу. Вливалися в оповідання Шевченкові вірші. Кликали на прою з кривою. Володимир Безгулий — «Кавказ», Трохим Шанкарук — «Розрита могила», Юрко Скирук — «Юродивий». А голос Олійника то припинявся, заглушений могутнім співом, то знову зринав, послідовно ведучи слухачів до великої тайни шевченківського генія. І всім було ясно, чому нищівно відгукнувся Тарас про Богдана Хмельницького і за що зарізав своїх покатоличених дітей прославлений Гонта, і чому прихильности вчорашнього раба шукала княжна. Якийсь час зала вражено мінувала. Відтак хтось жартома, але з шанобливістю проказав: «Майора Олійникові! Майора» — підхопила решта захоплено. — Майора!

Такий вибуховий вечір не пройшов незауваженим. Не помітити небезпечного таланту Олійника вже було неможливо. Невдовзі по цьому в поліцейській газеті для в'язнів з'явилася замітка, підписана начальником політвідділу Дубровлагу Комаровим. У ній йшлося про тих, котрі не стали на шлях виправлення і перешкоджають нормальному життю та праці загалом в'язнів. Названий перший Олійник, як стверджувалося, серед безмежжя книжок не виявив таких, де б розповідалося про колоніалізм у Африці. Зводячи наклеп на російський народ, намагається посварити два братні народи. Ухиляється від суспільно-корисної праці. В подібному контексті згадується (Василь) Підгородецький, Шинкарук, (Юрій) Литвин. Ця замітка в році, коли МВД розпочало масову кампанію ліквідації особливо небезпечних рецидивістів, могла свідчити лише одне: над Антоном нависла смертельна небезпека.

Втеча. Думки Антона постійно снували навколо неї. Його очі світилися, виказуючи: він нетутешній, тимчасовий. Оперативник Баранець, заклавши якомсь до себе Василя Підгородецького, застеріг: «Я знаю, ви з Антоном маєте намір утікати. Пам'ятай, Антона й тебе назад не приведуть. Розстріляють там, де будете схоплені». Коли Василь переповів Олійникові пересторогу офіцера, той всміхнувшись кутиком рота, промовив: «Самі знаємо, що розстріляють. Радянська влада гуманна, але гуманізм її не безмежний».

Врешті плян втечі було розроблено. Неширокий, але досить глибокий рукав відходить від річки Явас і, перетнувши промислову зону, впадає назад до неї. Тут (нерозбірливо) сировину для табірної мельової фабрики. Найбільш підходящим виявилось місце входу. Одразу за дротом було приварено грубі ґрати, далі — густий (30-50 см) частокіл закопаних паль, а над усім цим лежав щільний дерев'яний

поміст. Потрібно було зробити між палями прохід і перетяти ґрати. За два десятки метрів від вишки з двогодинними та позачерговими обходами наглядачів, завдання вимагало нелюдських зусиль. Пилляти треба було в воді, бо це гасило скрегіт, але для підводної роботи мусіли змайструвати водолазне спорядження (маску із поліетиленового міха, шлянг на повітря, який кріпився над поверхнею), — їх знімали й одягали на щоразову робочу зміну. І ще хтось мусив пильнувати за наглядачами та стукачами. А ще допомагати в праці Антонові в його зухвалому набірі допомагало із тридцятєро (нечувана для втечі кількість невтаємничених!) зеків.

— Знаєш, — він звернувся одного разу до Степана Сороки, — мені таке химерне наснилось. Я ходив до одного дядька з Київщини, аби розтлумачив. То він каже, сон віщий — мене судитимуть і розстріляють. Схибив, певно, старий. Судити на кару смерті вони не зможуть, бо не мають за віщо. А от застрілити, як зловлять, на місці — то так. Але дідож уперся, каже: розстріл буде по суду. Диво!

Гурт зеків розташувався спочити на пляжі в пообідні хвилини. Дочекавшись слушної погоди, двоє зграбно проникають до брами. Працюють енергійно, час від часу дослухаючись, чи не чути співу. Вартовий заспіває, щойно до помосту наближається хтось чужий. Після місяця безнастанної праці лазівку пророблено. Йти вирішили двоє: Антон та Роман Семенюк.

І ось нарешті 12 серпня. Цього погідного вечора на проводи втікачів зібралось із сорок в'язнів. Антон сидить на чолі столу ледь збуджений з сяючими очима. Несподівано до барану входить старий Афанасов. Робить здивований вигляд, хоч про вечірку негайно дали знати стукачі, запитуючи, в чому справа? »Та от, у Антона день народження«, пояснює хтось з зеків. Олійник простягає горня з бурштиновим чаєм, пропонує: »Випийте, громадянин начальник, за моє здоров'я«. Той, відмовляючись, посилається на те, що не бере чаю в рот. Роман, котрий мав чудовий голос, заспіває сумну »З полтавського бою розбитий Мазепа втікав«.

Наступного дня, о 17 годині, вони вирушають. Першим поринає Роман, за ним Антон. Друзі бачать, як вони перетинають ріку, як, обтріпуючись вилазять на тамтешний берег. Найзухваліша втеча за історію політтаборів останнього двадцятиріччя здійснилася. В їхньому рзпорядженні було чотири години, бо вже о 21 годині оголосили місцевий розшук. Та продуманий до найдрібніших деталей плян не підвів. Враховувалася навіть імовірна одночасна втеча з побутових сусідніх таборів і засідки на шляху в зв'язку з нею. Попутна машина хутко довезла їх до Рязані, далі квитки на потяг і перегони по містах Росії. За два тижні Віктор Солодкий дістав листа від Дніпропетровська, де була фраза »привіт від затрясон«. Так колись при ньому діялектно, чим викликав у всіх сміх, назвав Романюк кнопки на жіночій кофтині. Зона тріумфувала...

»Бо тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок мене на ниву батьківську веде«. То пригадалися Антонові слова поета. Вони пливли пароплавом, милуючись мальовничим краєвидом осіннього Подніпров'я, дослухаючись до тонів рідної мови в юрбі незнайомих, але та-

них близьких країн. Збуджений Олійник забалакував з людьми, розпитуючи про біди й клопоти. Он 17-річне дівчатко. Взявши з сільради довідку про місце проживання, вона хотіла втекти від колгоспного безправ'я. Намагалась поступити до технікуму — невдача, — рівень бо знань учнів з провінції далеко відстає від міських. На роботу до Запоріжжя брали лише з постійною пропискою. Здобути ж паспорт затурканій селянці коштувало майже тих самих зусиль, що й у становищі Антона (вона так і висловилася, мов ув'язнена). Вчитель з Харкова журився: в отій першій столиці радянської України нема жодної української школи. »А я справу одну впорав«, — гикнувши, шепотів на вухо Олійнику веселун-шофер. Звірявся, як спритно вкрав з підшефного радгоспу машину сіна, як перепродав його, а зараз ось: »Сам п'ю, сам гуляю, сам стелюся, сам лягаю«. Коли співрозмовники дізналися, що перед ними націоналісти з концтабору, пропонували заїхати до себе, (...) Всовували сміливим втікачам, хоч ті всіляко відмовлялися, гроші.

А потім був зрусифікований Київ. І плювали з стін чужомовні оголошення і зневажливо кривилися продавщиці в крамницях на ввічливе українське »перепрошую«. Про все те Олійник чудово знав ще за дрогоном, проте, певно, в нормальній та тверезодумній людини часом *emotio* обов'язково переважає *ratio*. Не стримався, зайшов на східці Софійського собору, кидаючи в обличчя киянам слова застрашливої правди. Про те, як Москва визискує Україну..., і про давні кривди, і про громадський обов'язок кожного. »Він гадав, що він — сам Степан Бандера«, згадував потому в таборі Семенюк. А тоді Роман крутився попри сходці, роззираючись по натовпу, що юрмився навколо. Заувага його була небезпідставною: адже музей стоїть за 100 м від республіканського КГБ. Пам'ятаю, як одного з вересневих днів до мене в аудиторії університету підійшов схвильований однокурсник. »Ти знаєш,... там, біля Софійського собору..., один чоловік виступав. Він та-ак сильно говорив про Україну, русифікацію...« Від захоплення хлопцеві бракувало сил. Це був слід, на який я несподівано натрапив у Києві 1966 року.

Під Львовом вони завітали в гості до брата Василя Підгородецького. Той, не гаючись, перенаказав, що друзі з табору радять, аби втікачі притаїлися на півроку десь у схроні. Але Олійнику, Олійнику! Де поділася його залізна витримка й розсудливість? Воля, либонь, не тільки солодка, вона й хмільна. Не на те я рвався з неволі, аби ховатись по криївках. Мені ще на Рівенщині один боржок треба сплатити. Дуже вже в пам'ять запав один кагебіст. Скількох наших хлопців помордував, а дівчата, ним згвалтовані — їх також не можна забути. А відтак під морем на Трапезунд. Певно, досвід наших запорожців, перших випробувачів сумарин, мені в генах передано, ге? А на Заході в ЗЧ ОУН і «за роботу, товарищи!»

— Оточені, — простогнав Антон, показуючи рукою на луг перед лісом. Роман зацепеніло стежив, можливо за сотнею військовиків, котрі з автоматами, навперейми перебіжками наступали на хутір.

— Не стріляй, Олійнику! —¹ надсадно репетував з-поза дерева червоноликий полковник. — Не стріляй! Все одно не втечеш.

Антон звільна опустив берданку додолу. Десятком патронів, заряджених заячим шпротом супроти калашникових не навоюєш. «Ех, лиха доля! Парнути гень того лейтенантика, котрий, нахабно вишкіряючись, налаштує на «бандита» найдани. Та пщо?»

Отже з листопада місяця в Рівенській тюрмі. В 1965 році КГБ мало час, тому новорозпочата справа провадилась без поспіху й ретельно. На допит викликалися в'язні з табору (Підгородецький, Солодкий, Мельник), в архіві добиралися потрібні матеріяли. Передчуваючи, що з цього зашморгу не випручаться, Антон вирішив дати покази. Списав два грубезних томи, кожен вчинок, кожную рису світогляду нотував, старанно розтлумачуючи. Такою непересічною першоклясно написаною автобіографією смертника не може похвалитися жадна політична поліція світу. Туди ж було прикладено й нариси з української філософії, соціології, винесені з табору.

З усього цього доробку поставав аристократ духу, раб волі, націоналіст. А за законами клясової боротьби подібній ідеології у праві на існування відмовляється. Рік тривало слідство. Щоб заломити запеклого оунівця, вихователі вживали найрізноманітніших заходів. Була очна ставка з дорослою вже дочкою, якій наказали розповідати про засливу дійсність. На сестру, працівницю торгівлі, відкрили справу за розтрату. Найвищі чини КГБ пояснювали Антонові: його майбутнє у власних руках, і, не криючись, двічі додавали про замовчану альтернативу. Аби довести, що з ним не жартують, вирок сестри встановили шість років ув'язнення. Засуджено було господаря, що надав їм притулок. Не менш суворо розправилась народна влада і з Іваном Підгородецьким. Тут мали значення і помста за неприменність брата Василя у таборі, і бажання показовим судом (справжній підклад якого добре усвідомлювався всіма) застрашити односельців з націоналістичного села на Львівщині, і, зрештою, відплата за співчуття, як трактувало КГБ, співучасть у злочині. Десять років за розкрадання лісу — державного майна в особливо великих розмірах. З тим самим успіхом його могли судити й за участь у замаху на Кірова, просто кагебістам було неохота.

— Ти знаєш, Олійнику, — говорив до нього полковник Скоробагатько, — яке зараз становище міжнародне і як наші ідеологічні вороги використовують кожен випадок в середині Союзу, щоб нашкодити. Ти вічно підбурював зеків, протидівав табірній адміністрації у її виховній роботі, до того ж не бажав зовсім перевиховуватися. Твій розшук обійшовся державі в два мільйони карбованців, і на цьому вже буде поставлено крапку.

В бригаду слідчих входив і Голобородько, той самий, з ким так жадав зустрічі перед втечею за кордон Антон. Ех, не дійшли руки! В наслідок «нововиявлених обставин» справи, за якою Олійника було осуджено вперше, слідство просувалося успішно. Свідки дружньо дали покази, що звинувачений тодішній провідник СБ неоднаразово брав участь у у допитах. За його наказом знищувалися партійні й радянські діячі, чимало співробітників МГБ. Спростування та протести Олійника, що в час підпілля він був провідником юнацтва ОУН і що функціонерами СБ були його брати, до уваги не бралися. В районній та обласній пресі в 1966 році виходили друком статті про бандерівський терор, про людинонависницьку націоналістичну ідеологію. Реагувала громадськість.

Ухвалою Рівенського обласного суду Антона Олійника засудили на кару смерті.

Урал, зона 35.

ЩО ДЛЯ НАС ЗНАЧИТЬ ДЕНЬ СОЛІДАРНОСТІ?

День Солідарності став традиційним днем української громади. Ми його відзначаємо, але чи ми застановляємося що цей день для нас значить? Ось тут кілька думок наших громадян.

»День Солідарності з політв'язнями 12.1. для мене це день Батьківщини України. Дні її історії; світлі, завзятої боротьби за свої права та тяжкі дні знущань займанщини, а разом наші обов'язки телер. Пригадується день голодівки в річниці Крут 29. січня у Дівочому Інституті в Перемишлі. Однозгідність учениць, виховників і Проводу. Їдальня на 300 осіб у ті дні була пуста, а дир. Леонід Бачинський відтак посилав обіди до тюрми політв'язням. Об'єднатись у цей день в ім'я Великої Ідеї голодівкою і співучастю; піддержати акцію молоді, бути хоч маленькою частинкою у великій жертві та терпіннях політв'язнів, засланців чи переслідуваних.

Чи і того року прийдеться зі сумом відходити з Паблік Сквер від тої горстки повної запалу і посвяти молоді з думкою, як побороти байдужність загалу? Чи діждемо солідарності часів Марти Борецької, Сотничихи Завісної, 500 в Кінгірі? Я вірю, що тільки всі ми об'єднані в один час у спільному ділі і молитві можемо одержати Ласку Божу і осягнути нашу ціль.

(Інж. Ірина Кашубинська-громадська діячка)

»День Солідарності це духове об'єднання з Воюючою Україною; з тими, які у важких обставинах зуміли сказати ворогові у вічі, що український нарід бажає волі. Живучи спокійно на заході забуваємо, що скоро відходитимемо із цього світу, не здобувши волі для народу.

Тому всі, як один, підім піддержати почин молоді, щоб в'язні і дисиденти у підземних фабриках ядерної зброї, крізь далекі простори відчули теплоту наших сердець, а наші західні приятелі, щоб довідались правду.« (Н.Н.)

»... У вільному світі — легко говорити про свободу, а на Україні так не є, і треба в якийсь спосіб морально підтримувати тих, що відважуються виступати проти поневолювачів.

...Це нагода для молоді, особливо моїм синам, вчитися патріотизму від своїх друзів. Слова товаришів мають більший вплив на них.

...Це одна із найбільш корисних акцій, що має якесь значення для молоді. Вона єднає молодь і вназує їм шлях до дальшої праці.« (др Володимир Базарко — адвокат).

Слова студентів-учасників голодівок:

»День Солідарності примушує мене подумати за що ми боремося і яка ціль нашої боротьби. День Солідарності нагадує мені усіх політв'язнів, які караються в Советському Союзі і заохочує мене допомогти їм і шанувати їхню боротьбу у мій скромний спосіб.«

»День Солідарності... день коли ми в вільному світі повинні з'єднатися думками, метою і акціями з нашими братами й сестрами в Україні«.

»День Солідарности є той один день щорону, коли цілий день я є голодний й деякі частини тіла гублять чуття... я думаю, що ми в той день Солідарности є наше з'єднання із братами й сестрами, які нараються в концтаборах за нашу справу«.

»День Солідарности для мене означає, що нам молодим не можна забувати про Україну«.

І. Фарион

ДО ВІДЗНАЧЕННЯ 10-РІЧЧЯ МАСОВИХ АРешТІВ УКРАЇНЦІВ 12 СІЧНЯ 1972 РОКУ

(Уривки з монтажу).

*На дрімучий садок сипле, сиплеться сніг,
білий килим застеляє стежку;
на побитих шибках, у маленькім вікні
дід-мороз померезжав мережку.*

*У хатині під ніч, коло хліба, куті,
свічки блимнули дві на обрусі, —
прошептавши тихцем ті молитви святі,
батько мовив тоді до матусі:*

*— Ще торік вечір-свят святкував з нами син,
і колядку співав тут із нами,
а сьогодні в тюрмі колядує десь він...
Може нині zalився сльозами...*

*А матуся мовчить і глядить в далечинь,
тільки погляд без слова говорить,
скільки в серці її і журби і терпінь,
як поранило серце її горе.*

*Втерла мати сльозу, що скотилась лицем,
засвітила за сина ще свічку;
а поклавши її, запитала тихцем,
— чи в тюрмі колядують в ту нічку?,,,*

*А старий задрижав, а старий затремтів,
і сказав, що її не вчула слів мати:
— У тюрмі не дзвенить ані сміх, ані спів...
Там не вільно ніколи співати...*

*І ститала вона: — Чи в Різдвяну що ніч
син в кайданах, як все, як щоднини?...
А старий втер сльозу із утомлених віч,
не озвався ані словом єдиним...*

*Він глядів і мовчав, говорити не міг,
сніп пшеничний поклав під стіною,
а матуся в вікно все дивилась на сніг...
І хитала в журбі головою...*

*Так дивилась на сніг, що вдаряв об шибки...
Наче ждала когось, вижидала;
І чомусь з рук її, вже старечих, слабких
свічка третя на землю упала...*

Із листа Ірини Калинець:

Неймовірна туга за храмами на чужині, особливо у свята. В Мордовії ми куцою громадкою землячок сідали за нехитрий стіл, коло свічки, зліпленої самотужки з воску, який покриває сир. Деколи вдавалося роздобути ялинову вітку — і була нам різдвяна ялиночка. З перлової каші — кутя, до якої додавали меду, маку, горішків — усього, що приберегли до свят із скупих посилок. І колядували... Тоді поруч була Україна, і всі наші далекі і близькі земляки.

Немає політичних таборів без українців. Немає російської імперії без українців. Немає боротьби за російську імперію чи проти неї без українських героїв, мучеників, без українських запроданців. І коли із сусідньої камери задиханий хрипкий голос кричить: «Хлопці, передайте на волю, що я помер за вільну Україну!», тоді почуєш дихання тисячолітньої нації, яка любить і ненавидить, бунтується і надіється, зраджує і карає, нічого не забуває і творить чудові пісні.

12 січня 1972 р. пройшла масова хвиля обшуків та арештів по всій Україні. Заарештованих в цей час було понад 100. Найбільш відомі були: Вячеслав Чорновіл, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Василь Стус, Михайло Осадчий, Іван Гель, Ірина Стасів-Калинець, Стефанія Шабатура..

В 1975 році українська громада на Заході одержала заклик Вячеслава Чорновола з 1974 року, де він заявляє:

12 січня 1972 року — це не тільки день мого арешту, але й дата початку широких репресійних акцій з метою остаточної ліквідації течії шестидесятників в українському літературно-громадському житті. Тому починаючи з дванадцятого січня 1974 року, я щорічно як в ув'язненні так і після звільнення, відзначаю цей сумно-пам'ятний день української історії одноденною голодівкою. Так робитиму, аж до справедливого перегляду моєї та інших аналогічних справ.

Із спогадів Вячеслава Чорновола та Василя Стуса про «Будні мордовських таборів».

В. Чорновіл:

Коротко, обставини такі: харчування вийнятово погане, лікарі не з'являються, медсестра заглядає до шпиталю рідко, постільна білизна брудна, ліжники старі і подерті, жодної скарги або заяви не пускають. Я багато років задовільнявся убогим харчуванням і можу його проко-

ментувати: рідко коли хліб був задовільним, звичайно — це кусень глеквої маси: морожена риба три-чотири рази тиждень вариться в юшці; м'ясо відсутнє, картоплі немає, у кращому випадку кілька її кусників у так званій юшці — без смаку бурди із круп, рвочи напротязі цілого року становить кисла капуста, яку або варять у вигляді капусняку, або дають тушкованою, крупи представлені перлівкою, пшеничною січкою, іноді шином, а найчастіше неочищеним вівсом із висівками. Приблизне щоденне меню:

сніданок — пшенична каша,
обід — капусняк з кислій капусты, вівсяна каша
Вечеря — риб'яча юшка

В. Стус:

Таборова лікарня — заклад досить дивний. Сенс її існування в тому, щоб поєднувати кагебістську жорстокість із професійними обов'язками лікарів. Не один із лікарів повторює: «Спочатку я чекіст, а потім уже лікар». Центральним корпусом лікарні є трупарня. Щотижня вона приймає одного, а іноді два-три трупи. В 1974 році до трупарні було доставлено 68 трупів. Не дивно, отже, що власне до неї прикута увага і хворих і лікарів. Один раз на тиждень до трупарні їде цілий консилиум лікарів — одинокий випадок, коли можна побачити, що медиків у лікарні ціла десятка. І живі заздять мертвим: їм такої уваги не приділяють. В'язня, який попав до лікарні, лікар оглядає, звичайно, тільки один раз. Хворому приписують мінімум ліків, або нічого. Так він пролежить три-чотири тижні — термін, протягом якого хворий повинен видужати. Якщо йому не покращає, тим гірше для нього. Здається, що однією з функцій лікарні є забезпечити тиху смерть в'язня, подалі від зони, від товаришів. Тут у лікарні кожний умирає тихо і, майже завжди — віч-на віч із самим собою. Смерть без свідків — найкраща смерть для в'язня, його останній обов'язок.

Не менш трагічною є доля українських жінок-в'язнів, жінок-матерів. Жінки-героїні вписали свої імена золотими літерами в історію наших визвольних змагань. Багато з них ще досьгодні каруються в московсько-большевицьких концтаборах далекої півночі Сибіру, живучи в нелюдських умовах, виконуючи непосильну працю.

Для жінок Гулагом були затверджені так звані «посильні» роботи:

1. Лісоповал (норми виробітку перевищували всі норми для рубки лісу; як відомо, на лісорозробках працюють переважно мужчини).
2. Робота в кам'яних кар'єрах (камінь добувається для потреб лагерів).
3. Вантажання будівельного матеріалу (дерево, камінь) вручно на вагонні п'ячформи.
4. Закріплення залізниці після мужчин.
5. Риття рискалем водосточних каналів і тому подібні роботи.

Із спогадів Оксани Мешко:

Нас брали до роботи за принципом: «Не вмійш — навчимо, не хочеш — примусимо». Людина не може — таке всім зрозуміле поняття не було застосоване до політв'язнів жінок, натомість панувало лише єдине «Не хоче».

Ірина Малинець

Василь Стус

Завжди голодні, а значить, виснажені і тому кволі і хворі, ми повинні були працювати...»до труни, до німої саги«.

Плач жіночого ясиру в татарській неволі, плач невільників прикутих а турецьких галерах линув через моря і голодний степ на Україну, озвався до нас з глибини нашої трагічної історії піснями-перлами, ародними, голосними...

В радянських таборах наших ридань, нашого невістишого плачу ніхто не чув. Нас били і плакати не давали. Народні співці, поетеси, оповітчкы ходили по смертному полі з посинілими губами, нечутно шелестіли падали, падали... Співали. Співали і молилися... Співали волинячки а привалах по обіді і їхня пісня озивалась неголосним, приниклим, боючим плачем. Не співали — тужили...

Василь Стус:

*Як добре те, що смерти не боюсь я,
і не питаю, чи тяжкий мій хрест,
Що вам, судді лукаві, не клонюся
в передчутті не довідомих верств.
Що жив-любив і не набрався скверни
з ненависти, прокльону, каяття,
Народе мій!
До тебе я поверну,
і в смерті обернуся до життя
своїм стражданням і не злим обличчям,
як син тобі доземно поклонюся
і чесно гляну в чесні твої вічі,
із рідною землею поріднюсь.*

Ідеологічні Теми

На прославу Києва

Дмитро Донцов

МІСТО ПРЕМУДРОСТІ БОЖОЇ

(ІЗ »ВІД МІСТИКИ ДО ПОЛІТИКИ«, 1957 Р.)

Це місто — Київ, місто Святої Софії. Покоління останніх ста літ поволі забували про це, про те, чим було і чим знову має бути наше вічне місто.

Особливий гріх під цим оглядом тяжить на людях XIX і XX віку. Довго перед революцією активна українська молодь відвернулася від релігії. Немногі з тієї молоді здужали ще вчас покинути фальшивих »богів« матеріялістичних пророків, та більшість залишилася вірною тим божкам до кінця життя.

Один з найвидатніших представників тієї інтелігенції, ворог комунізму, і за це замучений, ще в 1930-их роках, коли говорили про містерії духового життя, лише »знизував плечима«, бо все це були »метафізичні явища, що їх точна наука не може з'ясувати«. А церкві — як думав — належалася б лише тоді опіка держави, коли б »вона виконувала якесь культурне завдання«... Отже, проповідь науки Ісуса з Назарету і його культ — це не було ще гідне уваги »культурне завдання«...

Другий (як і перший) син священика, ставши знаним церковним діячем у Києві — не вирікся соціалізму, і слугою вівтаря став лише на те, щоб »піднести національну свідомість українського народу«. Ідеал того покоління був — бачити Україну »вільною, освіченою«, а для народу »створити життя щасливе і заможне«, культуру ж того народу — бачила інтелігенція XX в. у мові, в піснях, танках, вишиванках, писанках, в народніх строях, звичаях, обрядах, в побутовій обстановці — в душі нації, і тільки. Київ, як місто Святої Софії, Премудрости Божої, як місто безцінних скарбів духа, як вічне джерело духовного горіння й відродження, — не існував для тієї інтелігенції. Та й тепер многі з тих, що величають »золотоверхий Київ«, ледве собі уявляють, що віками під тими золотими верхами таїлося. І тільки, по революції, особливо в поезіях поетів »вістниківівців«, бачимо вперше бажання проникнути в містерію нашого Вічного Міста, в ще не скінчену ролю його Святої Софії.

Рим стоїть на сімох холмах, Київ — теж. З двох первозваних апостолів, один — Симон-Петро пішов благовістити в Рим, його брат Андрій — на Київські гори...

Легенда? Певно, наш зматеріялізований вік цурається легенд. Але послухайте, що про них казав славний історик Огюстен Тієрі:

»Справжню історію знайдемо лише в легендах. Легенда — це жива традиція, і в трьох випадках з чотирьох, вона більш правдива, ніж те, що ми називаємо історією«. І чи ж розкопки останніх десятиліть саме на Україні не підтвердили нам не одну »легенду«, уважану за фантазію ученими?

Незнищиму силу мають не раз оті легенди. І так як Рим, навіть по упадку імперії, лишився центром прочанства всіх »алчущих і жаждущих правди«, так само і наш Київ, навіть по тім як упала наша середньовічна імперія, а наше святе місто зведено до ролі провінційного города. Аж до самого приходу большевиків — сотки тисяч прочан щороку текли »в Київ та Почаїв молитись«, »у Києві великому всіх святих благати«, »у Межигорського Спаса причащатись«, »у Почаєві Святому ридати-молитись«... У Шевченка »мов на небі висить святий Київ наш великий«. У Києві »храми Божі, ніби з самим Богом розмовляють... У Києві, мов на небі«...

Ось чим був Київ з його »легендою«. Це духовий і релігійний центр, звідки промінювало слово істини на всю Україну, а з неї далеко на Захід і Південь, на Північ і Схід. Польський учений О. Брікнер підкреслює високу вартість культури князівського Києва — в його історичних пам'ятниках, як Літопис та інші, — які постали в монастирі, розвинулись в суворо-аскетичнім світогляді, любувалися »в широких релігійних поученнях«, в »любові до правди«. Нічого подібного не могли показати у себе інші слов'яни, не кажучи вже про лже-слов'ян, москалів. Цією культурною, надхнутою релігією, принесеною до Києва з »другого Риму«, над Босфором, а перед тим з Старої Еллади, — Україна »стала славною і дивною в усіх довколишніх країнах« (читаємо в однім вірші). І ще в 1595 р. писав Київський католицький єпископ (українець родом) Верещинський:

»Многі згодяться з тим, що в усій Європі нема храмів, що дорожчими прикрасами стояли б вище за храми Константинопольський і Київський«...

Прозвали тоді Київ »православними Атенами«, а Києво-Могилянська Академія була світочем християнської культури, куди стікалися спудеї з слов'янських і навіть неслов'янських країн. До цієї Академії іти в науку кликав Львівський єпископ Й. Шумлянський за Мазепи. Адам Тременський називав Київ »суперником Царгороду та преславною красою Східньої Церкви«. З тієї Академії розливалася на Сході Європи і наука святих отців, і мудрість старої Еллади і Риму, Арістотеля, Платона, Плутарха, Томи Аквінського, мудреців Афону, — цього чернечого нашого Запоріжжя. Київ — був фокусом, огнищем, звідки промінювала велика Правда. Вона надхнула Шевченка, вона надхнула собою всі ідеї, якими трималася вкупі, в силі і славі, колись з установами своїми держава українська за Володимира, Ярослава, Богдана і Мазепи, — ідеї права, упорядкованого, гієрархічного суспільства. культу отчизни, віри, справедливості і конечности щитами і мечами огородити своє Святе Місто і Землю від поганих.

В обороні цієї Правди святої стає ще Сковорода, Шевченко і, почасти, Гоголь, в обороні старих аксіом національного життя, без яких анархія захоплює і світ окремої людини і світ людської спільноти — нації.

У другій половині XIX в., від Драгоманова, — верхівка України вже приносить жертви новим, фальшивим богам: людського суверенного розуму («мудрости по плоті»), людського інстинкту, нічим нездисциплінованого, отарного матеріального «щастя». Був це пишний розцвіт «народолюбства», соціалізму і комунізму, коли відвертатися стала Україна, в її майже всіх верствах, насамперед у вищих клясах, — від мудрости безцінних духовних скарбів, зложених у книгозшивищах старого, християнського Києва, або в архітектурі, фресках, плоскорізьбах, орнаментях Святої Софії, Михайлівського монастиря, в «житіях» «печерян» з Київської чи Почаївської Лаври, коли то оборонцям Києва й України спішило на поміч «войсько із мечами», що «не йде землею, а облаками»; що змушувало ворога «назад рушати», як то співається в пісні про Почаївську Матір Божу...

Хутко розпалася кара над тими поколіннями за нове поганство. З почуттям жалю, вини, кожний з нас, мандрівників на чужині, згадуючи Київ і Святу Софію, мусить сказати словами поетки-пророчиці:

*Ти в руїнах тепера, єдиний наш храм,
Вороги найсвятіше сплямили,
На Твоім вівтарі неправдивим богам
Чужоземці вогонь запалили...*

Бо коли многі з нас досі не знають, за що північні варвари-ковичики руйнують наше місто, то знають це чудово ті варвари! Вони одержимі бісівською «мудрістю» нашого «прогресивного» віку, вони знають, що на те, щоб вони жили, мусить вмерти Місто Премудрости Божої — Київ. Вони знали, в чім джерело нашої всякої — і мілітарної, і духової сили. З своєю шаманською хитрістю, задумали вони злодійством повернути собі протекцію Сил, які хоронили Київ. В 1169 р. суздальський князь Андрій зруйнував Київ і вкрав його образ Пречистої. Нацькований дідом Івана Лютого, хан Менглі-Грей знову руйнує Київ і посилає дарунок московському ханові — золотий келих з диском з нашої Святої Софії... Руйнацію Запорізьких святинь переводять посіпаки Петра і Катерини. Нівечить Київську святині Микола І. Нарешті Ленін і Сталін, на спілку з Хатаєвичем і Кагановичем, руйнують Лавру й Михайлівський монастир, храм патрона Києва, переможця змія, оборонця від всіх нечистих сил, архистратига воїнства небесного. Кодло бісовське в Кремлі знало і знає, в чім таїлася велич і могутність Києва, яку їм доручили зруйнувати, щоб могло втриматися царство тьми. Одержимі духом зла знали, що їх переможе тільки інший дух, страшний для них і невблаганний, з під знаку хреста.

Гасла сучасного zdeгенерованого світуss Його нові ідоли? Машинний «прогрес», індустріялізація, колхози, «сучасна Україна», іділія «щасливого і заможного життя», яке запровадить всесильний «людський розум без віри османов?» Все це порох і омана! Під цими гаслами ніколи не відродиться Київ, ніколи не вирветься Україна з пазурів московського крука. Вона відродиться, коли піднесе прапор Старого Києва, оборонця нашої великої Правди проти лжехристиян з Півночі. Тільки ця, заповіджена Києву Правда Первозванного, надхне борців за неї силою духа, вірою і завзяттям, тільки вона, і ніяка інша. Та сама, якою перейняті були Володимир, Ярослав, Сагайдачний, Вишеньський, Богдан, Мазепа, Шевченко. Вона створить з Києва і його зем-

ли не мирний край ідилічних гречкосіїв або «прогресивної інтелігенції» — безборонну здобич для завойовника, а традиційну Україну «печерян»-аскетів і войовників, лицарів хреста і меча, що без них в рабів обертають мирних плугатарів «на нашій, не своїй землі».

Нема на Сході європейського Окциденту другого великого духового центру, другого міста Премудрости Божої. — Київ — місто «велике, трагічне й шляхетне, розтерзане і живуще, вимучене і невмируще, заглиблене в суть життя, якоюсь таємничістю овіяне, віковичну істину в собі ховаюче, мужнє і ласкаве» (А. Любченко)...

Місто, що «величаво розсілося на горбах, наче володар на престолі», що «робить вражіння другого Риму... Тут відчуваєш і розумієш благословення Святого Андрія... Чуєш, як росте в тобі якась нова сила», щоб боротися за «ідеї правди і свободи» (Дм. Мирон-Орлик).

...Направду:

*Живе життя і силу ще таїть
Оця гора зелена і дрімлива,
Ця золотом цвяхована блакить*

нашого Києва, з його патроном, Святим Михайлом.

Покійний Л. Месендз писав про один свій сон:

«Снився мені сон, був я на широкій хмарі, під темним зоряним небом і ангел показував мені будівлі... А в одному була вітрина велика за склом і там стояли на чорних підставах блискучі діаманти. Бачу їх!

«Це народи світу!» — сказав ангел.

«А де ж Україна?» — запитав я.

«Ось!» — і показав на сьомий з ряду діамант.

Не був він такий великий, як ті перед ним, але стрункий і блискучий, наче готицька вежа... І я відчуваю той трепет... А чи ви знаєте, хто є патрон нашої землі? Сам св. Михайло, що ненавидить сатану, що не хоче прощати його, архистратиг, небесний маршал. Мені колись казав знайомий чех:

«Страшного маєте патрона, будете великим народом!» — один із сьоми діамантів«...

Цей сон... Легенда св. Андрія... Вічне Місто Премудрости Божої над Дніпром... Місто святих аскетів і войовників. Велике призначення заповіли йому — легенда та історія. Вже вступив «Київ великий» на шлях того призначення, і ще в цьому столітті довершить його.

Лиш під умовою: коли відкине геть від себе, розтопче і, як св. Михаїл, запає списа в «пашу змія», в глупу «мудрість віку цього», премудрість «сучасних вогнів». Коли нові войовники підуть під прапором не людської, а премудрости Божої. Коли учинять так, щоб ніхто більше не смів зробити ні з Києва, ні з Св. Софії — «вертеп розбійників»: щоб не віддав Господь нашого «виноградника» — іншим; щоб «не лишився дом наш пуст». Щоб не лиш сили над нами заповіли нашому вічному місту його велике призначення, а щоб ми самі захотіли здійснити його. Привернути давній блиск Києву, коли то — як стоїть в старих письменах — «німці радовахусь, далече будуче» від Києва, а предки москалів сучасних — «череміси і мордва бортьничаху (данину воском даючи) на князя великого Володимира» київського...

Поезія · Проза

З ПОЕТИЧНОЇ ТВОР- ЧОСТИ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

В цьому році припадає 20-ліття від смерті Поета-Шестидесятника Василя Симоненка, котрому окупант України не дозволив розвинути-ся, а передчасно, бо на 28-му році життя, штовхнув його в могилу. За його життя вийшла одна збірка поезій «Тиша і грім» /1962 р./, а по смерті — збірки «Земне тяжіння», «Подорож в країну Навпаки» /1964/, «Поезії» /1966/ збірка оповідань «Вино з троянд» /1965/. На еміграції вийшла збірка загалюваних поезій В. Симоненка «Берег Чекань», /1965/, з якої беремо цих кілька менше відомих його творів.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

*Десь вітер грає на віолончелі,
Морозні пальці приклада до скла,
І ти одна в зажуреній оселі
замріяно схилилась до стола.*

*Мов раб німий на Араратській скелі
Карбує написи про подвиги царя,
Ти на папері почуттів моря
Переливаєш в строфи невеселі*

*Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі
Врізаєш в вічність огненні, пророчі
Слова з прийдешніх соняшних віків,*

*Щоб ті слова хитали чорні трони,
Щоб їх несли з собою легіони
Нових, непереможних Спартаків.*

НАЙОГИДНІШІ ОЧІ ПОРОЖНІ

*Найогидніші очі порожні,
Найгрізніше мовчить гроза,
Найнікчемніші дурні вельможні,
Найпідліша брехлива сльоза.*

*Найпрекрасніша мати щаслива,
Найсолодші кохані вуста.
Найчистіша душа незрадлива,
Найскладніша людина проста.*

*Але правди в брехні не розмішуй,
Не ганьби все підряд без пуття,
Бо на світі той наймудріший,
Хто найдужче любить життя.*

ГРУДОЧКА ЗЕМЛІ

*Ще в дитинстві я ходив у трави,
В гомінливі трепетні ліси,
Де дуби мовчали величаво
У краплинках ранньої роси.*

*Бігла стежка в далеч і губилась,
А мені у безтурботні дні
Назавжди, навіки полюбилась
Ніжні і замріяні пісні.*

*В них дзвеніло щастя непочате,
Радість невимовна і жива.
Коли їх виводили дівчата,
Як ішли у поле на жнива.*

*Ті пісні мене найперше вчили
Поважати труд людський і піт,
Шанувать вітчизну мою милу,
Бо вона одна на цілий світ.*

*Бо вона одна за всіх нас dbає,
Нам дає і мрії, і слова,
Силою своєю напуває,
Ласкою своєю зігріва.*

*З нею я ділити завжди буду
Радощі, турботи і жалі,
Бо у мене стукотить у грудях
Грудочка любимої землі.*

ЛЮДИ — ПРЕКРАСНІ

Люди — прекрасні.
Земля — мов казка.
Кращого сонця ніде нема.
Загруз я по серце
У землю в'язко.
Вона мене щупко трима.
І хочеться
    Бути дужим,
І хочеться так любити,
Щоб навіть каміння байдуже
Захотіло ожити
І жити!
Воскресайте, камінні душі,
Розчиняйте серця і чоло,
Щоб не сказали
Про вас грядущі:
— Їх на землі не було...

ТИ ЗНАЄШ, ЩО ТИ — ЛЮДИНА

Ти знаєш, що ти — людина.
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

Більше тебе не буде,
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві й злі.

Сьогодні усе для тебе —
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба,
Кохати спішити треба —
Гляди ж не прости!

Бо ти на землі — людина,
І хочеш того чи ні —
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

СВЯТ—ВЕЧІР В АВШВІЦІ

*Застеляйте столи,
Та всі килимами,
Бо прийдуть до тебе
Три празники в гості...
(Щедрівка)*

(В пам'ять незабутнього Друга ред.
Данила Чайковського) *

Редакція.

Сивий мороз зазирає крізь вікна блоку, торкався їх льодовими пучками, вони ж зразу бралися білими квітами. Він підкрався до дверей, доглянув Тирського, що вийшов на двір без шапки, в самій дрелиховій блузці, й дмухнув на нього крижаним подмухом.

Тирський стрепенув тілом, наче б хотів струсити зі себе холод. зібгався ввесь у собі, закрив руки в кишені. Він видмухнув густі клуби пари, покректуючи голосним: а-а-а, мовби смакував міцний напитек. Мороз скочив йому на плечі, щипнув за вуха, залоскотав у носі. Тирський обігнав блок, бажаючи скоротити собі дорогу. В сутінках він наскочив на темну людську постать, що стояла під стіною блоку, й зупинився.

»Що ти тут робиш?« — нахилився Тирський, щоб краще доглянути обличчя незнайомого.

»А нічого!« — співуче протягаючи склади, відповіла постать.

»Так, чому ж не йдеш на штубу, а мерзнеш під блоком?«

»Штубовий крепко б'є, так я вийшов гулять, пока немає гонгу, що спати пора«.

Тирський засміявся.

»Хороше гуляння! Мороз, аж очі злипаються, а він гулять вийшов!«

Хтось засвітив світло в умивальці блоку й ясна смуга впала крізь вікно на лице незнайомого. Тирський доглянув хороше, молоде, лице свого ровесника. Темні, під широкими острішками густих брів, очі дивилися цікаво, а заразом спокійно на Тирського. Мороз розцілував повні уста, що яркою плямою червоніли на худому обличчі.

»Ти звідкіля?« — поцікавився Тирський.

»Я з Запоріжжя, Дам'яна Зінченко«, — спокійним голосом сказав незнайомий. »А ви хто будете, поляк?« темні очі Дам'яна лягли допитливо на червоному трикутнику Тирського.

»Ні, я не поляк, а такий же українець, як ти, зі Західньої України. Але чого ж ти мені викаєш?« — здивувався Тирський.

»Та це я доглядав у вас, у тебе« поправився Зінченко, »червоний зінкель, так думав, бач, що ти поляк, бо ж українці носять самі торні«.

»Не всі Дам'яне«, перебив Тирський. »Є багато українців у лагері з червоними трикутниками, себто політичні«.

Зінченко нахилився ближче до обличчя Тирського, наче б хотів цепенути йому якусь таємницю.

»Ти, либонь, будеш з тих, що були в Бандери, да? — кивнув він готовою у запиті. Тирський у здивуванні підвів свої брови.

»А звідкіля, Дам'яне, ти знаєш про Степана Бандеру?«

Зінченкові по обличчі майнув усміх, як у людини, що гордиться своїм знанням.

»Доводилось чувати ще в-дома« — виминаюче відповів він.

Тирський уважно подивився на хлопця.

»Ходи, Дам'яне, зі мною на шостий блок, загриємося, а то пропасти можна на цьому морозі. Там і поговоримо, добре?«

»Оце й гаразд!« погодився Зінченко, забиваючи руки об боки тіла, щоб прогнати холод.

На коридорі свого блоку Тирський зустрів Романа Ковалю, що йшов митися.

»Кіме!« — крикнув до нього Тирський — »Вернися, я маю щось для тебе від електромонтера Тома«.

Коваль радісно скочив до товариша.

»Від Тома, Гнате?« заясніли Ковалеві очі. »Давай скоро!«

Тирський лукаво підморгнув йому, добуваючи з кишені, злзжений в кількоро шматок паперу.

»Еге ж, Ромку«, сказав він. »Том був сьогодні в жіночому лагері, направляв світло. Він і бачився з твоєю Танею«. Тирський стишив свій голос. »Вона передала тобі цього листа«.

Коваль поспішно заховав папір. Тирський доглянув, що його товариш схвильований, як молодий школяр, який вперше покохав дівчину, тому засміявся.

»Маєш гарні свята, Кіме!« весело сказав він і поклепав Ковалю по рамені.

»Ходімо, Дам'яне, на штубу!« звернувся Тирський до Зінченка, що стояв біля нього.

На штубі панував передсвяточний рух. Левко Мусейко застеляв стіл замість настільником — чистим простиралом, що його приніс писар пральні, Петро Палій.

Коло печі Мортек кришив у миску шматки засушеного хліба. Потім він заливав їх розтопленим штучним медом. Запах меду поманив Тирського й він просунув свій ніс до рук Мортка.

»Що це ти робиш, Славку? — запитав він. Славко підняв на нього своє рум'яне лице.

»Кутя буде, не бачиш?« сказав він Тирському своїм крикливим голосом.

»Правдивий свят-вечір, Гнате!« засміявся хтось за плечима Тирського.

Тирський оглянувся й побачив Олексу Антоняка, що сидів на горішньому ліжку, пришиваючи до блузи полотенець з новим числом. Лице Антоняка було погідне, як у дитини. Він, відклавши голку, перегнувся через край ліжка.

»Маємо на вечерю хлібівку«, Антоняк широко розставив пальці руки, загинаючи їх чергою при вичислюванні свят-вечірніх страв, »потому »пелі«*) хліб з ковбасою, чай, ну й кутя з хліба. Що ж хочеш Гнате?« розложив руки Олекса. Тирський показав в усміху ряд білих зубів.

»Навіть ялинка є!« глянув він на стіл, де тремтіла зеленню пілок мала ялинка. »Правдиві свята!«

»Знаєш, Дам'яне, що сьогодні наш свят-вечір?« запитався він Зінченка. Той мовчки кивнув головою, роздивляючись кругом, а світло свічки на столі розблисло під його віями, як золотаві іскри.

Тирський повів Дам'яна в кут кімнати. »Тут моє ліжко«, показав він гостеві, »карабкайся на гору за мною.«

Тирський розложив перед Зінченком хліб і шматок ковбаси, свою вечірню пайку.

»Іж, брате«, сказав він з ласкою у голосі. »Опісля будемо вечеряти,

як годиться в такий вечір. А що це в тебе за добро в тій торбині?« поцікавився він нагло, торкаючись пальцем торбини, пошитої з рушника, що визирала з-під блузи Зінченка. Гість зніяковів. Щось, наче б червіль потемнила його обличчя. Він глянув в очі Тирського, але зобачив у них не тільки просту цікавість, тому сказав:

»Їсти хочеться, аж шкура болить. То це я достав трохи мерзлого лушпиння з картопель і, як розтає, може денебудь зварю і їстиму«.

Тирський тихенько засміявся. Йому було відоме це почування вічного голоду, коли не тільки кожна клітина тіла, а мабуть і сама душа кричить за їжею.

»Ріж хліб і їж, а лушпиння викинь, Дам'яне, бо захворієш«, порадив він новому другові. »Та посидь хвилину тут, а я зараз вернуся.«

Тирський зіскочив з ліжка й зник серед друзів. Роман Коваль станув під стіною коридора, в ясній смузї лямпи, що звисала зі стелі. Він озирнувся на боки, добув з кишені листа й почав читати. Світло впало на його голову, сповзло на уста, розхилило їх у лагідній усмішці.

Прості, дещо затерті слова на клаптику паперу полонили Ковалья. Він радів ними, розглядав кожную літеру, шукав у них захованої ласки й тепла, за якими так тужить людське серце навіть за дрютами.

»Дорогий мій невідомий друже!« Сміливий, тонкий почерк дівочої руки нагадав Ковалеві стрільчасті чорні брови.

..Я получила Твого листа й за те шлю Тобі щире спасибі... Сама не знаю, як дякувать Тобі за черевики й хустину, що їх ти мені передав«.

Ковалеві груди легко задріжали здавленими радощами.

»Порядний хлопчисько, той Том!« подумав він. »Передав усе, хоча могли його зловити«.

Коваль згадав, як приніс був під полами блузи забрані з »Еффектенкаммер-и« теплу велику хустку й черевики. Потому треба вговорювати Тома, стопити його суворість і страх чималим шматком СС-манської*) ковбаси, пачечкою цигарок, поки Том не згодився передати ці речі Ковалевій дівчині з Біркенау. Як електромонтер, Том свобідно вештався по жіночому таборі, заглядав до всіх електричних проводів, навіть зумисне псував дещо, щоб продовжити свою працю і побут між жінками.

...»А хліб я заховала на сьогодні... матимемо з подругою свят-вечір... Та найбільше спасибі Тобі, мій невідомий друже, за Твої слова... Я зовсім не знаю Тебе, в вічі не бачила...«

Коваль віднайшов у чорних рядках докір.

...»Ти нічого не пишеш, про себе, але Твої слова для мене такі близькі, такі рідні, мов би ми жили зі собою не один год... Я заховала Твого листа...«

»Ну, й немудра ти дівчинка!« промимрив Коваль до себе, наче б дівчина стояла коло нього й він хотів зганити її за необережність, але в душі в нього пробігло проміння.

»Дуже необережна ти, моя дівчинко, бо, як найдуть у тебе листа, то посадять у бункер«.

...»Я заховала його, як шматочок щастя, що прийшло до мене тут, за кольчатую проволоку... Деколи я мрію, що ми ще вийдемо на волю... тоді я побачу Тебе, який Ти на вид... ми підемо туди, де сходить сонце на нашій Україні... Жду од Тебе одвіта як соловей літа...« Таня П.

Хтось грюкнув дверми й сполохав Ковалья. Він швидко зім'яв

листа в руках, заховав у кишеню і підійшов до виходу з коридора.

Крізь великі скла шиб у дверях темнів клаптик неба, цяткований зорями. Вулицею пройшло кількох в'язнів, голосно розсипаючи в морозному повітрі слова. Товченим склом заскрипів під ногами сніг.

Коваль притулив обличчя до холодної шиби, заслухався в своє серце. Перед ним зринulo личко Тані Пашенко. Він зустрів був її на праці поза дротами табору. Через Танину товаришку праці Коваль узнав ім'я й число дівчини. Передав маленьку записку й Таня, що тужила за волею, як птах у клітці, відповіла зразу.

Тисячі хитрощів, різних заходів, щоб вислати дівчині кілька слів, дещо з одежі й харчів, забирали в Коваля весь вільний час від праці. Він турбувався, коли електромонтер Том звертав йому записку, бо не міг передати, тужив, якщо вечір приходив без ніякої вістки від дівчини.

Коваль чув, що її слова дають йому снагу прожити таборові дні, сповняють його радіощами й запалом.

»Невже я кохаю тебе, Таню«, питався в душі Коваль сам себе, »маленька дівчинко з далеких піль України?«

По небі покотилася зірка, як маленька ракета, залишаючи по собі ясний слід.

»Ми житимемо, Таню, ще побачимо волю, рідний дім. Я почую твій радісний сміх, догляну щастя в твоїх синіх очах. І побравшись за руки, підемо крізь юну хуртовину в срібну даль...«

»Кіме!« виглянув із дверей штуби Тирський. »Ходи, бо починаємо вечеряти.«

Коваль підвернув голову й його лице було веселе й молоде, як у перших днях молодости.

Іван Козарів, званий загально Ванькою, задумався з мітлою в руках над сміттям у кімнаті.

»Ну, й насородили дядики!« хитав великою стриженою головою.

Іван був щоденним гостем на штубі, помагав дижурним у хатніх порядках, за те всі полубили веселого хлопця і годували, чим хто міг. А Ваня сміявся до кожного, як до старшого брата й звав усіх своїх приятелів дядиками.

Козарів легенько, щоб не зрушити пилу, бо стіл був уже прикритий скатертю, замітав долівку. Він замітрився мітлою на Майка, що не зважав на зметені купки сміття і розсував його ногами.

»Ну-ко тікайте, дядику Марку, хай позамітаю!«

Майк поглянув на повне, рум'яне лице Івана.

»Де ж ти тепер працюєш, Ваню«, запитав він, »що такий здоровий?«

Іван оперся на держак мітли, як молотільник на ціпа.

»А всюди, дядику. Один день ходив на »Кольцов(*)« так капо з радіо прогнав, бо я заснув того ж таки дня. А зараз ніде не роблю. Хиба ж я дурний?« повагом питався Іван.

»Прийду до вас, помию миски, наїмся супу, а дядько Левко дасть хліба, маргарини, так навіщо ж я робитиму германцям? Я ж і в колгоспі не робив нічого.«

»А як є лапанка**) в таборі, Ваню, то куди ти діваєшся?« цікавився Майк.

Іван здвигнув легко важно плечима.

»Іду до дядька Савчука на »кранкенбау«, або денбудь у канал залізу. А ні, так беру мітлу й замітаю лагерь, наче б я був »штрассен-райнігером.«

Майк засміявся з дотепності хлопця, що всяко промишляв, щоб тільки не йти до виснажуючої праці на коман্দо.

Юрко Булат глянув по штубі й посміхнувся до своєї думки.

»Тут, у таборі, немає ніяких кордонів. Всі ми брати й всі разом: ті, що з-над Дніпра й ті, з Галичини«.

Він побачив гостре, затяте підборіддя Івана Пилипенка, який, розкидаючи руками, завзято спорив з Ярославом Сомом. Сом сидів на ліжку, підбравши під себе ноги. Його довгасте лице було спокійне, а поважні великі очі гляділи допитливо на івана.

Степан Хлющ з Вінниці, що сидів коло Пилипенка, перехилив голову, уважно прислухуючись до Іванових слів. Широкі Степанові брови зійшлися над горбком хижо загненого носа.

* О. Данський – літ. псевдо Данила Чайковського, кол. Голови ЦВРСУМ, пом. 3.7.1972 року.

*) »Пелі« – нім. Pellkartoffeln – картоплі варені з лушпинням.

*) СС-манська ковбаса була зі свинячого м'яса; в'язні діставали ковбасу з кінського м'яса.

*) Кольцов – перекручене нім. «Holzhof» одно з найкращих місць праці в Авшвіці. Капом »Гольцгофу« був якийсь час німець, глухий на вухо, що носив штучну слухавку, через те й прозвали були його в'язні »капо з радіо«.

**) Лапанкою називалася перевірка по блоках і в цілому таборі, чи в'язні не криються перед працею. Такі перевірки були дуже часто, але люди зуміли завжди денебудь скритися.

(Уривки з книжки – »ХОЧУ ЖИТИ.«)

Ірина Левинська

ПОКУТА

Була в нас звичка, що після закінчення навчального року, нас кілька друзів брали рюкзаки на плечі й їхали в Карпати. Так і того року, за намовою одного з товаришів, родом з карпатського села і який був нам за провідника, рішили ми поїхати в Підлюте, а звідти піднятися на верхи Грегит та Ігровище.

Стояв чудовий літній ранок, коли ми вийшли з вузьколійної залізниці, яка довела нас до Підлютого, і пішли дикою стежкою, що спиналася на гору Грегит. Якийсь час ішли ми старим густим лісом, що ріс у підніжжі гори. М'який килим моху пестив наші ноги, а крони столітніх ялиць колихалися під легким подувом вітру. Крізь крони старих смерек, тут і там, ніби світляними стрілами, просочувалось сонце. Кругом царювала тиша. Врешті вийшли на зелений ґрунт і рішили тут відпочити та підкріпитися. Не вспіли ми як слід підкріпитись, аж нараз на чисте і безхмарне небо почала насуватись туча. Ми швидко зібрались і рушили в дорогу, сподіваючись дістатися до турбази, про яку знав наш провідник, і там перечекати дощову негоду. Але нараз, як, це часто буває в горах, на землю налягла густа темінь, і ми, вже потемки під густим дощем, загубивши стежку, пробирались навмання лісом, і тільки час від часу просвічували нам рясні блискавиці.

Нараз почувся гавкіт собаки. За його гавканням ми стали просу- ватися і несподівано опинились на поляні перед хатою, з вікон якої просочувалось слабеньке світло. Ми підійшли до хати, собака знову загавкав, двері відчинилися, і в слабому світлі ми побачили кремезного гуцула. »Заходьте, заходьте ближче«, запрошував він. Ми, не

думаючи довго, ступили на ганок, а звідти посунули в сіни, залишаючи за собою калюжі води. Ми всі промокли до шкіри і були дуже раді, що нарешті опинилися під дахом. Ми з цікавістю роздивлялися нашого господаря. Високий, дужий, із буйним сивим волоссям і довгими вусами, вбраний в гуцульські гачі та вишиванку, з накиненим на плечі китарем, здавався він нам втіленням праобразу тих прекрасних людей, що живуть у цих високих горах. Напевно, ми виглядали дуже нещасні, бо він відчинив двері до світлиць наліво і направо і, усміхаючись, сказав: »Дівчата направо, а хлопці наліво, скидайте ваше вбрання, а я зараз щось підшукаю для вас. А ваші речі повикручуйте від води і порозвішуйте, щоб висохли«. Так ми й зробили. Незабаром з трьох хлопців зробилося п'ять, бо наш господар дав нам, дівчатам, чоловічі сорочки і штани, і тільки мокрі коси, що стелились на плечах, свідчили, що ми дівчата.

У світлиці було ясно й тепло — горіла ватра. Тепер ми могли докладно роздивитися хату. А видіти було що. Це була простора рублена гуцульська хата, стіни й стеля були з тесаного різьбленого дерева. Попід стінами різьблені лави, криті гуцульськими налавниками, посередині такий же різьблений стіл і кілька високих стільців. На стінах висіли тобівки, топірці, старі рушніці, все цятковане бісером, перламутром і мосяжними дротиками. В другій, меншій світлиці, крім лежанки, лави і малого стола, заваленого паперами, вражали око полиці, повні технічних книжок, здебільше на німецькій, французькій та англійській мовах. Ми були здивовані тим, що в далекій гірській глуші знайшли гуцула, який володів кількома мовами. Помітив це наш господар і, усміхаючись, сказав: »Я бачу у ваших очах певні запитання, які ви не відважуєтесь мені поставити. Отож я вам все сам поясню. По батькові я — поляк, прізвище моє тут ні при чому. Батько мій, емігрант після невдалого останнього польського повстання 1863 року, прибився в Галичину і тут оженився з українкою зі старого священничого роду. Я закінчив за границею політехнічні студії і став інженером будівельником. Мені було двадцять вісім років, коли я нагло виїхав до Єгипту, ангажований великою заграничною фірмою. Тридцять років мандрував я по світі, працюючи по своїй спеціальності. І коли мені стукнуло шістдесят років, рішив вернутися до рідного краю, в якому народився. Мій наглий виїзд до Єгипту не був запланований мною, але, напевно, долею чи, швидше, трагічною пригодою, яка позначилась на цілому моєму дальшому житті. Я радо вам про неї розкажу, мої юні гості, може, вона вам послужить наукою.

Осівся я тут, на узбіччі Грегота, і живу вже третій рік сам один з моїм псом Гайдуком і старою Одосією, що три рази в тиждень приносить мені з долів їжу та споряджує мені хату. Час від часу прибується якийсь дядько, що йде на верховину, або листоноша, що приносить мені жмут газет та листів. Навесні чабани женуть маржину і вівці на полонини, і тоді ціле літо тужно виспівує сопілка. Взимку приходять дикі козулі поласувати сіном, що держу для них в копицях. Ось так живу сам серед лісу і його чарів, з книжками і природою. Єдиний зв'язок з даленим світом — це газети та радіо.

Все це розповідав нам, готуючи вечерю з масла, меду, бринзи та запашного чорного хліба. Повибирали й ми свої припаси. Знай-

шовся давній коньяк, і всім стало тепло і затишно, хоч за вікнами не вщухала злива. Коли вже всі повечеряли, наш господар, набивши люльку запашним тютюном, повів далі свою розповідь:

»Мені не було ще двадцять вісім років, коли будівельне підприємство, що проклало залізну дорогу в Карпатах, доручило мені цю відповідальну справу за виготовлення мною проєктом. Я з великим нетерпінням дожидав тієї хвилини, коли вже зможу ввести в дію проєкт. Зі святим натхненням брався за працю. Переді мною стояла висока мета — нести цивілізацію в забуті Богом і людьми гори. До мого розпорядження були сотні людей різних спеціальностей та чимало всякої техніки. Перед нами була пуща: густий праліс, довкруги високі гори, повні незвіданих таїн, зрадливі яри, що зяяли урвищами скель, де, здавалося, чигає смерть, оце було те дике царство, яке я мав покорити в ім'я цивілізації. Мої люди й машини тяжко пробивали крок за кроком шлях у тій пущі. Сто пил і сокир підносились на мій знак і валили дерева. В машинах гула моя воля і билось моє серце. Моя рука керувала динамітними мінами, від яких роздроблювались зломи і високі скелі. Мені здавалось, що висока стара ялиця, яка дотепер знала тільки вітер, що колисався в її вітах, дрижала і гнулась до землі, коли на неї падав мій зір. Одвічні буки сумно схилили рамена, покійно очікуючи смерті. Вітер зі снаженою силою збивав мене з ніг, бо я його кривдив, забираючи дерева, серед яких він буйно шумів, прославляючи незайманість пущі. Олені, ревучи, тікали з-перед мене, бо я ніс тривогу і знищення. Але я не поступався, бо знав, що разом зі свистом паровозів і гуркотом вагонів зійде світло, прийде хліб, сплине нове, промінне життя. Прийде незнаний дотепер добробут, настане нова епоха для тих людей, що жили далеко від того, що зветься цивілізація. Мені здавалось, що я, немов той Прометей, несу в собі щось божественне, щоб подарити його людям, що це моя благословенна місія нести нове життя.

Так продирався я, немов окаяний, через ліси, гори та пропасті, все вперед і вперед. Минав четвертий місяць нашої тяжкої праці. Наш табір зайшов уже далеко в пущу. Наші вогнища далеко світилися по ночах червоним відблиском та димом. Глухі відомості про нас уже, мабуть, просочились на другий бік гір, бо часом підкрадалися до нас перестрашені й здивовані людиці, яких мої люди прозивали лісовими чортами. Мені було приємно. Я був щасливий. Довкола мене — дика, первісна природа, яку я намагався підкорити своїм розумом, а перед собою я мав прекрасну, велику святу мету. Мене не мучили сумніви, що моя праця може принести людям більше зла, ніж добра. Рівномірний стукіт сокир і пилок та їх далекі відгомін проганяв усіякі сумніви. Я був певний, що все те, що я роблю, — святе діло. І йшов уперед, звідуючи п'янке щастя творіння і відчуваючи, що праця сама собою може бути ціллю і дати щастя. Я пробивався крок за кроком вперед, але пуща завзято протиставилась нам, повільно поступаючись перед нами.

Не раз здавалось мені, коли дивився на яри, засипані камінням і деревами, вирваними з корінням із землі, що, немов велетенські рамена гігантів, здіймались у розпуці до неба, накликуючи помсту

на мене. Тоді на хвилю огортав мене страх, наче перед якоюсь Немезіс, вищою за богів і людей. Бо що могло обходити ті відвічні дерева і скелі янесь нове життя, цивілізація і таке подібне? Вони жили своїм незмінним життям за вічними законами природи. Так як зорі живуть своїм, незалежним від людини життям, так і пуща має своє власне життя і вважає ворогом кожного, хто втручається в її життя.

Не раз здавалось мені, що з цієї пущі підноситься дух природи, величний і страшний, глядить на мене грізними, немов з градових хмар, очима і, злобно всміхаючись, проказує: «Хто ти, що задумав мене покорити?» Тоді кидав я в нього свою незламну віру, що доб'юся свого, і з новою силою йшов уперед. Минали тижні й місяці. Спочатку ще стрічали чабанів і лісників, а далі, крім дикого звіра, що тікав перед нами, не бачили нікого. Аж одного надвечір'я, коли закінчили роботу і вже збиралися до нашого табору, долинув до нас гавкіт собаки. Ми всі якось зраділи, бо здичавіли у тих нетрях і відвикли від людських осель. Може, вперше тоді ми глянули на себе і перестрашилися. Чорні від вітру і сонця, диму та смоли, зарослі й брудні, виглядали ми радше на ватагу опришків, ніж на людей з цивілізованого світу. А пес гавкав чимраз ближче. По голосі пізнав я, що це мисливський собана і, що він нас занюхав. Незабаром зашелестів він у корчах і вискочив на галявину. За ним вискочила сарна, а за нею висунулась, ніби в казці, лісова німфа з соколом на руці. Мені видалось, що лісом полинула дивна, лагідна мелодія. Я стояв, мов зачарований. Все це тривало мить. Коли я протер очі, привид зник.

Того вечора я не пішов на вечерю до спільного вогнища, як звичайно робив, а пішов просто в своє шатро і, кинувшись на ліжко, став думати про цю пригоду. В душі було неспокійно, а в серці стояв солодкий щем, ніби передчуття чогось вагомого. Хто вона? Чи дійсно це жінка, чи може, видиво, яке я назвав мавною, чи не обманула мене уява? Серед тієї боротьби з дикою природою не було часу думати про розваги, про жінок. У нашій роботі панувала строгість і повага; важкий труд і маєстат природи заглушували в нас людські інстинкти і пристрасті, і нікому на думку не приходило бажання сваволі. Я почував себе вільним, повним здорової енергії, яка конкретизувалась у моїй праці. Звичайно, стомлений цілоденною роботою, я увечері засинав глибоким сном. І раптом мій глибокий сон пропав. Хто вона, ця жінка, звідки взялась тут? Такі й подібні питання стали мучити мене. В уяві вимальовувались різні фантастичні образи, і привид, що тривав тільки мить, почав набирати реальні обриси. Я зірвався з ліжка, виляв на голову горнятко холодної води і, зануривши, вийшов надвір.

На темно-синьому небі яскраво мерехтіли зорі, ліс нашіптував чарівні пестливі слова, а терпкий запах живиці паморочив мене. Немов п'яний, вернувся я до шатра, з неспокійним, щемливим бажанням у душі. Наступного дня встав я пізно, як ніколи. Старий Николай, що був моїм головним майстром і помічником, подивився на мене явно заклопотано і спитав, чи я не хворий.

»Ні, не хворий«, відповів я. »Тільки пізно заснув і не зміг вчасно пробудитися. Але робота йде, правда?«

»Йде, розуміється!« відповів Николай. »Ми розвідали, що трохи наліво, майже за три кілометри, є людська оселя. Живе там царський лісничий, що має велику господарку«.

Я насторожився. Значить, не привид, подумав я.

»Сам живе?«

»Та ні, має жінку«, відказав Николай.

»А звідки це знаєте?«

»Наші люди, котрі сплавляють дерево, заходили туди«.

Мені радісно заболело серце. Значить, моя мавка — певно дочка лісничого. Цей здогад бентежив мене і не покидав цілий день. Надвечір я вирішив піти на лісництво. Дуже старанно підбирав одяг, міняючи його кілька разів, поки, майже злісний на самого себе, скінчив прибиратися і, сівши на коня, поскакав у напрямі лісництва. Я заїхав уже далеко у ліс, вже не було чути ані гупання сокир, ані кайлів, лише раз почувся вибух динаміту. Це старий Николай, спеціаліст по вибухівці, розривав скелю. Але швидко й це лишилось позаду. Я сам зі себе насміхаючись, запитував, для кого я так вифрантився, чи, бува, не збираюся очаровувати вивірок та козуль. Вкінці повернув я коня і побачив гарну лісову дорогу, яка завела мене перед лісництво. Серце билось в мене, як на тривогу, а в думці вигадував я різні причини моїх відвідин, що я скажу, чим оправдаю свій візит. З-за огорожі почали рватися голосним лаєм собаки, але швидко замовкли на чийсь короткий свист. До воріт підбіг слуга і спитав, хто я. Я вийняв свою візитну карточку і сказав передати її господарям. За хвилину слуга вернувся і запросив мене в подвір'я, де ждала мене господиня дому. Віддавши слугі коня, я пішов за ним, повний очікування. Переді мною з'явився ніби образ зі старої романтичної казки. На лавці сиділа моя мавка з книжкою в руках, і біля її ніг лежали пес і сарна. На хвильку я занімів. Напевно, на моєму обличчі малювалося велике здивування, бо вона, усміхнувшись, простягла мені руку і сказала:

»Хоч мого мужа зараз нема вдома, я рішила прийняти вас, бо ви служите, мабуть, одному ж цареві, що й мій муж. Ви, певно, той інженер, що в цих горах прокладаєте залізницю«.

Я присів на лавку і між нами зав'язалась розмова. Я вже не знаю, про що ми говорили, але мені здавалось, що кожне її слово — це запашна квітка, а її мінливі прозорі очі, немов два гірські озера, вели зі мною іншу розмову. Вони запитували мене про найтаємніші мої думки і проводили зі мною іспит, який бентежив мене, але одночасно справляв мені чималу радість. Коли іспит скінчився, її очі заграли таким дивним промінням, що мені стало моторошно. На її запрошення, ми увійшли в гостинну, і перше, що мені впало в очі, був портрет старого чоловіка. Я спитав, чи то її батько.

»Ні, то мій муж«, відповіла вона усміхаючись. »Він мусив службою виїхати на кілька тижнів у столицю, а я тут сама дуже нудьгую. Приходьте завтра обідати«.

Я подякував, але мусив відмовитись, бо моя присутність була дуже потрібна при будові моста.

«Тоді ждатиму вас на вечерю».

Нічого не обіцяючи, я попрощався і в радістю в серці сів на коня. З воріт ще раз оглянувся і побачив її у вікні. Помахав їй рукою і мов ошалілий, погнав коня.

Наступного дня бив я кайлом, як звичайний робітник, цілий день. Увечері спитав робітників, хто готовий працювати зі мною цілу ніч за окрему платню. Найшлося кільканадцять добровольців, з якими я працював цілу ніч. Я хотів убити фізичною втомою бажання бачити її, яке мене весь час переслідувало. Вранці, змучений, звалився на ліжко, немов колода, і заснув глибоким сном. Коли пробудився, вже було пообіддя. На столику я побачив конверт, і відразу догадався, що було друге запрошення на вечерю. На це запрошення я відповів тільки одним словом: боюся, і надіслав цю коротку записку на лісництво. На другий день прийшла відповідь: для того існує прощення, щоб могли існувати гріхи. З того дня почалась найгарніша казка, казка нашої любові. Без сліз, дивлячись один одному в очі, ми ходили по лісу, немов зачаровані, ніби ми не жили на землі. Я нічого не знав про неї, але й не бажав нічого знати. Я любив її, мою мавку, і сама дійсність її існування вже була для мене великим щастям.

«Так, мої юні друзі, ви ще дуже молоді, і хоч не раз захоплення вважали любов'ю, ви, певно, не звідали тієї правдивої любові, яка тільки раз у житті приходить до нас. Так було і зі мною.

Одного разу вона розповіла мені, як, будучи двадцятирічною дівчиною, стала дружиною на тридцять років старшого за неї чоловіка. Він був найближчим другом її батька, якому обіцяв опікуватись нею, коли його не стане. Після батькової смерті він уважав, що найкращою опікою для неї буде, коли вона стане його дружиною. Він добра, прекрасна людина і вважає мене більш своєю дочкою, ніж дружиною, — говорила вона нерado, ніби чогось соромлячись.

Так минув місяць, повний казкової любові, найщасливіший місяць у моєму житті. Моя робота по цьому боці гір доходила до кінця. Залишилось ще близько п'ять днів, щоб закінчити тимчасовий міст і переправитись за річку, де мене чекала будова тунелю. Мене охопив жах, що за кілька днів мені прийдеться піти звідси та мандрувати далі, залишивши тут моє серце та любов. Я став шукати різні причини, щоб хоч трохи продовжити своє перебування на цьому місці. Отже, оглянув ще раз закінчені роботи та понаходив дрібні недоладності, а старий Николай, який ішов зі мною, крутив головою і приглядався до мене здивовано. Вкінці, наморщивши брови, сказав строго:

«Треба іти далі, або віддати роботу комусь іншому».

Далі буде

Наука · Культура · Мистецтво

З АРХІВУ ОУН

А. Смилів

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ (2)

*Матеріали I-ї Конференції референтів пропаганди ОУН на ЗУЗ
В днях 14.V. — 18. V. 1944 р.*

Коротко політику Петра I можна зхарактеризувати так: Петро I тільки зовнішньо «реформував» Росію. Перетворення державного організму не може відбутися механічно самими зверхніми реформами, заведенням поверховних чужих інститутів. Назверх Росія стала великою державою, але в нутрі вона остала варварською, і сам Петро вернувся з заграниці таким варваром, як був до того часу.

Подібно робила пізніше Катерина II /знайомство з французькими енциклопедистами/.

Подібно й сьогодні на європейський лад Сталін завів найдемократичнішу конституцію, та це тільки зовнішня постановка, бо з народу ніхто з неї користи немає.

Переємцем політики Петра I /після недолугих його наступників: Катерини, Петра II, Ганни, Єлисавети, і Петра III/ являється Катерина II /1763-1796/. Здобувши від Туреччини Крим /1783/ і ціле північно-чорноморське побережжя, взяла разом з Австрією і Прусами участь в усіх трьох розподілах Польщі /1772, 1793, 1795/, в висліді чого Росії дістались: Курляндія, Литва, Білорусь, і ціле Правобережжя. Разом з окупацією величезної більшости українських земель було скасовано автономію Лівобережжя /1782/, зруйновано Запорізьку Січ /1775/, а запорізькі землі роздано російським вельможам і чужоземним колоністам.

В 1780 рр. Росія почала знов дуже активно виступати в східніх справах. У висліді того під її панування «приєднано» за царя Павла /1796-1801/ Грузію. Відновились пляни Петра I про похід на Персію і Індію, а з другого боку з австрійським цісарем Йосифом II вкладались пляни про розподіл Балканів, проєктувалося «відновити» Візантію, що її корону Катерина II призначила заздалегідь одному з своїх внуків.

Під час наполеонських війн цар Олександр I /1801-1825/ відбив від Швеції решту Фінляндії /1809/, а від Туреччини Бесарабію. На основі рішень Віденського Конгресу /1815/ Росія одержала герцогство варшавське, яке під назвою польського царства дістало автономію.

Від 20-их до 60-их рр. XIX ст. увага Росії не могла відірватись від Кавказу, де проходила героїська боротьба кавказьких народів за волю. Підбила тоді Росія, за часів панування Миколи I /1825-1855/, велику частину Вірменії /1828/ і прикаспійські землі Азербайджан. Об'єднавши ряд кавказьких народів, чеченський герой Шаміль вів довгу, вперту т. зв. «святую війну» — г а з а в а т проти завоювань російських імперіялістів. Довгою систематичною війною частково замирено, частково знищено, або змушено до виселення гірські племена Кавказу, що відділяли російські володіння від тих кавказьких «надбань». Тільки в 1864 р. вдалось частково приборкати героїських кавказців.

Водночас Росія почала поширювати свої володіння на схід від Каспійського моря. Перші спроби в тому напрямкові пороблено ще в 1830-их р., але здійснено вже в 1864-их, 1873-их рр. Росія запанувала тоді над землями узбеків, туркменів, таджиків, казахів і інших середньоазійських народів та в значній мірі підбила під свої впливи Персію.

Від кримської війни /1855/ Росія зазнавала і багато невдач. Невдачею покінчилась і японська війна /1904-1905/; невдачі підірвали російський престиж і зірвали її німб про непереможність.

Миколі II /1894-1917/ з його імперіялістичних плянів — підбити Балкани, Дарданелі, північну Персію і Галичину — в першій імперіялістичній війні /1914-1917/ вдалось завоювати тільки Галичину, але на дуже короткий час.

З незвичайною силою грянув 1917 р., що розвіяв надії на дальший розвиток російського імперіялізму. Перед поневоленими народами простелився новий шлях — шлях до вільного державного життя.

ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА ПРИГНІЧЕНИХ РОСІЙСЬКИМ ІМПЕРІАЛІЗМОМ НАРОДІВ.

Разом з народженням російської імперіялістичної політики, що пішла по шляху територіальних завоювань, виникли в протигагу до неї визвольні рухи поневолених народів. Усі народи, а між іншими московський народ, в наслідок того, що з колоніяльного прибутку користи стала тільки малочисельна верства, записались на сторінках історії славетними повстанцями і героїськими виступами, безугавним стремлінням проти російського насильства, національні та соціальні несправедливості та деспотії. В тому поневолюванню народів виникла й зміцніла найкріпша основа відосередньої сили Росії — руху поневолених народів. Тимто при об'єктивній оцінці російського імперіялізму не можна її поминути.

Народженням російської загарбницької політики зразу поставило московський народ у дуже не вигідне і скрутне становище. Державні витрати на управління і охорону підбитих земель стали пропорційно великі у відношенні до малої кількості московського населення. При тих величезних просторах, що становили шосту частину світу — Росія була здебільша зрідна заселена, людність була темна і вбога, промисловість і торгівля — слабо розвинені, селянство — закріпачене. Але сильна деспотична влада, скріплена німецькою чиновничою системою, зуміла витягати значні фінансові і воєнні засоби навіть з такої вбогої

країни.

Основою царської влади була армія, розбудована до дуже великих розмірів. В першій половині XIX ст. в ній звичайно було б коло 1-го мільйона людей при 16-20 мільйонах, головним чином селянської людності. Армія поїдала всі економічні засоби, але давала силу імперіялістичній владі.

Крім того на московський народ дуже некорисно вплинули внутрішні протиріччя, які полягали на тому, що з одного боку московське населення було владою змушене заселювати центральні московські землі, а з другого боку тіж землі вилюднювано, будуючи на державних кордонах сторожеві фортеці, що їх метою було захищати державу. Через те московський народ дуже ненавидів державну владу. Москвини втікали в донські степи, організуючи там вільні протидержавні козацькі ватаги. У великій мірі в наслідок того в другій половині XVI ст. центральні землі так опустошили, що не можна було дістати податків і війська. Це викликало в свою чергу період занепаду Московщини, т. зв. «смуту». Ненависть московських народних мас до російської державності зродила різних ватажків і самозванців, які організували і водили ватаги на Москву. Особливо небезпечним за царя Василя в перших роках XVII ст. був самозванець Тушинський. Зорганізовані протидержавні виступи розрослися до тих широких меж, що цар був змушений просити чужоземну допомогу від шведського короля Карла IX.

Та зорганізувати силу, яка зуміла б повалити царську імперіялістичну політику, не вдалось московському народові.

Із введенням царями кріпацтва, що мало за мету скріпити державну міць, вибухали широкі селянські повстання. На окрему увагу заслуговує в другій половині XVII ст. знамените селянське повстання під командуванням донського козака Степана Разіна /1667-1671/, яке своїми розмірами охопило ціле Поволжжя.

На тому ж тлі, між іншими, до величезних розмірів дійшло сто років пізніше /1773-1775/ повстання козаків і селян над Уралом і Волгою під командуванням Омеляна Пугачова.

Разом з повстанням Пугачова виступили під командуванням своїх батирів казахи, які перейшли на правий беріг Уралу. Казахські відділи відзначились тоді особливою відвагою. Вони доходили до Казанського повіту і берегів Волги. З подавленням повстання Пугачова притихли і казахи, але згодом знов підняли криваві виступи проти Росії.

Менших селянських повстань і бунтів історія записала дуже багато. За час від 1801-1812 рр. занотовано 165 селянських виступів, за роки 1813-1825 — 540, за рр. 1826-1834 — 145, за рр. 1835-1854 — 348. І після скасування кріпацтва 1861 р. селянські виступи негавали; найсильніші з них були у Пензейській і Казанській губерніях, а з середини 70 рр. XIX ст. в Ставропольській губернії і серед донських та кубанських козаків.

На окрему увагу заслуговує /на московських і українських землях/ повстання гвардійських частин, т. зв. декабристів, проти Миколи I, що вибухло в грудні 1825 р.

Деякий вплив на визвольні рухи під Росією, мали ідеї, що пере-

щіплювалися з західної Європи. Ліберальний рух, що виріс у зв'язку з французькою революцією, незвичайно турбував російських царів. Боючись того, що революційно-визвольні рухи можуть повалити і царя — Росія брала участь у приборкуванні мадярської революції 1849 р. З того часу почали Росію називати «жандармом Європи».

Хоч усі повстання жорстоко здавлювано, та протидержавна робота не припинялась, а постійно зростала, не припинили її і деякі реформи в другій половині XIX ст., а опісля заломання російської політики в кримській війні /1855/ наступало поступенне пониження престижу російської імперії. В наслідок чергового заломання російського імперіалізму в війні з Японією, вибухла революція 1905 р. Сепаратистичні рухи почали помітно зростати. Новоросійськ навіть проголосив свою новоросійську народну республіку.

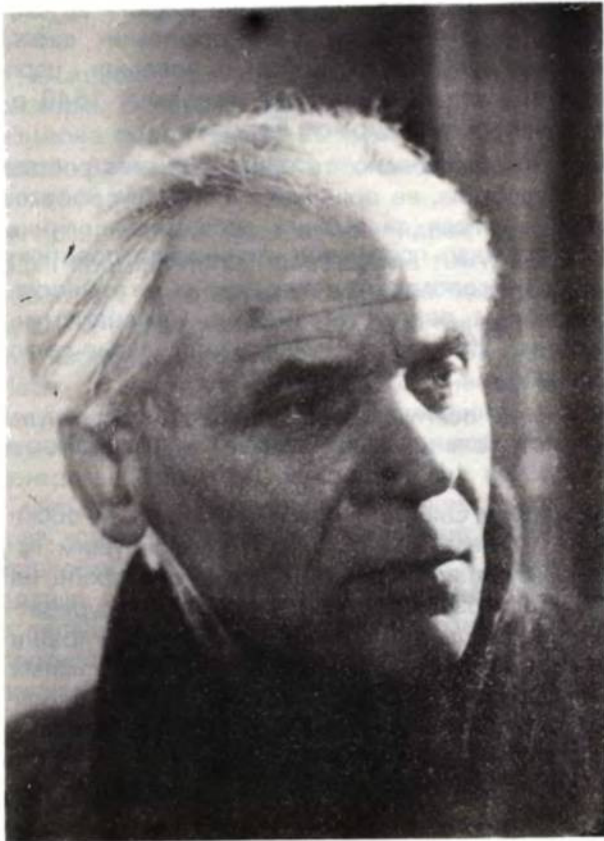
Та коли революція 1905 р. не досягнула розподілу Росії, то досягнула її хоч на дуже короткий час велика східно-європейська революція 1917 р.

Невеликі, але численні народи Сибіру — особливий предмет російської колоніальної політики — завзято боролись з загребушим імперіалізмом. Згадати треба: бурятів, розселених у гористій країні на схід і південь від Балкайського озера, якутів з одулами й лоураветланами /чукчі/ — дуже рідко порожкиданих по втрое більшому від України просторі в басейні ріки Лени, ойротів з іншими дрібними алтайськими народами в басейні ріки Катунь, хакасів, розміщених в басейні Єнісею, остяків над рікою Об, вогулів, коряків, камчадалів, нетів, ненців і ін. Найбільше з них прославились нейці, що з великою посвятою в 30-х і 40-х рр. XIX ст. під командуванням Вауля Петтомина боролись за своє визволення.

Заселювання Сибіру політичними засланцями й звичайними злочинцями /головним чином Якутії/ Росія не зуміла досягнути намічену мету й повністю його залюднити. При тому переселенці, які й осідали в Сибірі, приноровлювались до нових сибірських форм.

З розвитком культурного і економічного життя Сибіру зродилась у XIX ст. і самостійницькі ідеї. В 1864 р. відкрито сепаратистичні сибірські організації в Омську, Томську, Красноярську й Іркутську, які змагали до відділення Сибіру від Росії, закликаючи в своїх підпільних виданнях до збройного повстання. Головною постаттю в тому русі був Микола Ядринцев. У 60-х роках він оснував в Петербурзі з сибірських студентів «Сибірський Кружок». Ядринцев не зрадив своїх ідей, хоч був арештований і суджений за свою діяльність. Про потреби Сибіру і розв'язки його наболілих питань Ядринцев написав книжку «Сибір як колонія що правила за теоретичну основу сибірського самостійницького руху».

На початку XX ст. сибіряни домагались для Сибіру «Сибірської Обласної Думи» з окремими «думами» для алтайців, киргизів, бурятів, і ін. Дальше домагання сибірян змагали до рівноправного трантування Сибіру з Росією, організування сибірських високих шкіл, скасування полегш для російського промислу в Сибірі, припинення припливу емігрантів з Росії, що приходили в пошукуванні за землею, припинення знищувати сибірських «інородців» і т. д.

АНДРІЙ

КОВЕРКО

/1893 — 1967/

Андрій Коверко

До прозабутих мистців, яких доля закинула на чужину, де вони й померли, належить талановитий скульптор Андрій Коверко.

Коли творчість західньо-європейських мистців зберігається з великою увагою по музеях, публичних і приватних збірках, то твори наших мистців дуже часто пропадають — одні від ворожої руки, інші через воєнні лихоліття, але чимало теж, мусимо собі сказати правду, прямо через наше недбальство, через брак пошани й належного розуміння культурної спадщини народу. Не рідко буває, що не збереглися навіть фотографії пропавших творів, отже слід по діяльності багатьох українських мистців пропав безповоротно /наведу хоч би приклад з знищенням чи крадіжкою трьох скульптур Олександра Архипенка /пам'ятників Шевченкові, Франкові і Володимирові Великому/ в Українському Городі в Клівленді! Та і під сучасну пору мало робиться в нас для того, щоб воно було краще в майбутньому /Рада для справ культури при СКВУ не проявила досі жодної ініціативи в цій ділянці/. Нема на еміграції солідних архівів про українських мистців, з яких можна було б вивчати творчість хочби сучасних мистців, то ж коли приходиться писати статтю про когось із них, то треба обмежуватися до випадкових і фрагментних матеріалів, які вдасться авторові розшукати з великим трудом.

**Погруддя Митрополита
Андрія Шептицького.**

І так, про такого здібного скульптора, як Андрій Коверко, ми не можемо сьогодні подати ґрунтовної статті з добрими ілюстраціями, але, щоб пам'ять про нього цілком не затратилася, подаємо бодай те, що маємо.

Андрій Коверко народився дня 28 серпня 1893 року в селі Острів, біля містечка Красного, в північній частині галицького Поділля. Його батько Осип був хліборобом. Андрій мав брата Семена і сестру Марію.

Андрій закінчив трикласову народню школу в своєму селі, а тому, що добре вчився, батьки післали його на дальшу науку до шістькласової школи в містечку Буську.

Коверко виявляв здібності до мистецтва, особливо до різьби, і йому порадили поїхати до Коломиї до мистецько-промислової школи на відділ різьби. В Коломийській школі, яка мала рівень середньої школи, Коверко вчився чотири роки /1910 — 1914/.

Після закінчення школи, його вислали на практику до Лежайсьна і до Переворська, де застав його вибух I світової війни та мобілі-

**Злошення Христа до Гробу. Престіл церкви св. Володимира, Стемфорд, ЗСА:
Різьба в дереві. 1938 р.**

зачія до австрійської армії. Коверко служив на російському фронті і там попав до полону. Як полонений перебув у таборі за Уралом, недалеко Магнітогорська аж до закінчення війни. Після закінчення війни він вернувся до Галичини і попав до польського концентраційного табору в Тухолі, куди запроторено багато українських діячів та вояків.

Звільнений з табору, він переїхав до Львова. Там працював він якийсь час у фільмовому підприємстві, виготовляючи рекламні афіші для фільмів. Ця праця забирала йому два дні в тижні, але дозволяла заробити на прожиток і на дальше навчання, бо він учився ще короткий час у маляра Олекси Новаківського. В 1921 році він одружився, а в 1922 народилася їм дочка Мирослава. З жінкою він мав багато клопоту, бо вона захворіла психічно.

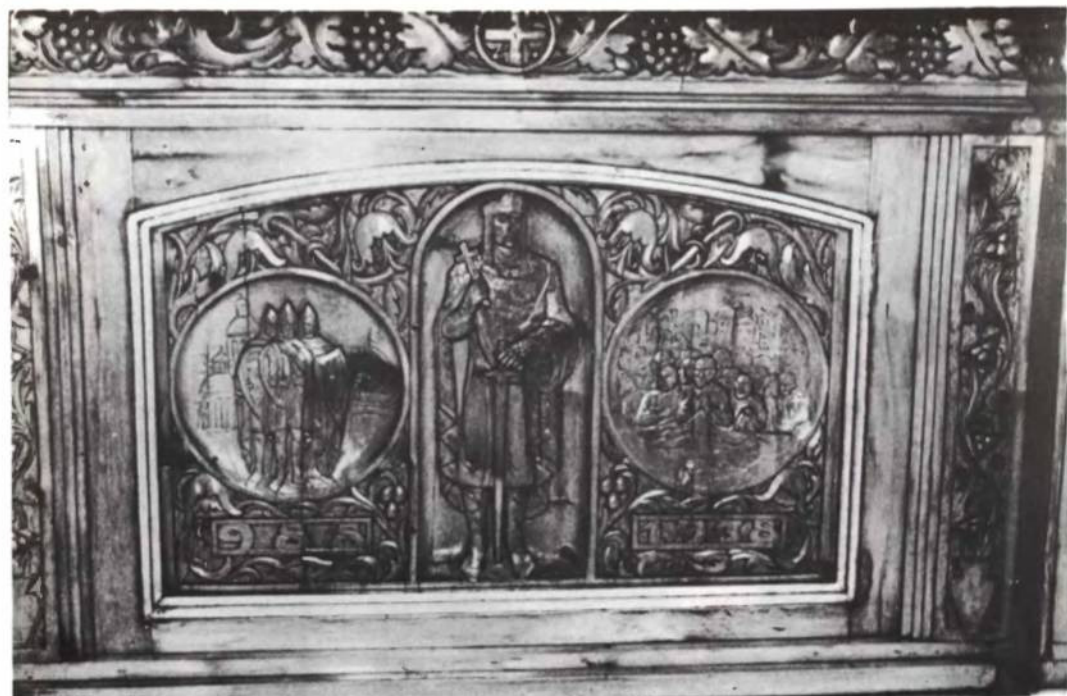
Мистецьку творчість Коверко почав у 1920-1921 рр., а вперше виступив на збірній виставці українських мистців у Львові в 1922 році /Виставка Гуртка Діячів Українського Мистецтва/.

Коверко проявлявся спочатку в малярстві і різьбі, а пізніше майже виключно в скульптурі. Він виконував /в дереві, камені й бронзі/ погруддя історичних постатей, портрети знайомих діячів, пам'ятники, різьбив іконостаси, вітари, кивоти, працював при відновленні катедр св. Юра у Львові.

В 1927 році мистець заснував власну різьбарську робітню на Підзамчу у Львові, в якій працювало 10-12 людей, мав учнів, з яких пізніше вийшли майстри-різьбярі, а один з них Євген Дзіндра був відомим у Львові скульптором.

Треба знати, що між I і II світовими війнами було в Галичині всього два українських скульптори — Сергій Литвиненко /1898 - 1964/ і Андрій Коверко. Між ними існувала тиха ривалізація, яка виявилася особливо в 1933 році під час конкурсу на пам'тник Іванові Франкові на Личаківському цвинтарі. Жюрі прийняло проєкт Литвиненка. Злі язика

Хрищення Руси-України. Престіл церкви в Стемфордї.ЗСА. Різьба в дереві 1938р.

говорили, що замовлення дістав Литвиненко лише тому, що він учився в Парижі, а Коверко лише в Коломиї... Інші «язики» казали, що, власливо, проєкт пам'тника Литвиненка не є цілком оригінальний, бо Литвиненко покористувався проєктом маляра Івана Труша. Сьогодні важко що-небудь певного сказати про ці поголоски, а пам'тник Литвиненка на гробі Франка віддає досить добре ідею поета-каменяра, навіть, якщо в ньому є деякі слабші формальні місця. Проєкт Коверка, у стилі конструктивізму, був модерніший від проєкту Литвиненка. Він представив добре спаяну групу робітників-каменярів в динамічному русі. Литвиненко зобразив індивідуального каменяра, Коверко — групу.

Коли в 1939 році більшовики заняли Галичину, Коверко залишився у Львові і став членом Спілки Художників УРСР. Про його творчість під час війни нам нічого не відомо.

Воєнні події II світової війни завели Коверка на Балкани і після її закінчення він опинився в Югославії. Роки 1945-1946 він провів у Люблянї, де працював у робітні скульптора Стояна. Коверко вирізьбив тоді великий пам'ятник у граніті «Партизани» /пам'ятник мав би стояти на границі Словенії і Хорватії/ і портрет Сталіна для музею в Білгороді. За портрет вождя він дістав спеціальну подяку від музею, яка послужила йому, немов би перепусткою на Схід. В квітні 1946 року Коверко виїхав з Югославії до Молдавії й осів у Кишиневі, де дістав працю в Міністерстві Будівництва МССР, як скульптор для оформлювання державних будинків архітектурно-мистецькими деталями. На цій праці він вдержався до 1956 року й тоді перейшов на пенсію.

Крім праць на замовлення при численних державних будовах /Кишинів став столицею МССР і треба було побудувати цілий ряд нових будинків для різних урядів/, Коверко створив ще приватно кілька портретів і оригінальних скульптур. Він був членом Союзу Мистців МССР, а в 1957 році прийнято його в члени Спілки Мистців СССР.

Різьба на дереві голови мистця О. Нованівського.

Тоді він завіз до Москви на виставку бюст Івана Франка /виконаний у дереві/. Пропозицію залишитися в Москві, де тоді бракувало скульпторів по дереву, він відхилив, ніби з родинних поглядів, і вернувся до Кишинева.

В 1947 році вдалося Коверкові стягнути зі Львова до Кишинева дочку Мирославу. Мистець оженився вдруге і в 1954 році народився син Володимир.

Коверко помер несподівано на серце в липні 1967 року, знайшли його в хаті мертвим, а дату смерти встановлено на 19 липня. Поховали його на кладовищі в Кишиневі, а на гробі встановлено кам'яну плиту зі скульптурним портретом мистця і українським написом.

Відколи Коверко опинився в Молдавії, він уже не мав зв'язків з українськими мистцями, жив без приятелів і без надії на краще майбутнє, одинокою його втіхою був молодий син Володимир, якого дуже любив.

Не маючи під рукою не то що оригінальних творів мистця, але навіть добрих фотографій із них, сьогодні неможливо говорити про стилістичні ознаки творчості Коверка. Все ж таки, на основі рідкісних репродукцій у газетах, можна ствердити, що Коверко був чутливим на нові мистецькі напрямки і, наприклад, в портреті Ю. Нарбута видно виразно вплив кубізму, а в пам'ятнику на гробі композитора Дениса Січинського і особливо в проєкті на пам'ятник І. Франкові — вплив конструктивізму. Отже, Коверко був на свій час більше «сучасним» мистцем, ніж С. Литвиненко, який поза імпресіонізм не виходив.

Щоправда, твори Коверка були здебільша виконувані на замовлення і мистець мусів до якоїсь міри числитися зі смаком і вимогами замовців, а вони були переважно консервативного напрямку, тобто, реалізму, деколи стилізованого під візантинізм, коли йшло про твори релігійного змісту.

Орнаменти будинку Мін. Харч. Промисловості в Кишиневі, робота А. Коверка 1950-53 рр.

Також нема повного списку творів Коверка, як і не знати, де вони тепер знаходяться, якщо взагалі збереглися.

На підставі вісток з преси, каталогів виставок і листів мистця можна відтворити, очевидно, далеко не повний перелік творів Коверка, деякі навіть у хронологічному порядку, про інші нема навіть приблизних дат.

Два пам'ятники Т. Шевченкові: один у Винниках, коло Львова, другий у Косові — стоять. Статуя /на повний ріст/ митрополита Шептицького, яка стояла в парку Духовної Семінарії у Львові — знищена. Якесь число менших творів повинно б зберігатися у Львові /в музею і в приватних руках/. В Кишиневі можна оглядати декоративні різьби та орнаменти на фасадах державних будинків, що їх декорував Коверко. Дещо збереглося в інших містах Молдавії.

Для майбутнього дослідника українського мистецтва подаємо неповний список творів Коверка в хронологічному порядку. 1922 рік — Автопортрет /олія/, студії портретів О. Загарова і Миколи Вороного /туш/. Участь у I виставці Гуртка Діячів Українського Мистецтва у Львові.

1924-1925 рр. Пам'ятник Т. Шевченка у Винниках, камінь. Треба тут сказати, що у Винниках поставлено перший на цілу Україну пам'ятник поетові в 1913 році, за проєктом архітекта Лушпинського. Під час польсько-української війни в 1918-1919 рр. пам'ятник був частинно знищений і його відновив і дещо змінив Коверко.

1926 рік — Пам'яткова таблиця в честь І. Франка в Народному Домі у Бібрці. Участь у IV виставці Гуртка Діячів Українського Мистецтва у Львові. Виготовлення обкладинки для I числа «Українського мистецтва» /Місячника/ у Львові.

1926-1928 рр. Виготовлення іконостасу каплиці Духовної Семінарії у Львові. Незолочена кедрина, архаїзовані візантійсько-українські декоративні мотиви. Іконостас був посвячений 9 жовтня 1932 р.

1928 р. — Портрет І. Франка /плоскорізьба в дереві/. Український Національний Музей у Львові.

1929 р. — Портрет святої, профіль, плоскорізьба в дереві.

1929-1931 рр. — Портрети-бюсти: І. Франка, І. Свенціцького, І. Труша, М. Вороного.

1932 р. — Проект пам'ятника на гробі І. Франка /для конкурсу/. Кивот для Української Духовної Семінарії в Римі /Дж'янікольо/.

Постумент митрополита А. Шептицького в городі Духовної Семінарії у Львові, білий український вапняк, статуя 370 см висоти.

Портрет Ю. Нарбута /плоскорізьба в дереві/.

Кивот для каплиці Духовної Семінарії в Перемишлі /фундував єпископ Й. Коциловський/.

1932-1933 рр. — Головний вітвар української катедри в Перемишлі, камінь.

1933-1934 рр. — Портрети: о. Йосифа Сліпого /бронза/ і С. Гординського /дерево/. Жіночий портрет /мармур/. «Вічний революціонер», /гіпс/. Всі ці чотири твори були на виставці АНУМ у Львові в 1934 році.

1934 р. — Іконостас для каплиці Малої Семінарії у Львові.

1937-1938 рр. — Праці при відновленні катедри св. Юра у Львові.

1938 р. — Престіл для церкви св. Володимира у Стемфорді /Америка/, дерево. Стаття М. Голубця: «Різьбар А. Коверко». Літературно-науковий додаток «Нового Часу», 13 червня 1938 р., Львів.

1943 р. — Портрет О. Новаківського, плоскорізьба в дереві. Статуя Богородиці для церкви Благовіщення /вапняк/ у Городку, біля Львова.

1945-1946 рр. — Великий пам'ятник «Партизани», Югославія.

1947-1967 рр. — Праці, виконані в Кишиневі: портрет-бюст І. Франка /дерево/ 1957р. і портрет поета В. Кривця, мистецькі декоративні оформлення фасад будинків /гіпс, камінь і кераміка/ — Міністерство харчової промисловости, Верховна Рада, кіно «Патрія», будинок МВД, готель «Молдова», драматичний театр ім. Пушкіна.

Залізничні станції в Кишиневі, Бендерах, Унгени і Котовську. Портрет-бюст молдавського письменника Алеко Руссо /1812-1859/ знаходиться в Академії Наук МССР.

Праці, про які нема точніших дат: пам'ятник Т. Шевченкові в Косові і пам'ятник на гробі композитора Дениса Січинського у Львові, іконостаси у Крехові і Сокалі.

МОНОГРАФІЯ, НА ЯКУ ДОВГО ЧЕКАЛИ

«Про менш відомі українські гімназії було своєчасно доволі обширних публікацій, проте найзамітніша з усіх — Академічна гімназія, за все своє сторічне існування й досі не отримала належної їй монографії» — відзивався до даної проблеми один з її відомих учителів, одночасно й учнів, професор Степан Шах.

Історичної праці про дану установу не могли написати ні проф. Ст. Шах, ані інший визначний учитель обох заведень гімназії, проф. Михайло Тершаковець, дарма що вони бралися за це завдання, з уваги на недостачу джерельної літератури на еміграції. Матеріали до такої запланованої теми зібрано з ініціативи Ювілейного Комітету Академічної гімназії в Краю /при співучасті професорів Мирона Федусевича й Володимира Радзиковича/, тільки ж вони пропали коротко до виходу на еміграцію в загальному хаосі, що той критичний період війни витворив. Мав згодом і професор Степан Гайдучок працювати над отим пильним, але відкладуваним через незарадні обставини, задумом, та, на жаль, про виследи його зусиль не відомо. Як відомо, він залишився і помер в Краю.

Після багаторічних заходів окремих членів Ділового Комітету для вшанування сторіччя УАГ й Редакційної Колегії, покликаної з метою видати Ювілейну Книгу УАГ, більшість матеріалів до історії Академічної гімназії зібрано, опрацьовано і приготовано до друку, проте з різних причин вони лиш у дуже скороченій формі появилися в Ювілейній Книзі УАГ, виданій в 1978 р. в Філядельфії.

Щоб виправити допущене занедбання й передати в руки нашої суспільности довго очікувану монографію, автор її, Д-р Роман В. Кухар, професор Державного Університету Форт Гейс в Кензасі, у співпраці з Об'єднанням Абсолювентів Української Академічної гімназії в ЗСА, видали в лондонському Українському Видавництві книжку під наг. »До блакитних вершин« /Перша Українська Академічна Гімназія у Львові в історичній перспективі/.

Це монографічне видання включає основні інформації з усіх доступних джерельних матеріалів, напр., із праць проф. Ст. Шаха, періодичних звідомлень обидвох установ /»Головної« й »Філії«/, а зокрема з розвідки такої бібліографічної рідкості, як »Хроніка львівської Академічної гімназії« авторства її колишнього директора Едварда Харкевича, з 1901 р.

У книжці »До блакитних вершин«, присвяченій Патронові Об'єднання Абсолювентів УАГ, »Архипастиреві Скитальців« Кир Іванові Бучкові — одному з найвидатніших абсолювентів гімназії, знайде читач точний, об'єктивний історичний огляд з найдавніших часів існування гімназії, як і чітке насвітлення з боку окремих сучасників різних періодів цієї заслуженої установи в національному й виховно-навчальному розумінні. Годиться додати, що і для науковця видання це буде дуже корисним. Майбутній дослідник Академічної гімназії не зможе обійтись без цього необхідного, багатого в бібліографію й перевіреного джерела інформації щодо всіх періодів цієї виняткової, старинної школи.

Книжка розміром 146 ст. містить, крім бібліографії, низку документальних світлин приміщень гімназії та її керівних людей з-поміж директорів, катехитів і професури, пойменний показник, підсумки в англійській і німецькій мовах, як і актуальну інформацію про потребу цього видання.

Замовляти книжку (в ціні 8 дол. за примірник, разом з пересилкою) можна на одну з поданих адрес:

R.K.: 2402 Canal BLVD.
Hays, Kansas 67 501 USA

UANS Alumni Association: 112 La Clede
Trenton, New Jersey 08618

Р. Кухар

Міжнародники

З МІЖНАРОДНОГО ФРОНТУ БОРОТЬБИ

Маркіян Беркут

КОНФЕРЕНЦІЯ АБН—ЕРС В ЛОНДОНІ І УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

У днях 23-26 вересня 1982 року з великим успіхом відбулася в Лондоні (В. Британія) Конференція Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН) та Європейської Ради Свободи (ЕРС) з участю 222 делегатів та понад 300 гостей, які прибули з різних країн світу. Головна тема Конференції була: «Наша альтернатива до термоядерної війни».

АБН — це координаційний центр національно-визвольних рухів поневолених московським імперіялізмом та комунізмом народів.

ЕРС — це західноєвропейська антикомуністична організація, яка має такі головні цілі: мобілізувати моральну підтримку для національно-визвольної боротьби поневолених Москвою народів серед країн вільного світу; вказувати політичним чинникам Заходу на необхідність розгорнути політично-психологічну офензиву проти російського імперіялізму та комунізму; відкривати та поборювати московські підірвні заходи у вільних та демократичних суспільствах Заходу.

Конференція АБН і ЕРС почалася в четвер, 23 вересня, в готелі «Імперіал», о год. 11.30 окремою пресовою конференцією, яку відкрив голова АБН — Ярослав Стецько. На пресовій конференції також промовляли: посол до британського парламенту Джон Вілкінсон, ген. Дж. К. Сінглярб — голова Американської Ради за Волю у Світі й колишній головнокомандувач військ ОН у Кореї.

Зворушливим був виступ афганського представника, який привів на пресову конференцію свого молодшого брата, якому більшовики обтяжили обидві руки нижче ліктів за його участь у визвольній боротьбі афганського народу проти московського наїзника у лавах афганських повстанців — муджагедінів.

Чергового дня, 24 вересня, о год. 10-й почалася Конференція, яку відкрив голова АБН Ярослав Стецько, привітавши всіх присутніх делегатів. Серед поневолених народів представленими на Конференції були: Україна, Білорусія, Болгарія, Хорватія, Угорщина, Латвія, Словаччина, Литва, Румунія, Грузія, Естонія, Албанія, Туркестан, Польща, В'єтнам, Афганістан.

За діяльність Центрального Комітету звітувала мгр Слава Стецько, яка синтетично схопила широко розвинену політичну діяльність АБН на міжнародній арені. Потім делегати вислухали наступні звіти: ПАБНА — д-р М. Харкевич (Чикаго), ПАБНА Нью-Йорк — пані Р. Поттер,

Монтаж з праці Конференції й маніфестації.

АБН-Канада — мгр О. Стеців, АБН-Еспанія — В. Пастушук, АБН-Данія — П. Балицький, АБН-Великобританія — К. Глінський. Голова Резолюційної Комісії, мгр Р. Зварич, відчитав проєкт резолюцій Конференції, який, після дискусії, прийнято гучними оплесками делегатів.

Одноголосно обрано Президію Центрального Комітету АБН у такому складі: Президент — Ярослав Стецько; віце-президенти — голова Білоруського Визвольного Руху, Президент Литовської Визвольної Ради, голова Болгарського Національного Фронту, голова Румунського Фронту Волі, Президент Сил Вільного В'єтнаму, представник Світової Федерації Вільних Латвійців; пост Генерального Секретаря пізніше визначить Центральний Комітет.

Намічено Ділові Комітети ЦК АБН: Комітет Наукового та Стратегічного Досліджування — Представник Туркестану; Військовий Комітет — представник України; Комітет Інформацій та масових засобів інформації — представник Латвії; Організаційний Комітет — представник Естонії; Фінансовий Комітет — представник Північного Кавказу; Комітет культури — представник Хорватії; мгр Слава Стецько — екс-екзективний голова та голова Комісії Зовнішніх Справ при ЦК АБН; Роз'ємний Суд — голова, представник Болгарії, члени — по одному представникові від Азербайджану, Албанії, Вірменії, В'єтнаму й Куби; Президія Ради Народів: Велі Каюм-Хан (голова Комітету Національного Туркестанського Об'єднання) — Президент; представник Болгарського Національного Фронту — Генеральний Секретар; члени — поодинокі представники визвольних рухів Хорватії, Куби, Угорщини, Грузії, Естонії, Словаччини; провідники молоді — мгр Роман Зварич (ПАБНА), Трунг-Кванг-Сі (В'єтнам), Вікторія Мазур (Україна), Т. Каяндо (Естонія), Ірина Мицак (АБН-Канада) і представники Румунії та Куби, як теж інші визначені національними делегаціями.

Серед українських делегатів з-пора Великобританії були: проф. д-р В. Косик (Франція), мгр А. Стецюк (ЗСА), П. Ковальський (Канада), Й. Марчук, інж. І. Кашуба, В. і Н. Козак (Німеччина), В. Турцевич (Швеція), Геня Кушпета (Голляндія). Участь у Конференції брала теж сербська діячка — д-р Ольга Люкович-П'янович.

Після виборів керівник цієї сесії АБН — К. Глінський (Білорусія) заклав її та подякував усім за ділову участь.

По обіді, о 14.30, відбулося ввечері відкриття Конференції АБН і ЕРС, у якій брали участь повище вичислені представники поневолених народів, представники Європейської Ради Свободи та численні гості. Були численні делегації з Америки, Канади, Австралії, Туреччини, Сауді-Аравії, Іспанії, Франції, Голляндії, Швеції, Данії, Італії, Західньої Німеччини, Бельгії та з інших країн.

Відкриваючи Конференцію, Ярослав Стецько попросив усіх однохвилинною мовчанкою вшанувати, зокрема світлу пам'ять великих співорганізаторів та лідерів ЕРС — О.Б. Крафта та І. М. Ломбарда, які недавно відійшли у вічність, як також усіх поляглих у боротьбі героїв та борців за волю поневолених Москвою народів і всіх членів та симпатиків АБН та ЕРС, згадуючи теж бл. пам. ген. Дж. Ф.С. Фуллера, що відійшов у вічність.

У своїй промові Ярослав Стецько, нав'язуючи до ідей та думок О.Б. Крафта, І. М. Ломбарда, ген. Дж. Ф.С. Фуллера, ген. Д. Армстронга, проф. В. Гана і ген. Дж. Сінгльва, ствердив: «Існує лише одна альтернатива до термоядерної війни — розвал російської тюрми народів та комуністичної системи зсередини поневоленими народами, бо це є процес, якого не можна спинити атомовою зброєю. Ця зброя не може бути вжита проти повсталих народів. Детант може довести до Третьої світової війни! Підтримка національно-визвольній боротьбі поневолених народів доведе до справедливого та тривалого миру, основаного на принципі: Свобода народам! Свобода людині!»

Потім відбулася перша пленарна сесія, якої головою був Джон Вілкінсон. Учасники заслухали 7 доповідей представників різних народів.

О год. 16.30. почався панель на тему «Свобода Народам і Людині — наріжний камінь вільного та справедливого світового ладу». Доповідачами на цьому панелі були: »Е. Рігоні — «Національне визволення — шлях до справедливого світового миру»; д-р Д. Статефф — «Потреба зміни західньої політики відносно Москви»; К. Глінський — «Переслідування релігії в ССРСР»; Шейк Ш. Амаві — «Іслам у боротьбі проти комунізму та імперіялізму»; д-р Н. Маді (представник Ісламської Ліги) — «Іслам — альтернатива до термоядерної війни». Панелем провадив Г. Томпсон (Латвія).

У п'ятницю ввечорі в год. 19.30 відбувся молодечий панель на тему «Ситуація за залізною заслоною й боротьба за національну незалежність та свободу». Модератором цього панелю був Р. Щупляк (Україна). Промовляли: д-р О. Романишин — «Розвиток революційних процесів в Україні та в інших поневолених народів; мгр З. Коваль — «Різні обличчя т. зв. дисидентського руху — різниці ідеологічних та політичних поглядів»; Вікторія Мазур (Україна) — «Гельсінська угода — прогресивний чи регресивний фактор у розвитку визвольних процесів»; Труонг-Кванг-Сі — «Повстанська війна визволення в південносхідній Азії»; мгр М. Пстронг-Белінський (Польща) — «Майбутні вигляди для Польщі»; С. Сітко (ЗСА) — «Передумови для перемоги світової волі — американська точка зору». Цей панель був зокрема цікавий та солідно підготований, що свідчить про те, що молодь суттєво поглиблює свої знання політичної та визвольної проблематики. Після рефератів відбулася широка дискусія, в якій брала участь численно заступлена українська молодь інших народів і молодь з вільного світу.

У суботу вранці, в год. 9-й відбулася сесія Європейської Ради Свободи, якою провадив посол Джон Вілкінсон. На внесок д-ра Б. Гегмана з Швеції одностайно обрано Екзекутиву ЕРС у такому складі: Дж. Вілкінсон — президент, віце-президенти — еспанський представник і мгр Слава Стецько (АБН), члени: Урсула Апун-Кроне, посол до німецького парламенту, і проф. Л. Маніно (Італія). До Почесної Президії ЕРС обрані: Його Королівська Величність Отто фон Габсбург, посол Європейського Парламенту — Президент, члени — маршал летунства сер Ніл Камерон (Великобританія), кол. прем'єр-міністр Українського Державного Правління — Ярослав Стецько, д-р Ф. Теветоглю (Туреччина), Дж. Грагам — співосновник ЕРС (Великобританія) та еспанський представник.

На цій сесії також прийнято заяву ЕРС, яку відчитав Дж. Вілкінсон. У цій заяві читаємо таке важливе місце: «Російська імперія не впаде сама з себе. Її розвал можна досягнути без атомової чи світової війни. Дві третини населення цієї імперії — ССРСР та його сателіти — складаються з поневолених народів, які прагнуть волі.

Найцінніші союзники світу є поневолені народи, які у своєму змагу за волю та національну незалежність, також спроможні врятувати світ від загрози термоядерного голокосту, при умові, що отримають від Заходу моральну та політичну допомогу!»

Після сесії ЕРС, відбувся наступний панель Конференції о год. 10.30 на тему — «Альтернатива до термоядерної війни». Провадив ним британський член муніципалітету — Редж. Дейвіс. Панелістами були: д-р

А. Іліч (Хорватія) — «Провал політиків балансу сил та детанту»; д-р А. Суга (Румунія) — «До розв'язки світової політичної кризи»; д-р Дж. І. Осьмецький (Польща) — «За нову західню політику стосовно російської імперії»; мгр Р. Зварич — «Альтернатива АБН до термоядерної війни», і Р. Дейвіс — «Чому Захід не може роззброюватися».

О год. 14-й почалася остання прилюдна сесія Конференції, якою провадив д-р Ф. Теветоглю. На цій сесії промовляли наступні гості: ген. Дж. К. Сінглярб — «Визволення — альтернатива до термоядерної війни», посол Джон Вілкінсон, д-р Б. Гегман — директор Фундації Аналізу Конфліктів (Швеція), Святослав Караванський — 30 років в'язень у російських в'язницях та концтаборах — «Уживання політв'язнів у рабській праці», і Хозе Фелікс Гонзалес Норієга (Еспанія) — «Стратегічно-політичне значення Іберійського півострова».

У своєму дуже зворушливому слові ген. Сінглярб, один з передових знавців повстансько-партизанської стратегії війни, відмітив, що «поневолені народи — це найсильніші союзники Заходу».

Того ж вечора, в год. 19-й, відбувся урочистий бенкет, на якому головне слово виголосив Ярослав Стецько. Промовцями були: посол Джон Вілкінсон, ген. Дж. Сінглярб, Д. Томпсон — посол до британського парламенту, д-р Д. Дарбі з Австралії та інші. Тостмайстер бенкету — ред. І. Крушельницький — відчитав декілька з численних привітів, що наспіли на Конференцію з усіх сторін світу від державних чинників, послів та визначних політичних особистостей країн вільного світу. У часі бенкету відома співачка, кол. солістка Київської опери Ганна Колесник проспівала при акомпаньяменті мгра Б. Паращак чотири українські пісні.

Наступного дня, 26 вересня, відбулася величава масова маніфестація, присвячена 40-річчю Української Повстанської Армії (УПА), у самому центрі свободи в західній Європі — на Трафальгар-сквері під пам'ятником Нельсона. Понад 3 тисячі людей, у тому українці та представники поневолених і вільних народів, узяли участь у маніфестації. Всечесніші Отці митрат М. Матичак (УКЦ), протоієрей Г. Лазієнко (УАПЦ) і о. Йосафат Лецишин відслужили Молебень на вічну пам'ять полеглим героям-воїнам УПА. Інж. В. Карпинець відчитав англійський переклад послання Блаженнішого Патріярха Йосифа І з нагоди 40-річчя УПА. Проводив маніфестацією М. Гринюк, а мгр Слава Стецько відчитала склад Світового Почесного Комітету у відзначення 40-ліття УПА, до якого увійшли численні генерали й високі військові старшини з різних країн світу.

У часі маніфестації виступили зі словом представники країн вільного світу, як наприклад, Д. Дарбі, Д. Мартин (Великобританія), ред. Едмунд Гордон (німець), інж. Володимир Чопівський, Ген. Секретар Американської Ради за Світову Свободу і представник Американського Комітету для Поневолених Народів.

З-поміж представників поневолених народів промовляли: інж. Парвеш Мера (Афганістан), мгр Пстронг-Белінський (Польща), Труонг-Кванг-Сі (В'єтнам), І. Банковський (Болгарія), Г. Гейнасту (Естонія), С. Дюк (Білорусія), Н. Малкочі (Румунія), д-р А. Рамішвілі (Грузія), З. Юрас

(Литва), д-р І. Дзвонар (Словаччина), та інші. Дуже зворушливий був виступ Святослава Караванського, який промовляв українською мовою. Інж. В. Карпинець виголосив палкий привіт від імени Української молоді, а Ірина Мицак привітала всіх зібраних від молоді північно-американського континенту.

У культурно-мистецькій частині маніфестації виступили: хор «Гомін» під диригентурою Б. Дашака, «Верховина» — оркестра СУМ у Дарбі, хор Осередку СУМ у Ноттінггамі під диригентурою М. Бучка, «Говерля» — танцювальний ансамбль Осередку СУМ у Дарбі, «Трембіта» — хор Осередку СУМ в Олдгамі під диригентурою мґра Б. Паращака і хор «Русалка» під диригентурою мґра С. Гуньки.

Пані Р. Поттер з Америки відчитала резолюції маніфестації, які учасники прийняли гучними оплесками. В год. 14-й маніфестаційний похід рушив до Сенотафу — британського пам'ятника Незнаного Воюка. Над лавами походу майоріли десятки прапорів, було видно сотні транспарантів. Ярослав Стецько, в асисті проф. Л. Маніна (Італія), інж. П. Мери (Афганістан), С. Караванського (Україна), К. Глінського (Білорусія), та Труанг-Кванг-Кванг'Сія (В'єтнам), поклав вінок до пам'ятника на пошану поляглим Героям-Воїнам УПА й усім борцям за волю.

Величава маніфестація закінчилася в год. 15-й відспіванням українського національного Гімну.

В год. 16.30 відбувся концерт в Гаммерсмит тавн голі. Головними промовцями на концерті були — Ярослав Стецько — переобраний Президент АБН, та Дж. Вілкінсон — новообраний Президент ЕРС. Концертовою програмою керував М. Гайва. Концерт відкрив голова організаційної комісії Конференції АБН—ЕРС — І. Равлюк. Після відкриття було відчитане Патріярше Послання Його Святости Йосифа І з приводу 40-ліччя УПА.

На концерті виступили: пані Ганна Колесник, хор «Гомін», танцювальний ансамбль «Орлик», мішаний хор «Трембіта», мішаний хор «Русалка Дністрова», танцювальний ансамбль «Говерля», оркестра «Верховина», хор СУМ з Ноттінггаму, і латинські та естонські танцювальні групи.

Концерт закінчився відспіванням українського національного славня — «Ще не вмерла Україна».

Суспільники

НА ДИСКУСІЙНИХ ЛАВАХ СКУМО

Як ми це подавали вже в попередньому числі «Авангарду», в Торонті відбулася Світова Конференція Українських Молодечих Організацій в днях 8-10 жовтня 1982 року. Тут подаємо текст панельових доповідей представників СУМ.

Редакція

ПАНЕЛЬ: «СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ І РОЛЯ МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ ТА ГРОМАДІ КРАЇНИ ЗАМЕШКАННЯ: РОЛЯ МОЛОДІ ТА СПОСОБИ ДІЇ В ОБОРОНІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВ УКРАЇНИ В ДІЯСПОРІ.»

Роля молоді в українській громаді є вести динамічне продовження праці української громади й брати участь в активних молодечих організаціях. Молодь є підставою, фундаментом майбутности. З молодих людей, неначе з найкращих цегол будується найсильнішу будівлю.

Обов'язком молодечих організацій є вивчити і працювати над засадами українського націоналізму й духовости.

Засоби для цих цілей є різні, але найважливішим для молодечої організації є створення українського оточення для своїх членів, щоб вони могли досягнути глибшого розуміння свого походження. Молодечі організації також повинні плекати ідейно-моральні та інтелектуальні цінності шляхом навчання у школах українознавства та у своїх виховних програмах, в які можна включати табори, мандрівки та інше, все, що може створити спільне українське оточення.

Ціллю діяльності молодечих організацій є оборона національних прав України.

Кріси української Повстанської Армії затихли 32 роки тому, але війна проти наших ворогів продовжується. Нині ведеться війна за волю та війна пропагандивна.

Совети голосять по цілому світу, що ми є фашистами — тільки тому, що ми себе називаємо націоналістами. Не бійтеся називати себе націоналістами. Ми повинні не ховатися, а розбити стереотип, значення якого Москва накидає вільному світові. Ми повинні навчити всіх, що націоналізм не є нацизмом. Нехай совети шукають нацистів у себе. Гітлерівські табори були збудовані за московським прикладом, а в Росії були раніше збудовані табори, відбувалися розстріли і переслідування. Треба шукати фашистів у Москві, а не серед українців.

Засоби нашої пропагандивної війни можуть бути різні. Найважливішим є загальне усвідомлення не лише української громади, але чужої громади також. Це можна робити через демонстрації і друкування

летючок, також видаванням журналів та інших публікацій. Загальне усвідомлення громади також вимагає організування конференцій, з'їздів і дискусійних груп для обговорення окремих питань та практичної роботи.

Ще одною головною точкою є націск на урядовців Заходу у Конгресі чи Парляменті, щоб були прийняті резолюції в обороні українських політ'язнів.

Богдан Гогуць
СУМ, Торонто

ПАНЕЛЬ: СПІВПРАЦЯ МОЛОДЕЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ МІЖ СОБОЮ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАКТИВІ- ЗУВАННЯ НЕЗОРГАНІЗОВАНОЇ МОЛОДІ.

Я трохи менш формально буду говорити від попередніх панелістів. Я дещо написав, але моя доповідь буде радше гутіркою. Думаю, що так вам легше буде слухати.

Десь тому шість місяців, може й раніше, була в нас в Монреалі доповідь, а потім дискусія. І власне під час дискусії одна пані, що сиділа зараз коло мене, встала і закричала: «Де наша молодь? Вона так гістерично крикнула, що я майже не впав з крісла. Тільки одне дивно було: її дітей на залі не було. Мені нагадалося, як це наші бідні миряни мусять деколи слухати як священник каже: «Дорогі мої! Ви є, а де решта?» Я говорив би про відсутність у церкві тоді, коли є багато людей на Великдень, а не літом, як нікого немає. Нехай послухає таку відповідь і той, хто каже: «Знаєте, кожний раз як прийду до церкви, то все «Христос Воскрес!» співають. Так само і я говоритиму до Вас, а не до тих, котрих тут нема. Не до пропавших я нині говорю, а до Вас. Але, хто ви є? Ви є ті, котрі саме нині прийшли. Ви є провідники. Або, як деколи люди люблять про себе почути: «Ви є еліта». Я прийшов, щоб відновити свій дух. Насититися. Мені цього потрібно і вам цього потрібно. І тому ви прийшли. Відсвіжити думку, поглибити її.

Отже, говорю до вас, як до провідників, як до тих, які не є пропавші і не пропадуть. Ви журитеся про тамтих других. Про тих, котрих тут нема. І тому ви є провідниками. Хочу вам дещо сказати, а саме, про доповіді. Це, що я тепер роблю. Та, властиво, в мене більше гутірка, ніж доповідь. Отже, як говорити до людей? Не буду вам говорити про правила реторики, бо це в багатьох книжках написано. Хочу сказати, як промовляти до українців. Яке наставлення повинен мати українець, коли він говорить до людей.

Повинен бути скромний, тобто говорити скромно. Часто бачу таке: чоловік стане і зараз буде гриміти свій реферат; поправить свою краватку, а жінка — собі волосся, бо краватки немає. Такий промовець тим рухом каже людям: «Люди, я геніяльна, мудра людина, скажу Вам як це є...» І починає говорити. Ціла доповідь має цю зарозумілу форму. Мотто. Мотто. Мотто. Людина мельнає собі. Плете. Нудить. Про свої утопії. Візії. А декого з людей це дуже злостить. Денервує. Про з'єднання, про єдність, про емоційність, про духовість, про мову. Коли немає аргументації, то таке говорення залишається пустомельством.

Скажім, що я маю іншу візію. Моя візія є телевізія, «Рок ен Рол» і «гуд тайм». Скажім, що я нині не прийшов слухати доповідей, тільки хочу трохи відпочати і подивитися на футбол. Це моя утопія. І що тоді? Чую, мені кажуть: «Ти молодий, повинен іти до церкви. Треба трохи прилучитися до громади. Чому? Навіщо? Що мені це дасть? «Ай дон'т нід дис».. «Як це чому — мені тоді скажуть? А як це виглядає? Та щось зроби для громади! Для нації.» Може б ще додати до колективу?! Ой, панове, панове, ще й пані, які ж то ми колективісти стали в діаспорі! Все для громади. А що для того «молодого»? Хто ним потурбується?

В Америці і в Канаді значно панує індивідуалізм. Утилітарний геодонізм. А коли хочете ще одне слово, то додам — консумізм. Питання, яке виникає є наступне: «А що воно для мене? Що воно мені дасть? Wat's in it for me?»

А йому відповідають: «Та, ти, смарначу! Як ти говориш?!» І на тому кінчається. Молодий відходить, думаючи собі, що цей «олд фашен». Оба думають собі: «Шкода з ним говорити». А той наш діяч ще додасть: «Пропав! Кажу вам, пропав!» Та справа в тому, що треба застановитися: чому ваша утопія краща від його утопії? Що тобі дасть організація? В такий спосіб треба час від часу говорити до молодих. Я часто кажу своїм знайомим, мого віку: «Ну, але ти в нікого і в ніщо не віриш. Не маєш ідеалів. Тільки знаєш, що ти хочеш. А це досить вузька тема. Ніде не уділяєшся, ніщо зі себе не даєш і тому ти собі досить нудненька, плитка людина. Чуєш?! Нудиш мене! Не цікавишся політикою, тільки доляром, «інемплоймент», «інком такс» і «велфер». Це все таке, що тільки тебе і твою кишеню торкає. Та це факт, що коли людина працює для організації, для громади, за якусь вищу ідею, як своя кишеня, свій живіт, то вона мимоволі примушена думати ширшими, глибшими категоріями. І ця людина мені цікавіша, бо нас в'яже якийсь принцип, якась ідея. Я на це й прийшов сюди, бо знаю, що саме тут я таку молодь знайду. Цікаву, а не нудну.

В доповіді треба показати молодому, де його місце в цій утопії. Як це його торкає? Д-р Рахманний, недавно на здвизі, сказав молодим юнакам, що якби не УПА, то їх би нині на світі не було. Це питання твого буття. Екзистенція. Від 1940-50-их років тисячі батьків, які виїхали на еміграцію, були би загинули. Так треба говорити. «Ти б не існував, як би не УПА.» І тоді молода людина мусить застановитися.

Нераз чуємо: з емоціями, з пристрастю, з переконанням доповіді треба говорити. «О, знаєте, мій малий взагалі не читає. Та взяв би якусь книжку час від часу, а то ні.» Той малий вже має 16 років. Цікаво знати, чи його батьки читають? Для себе. Та поділитися зі сином, з донькою, тоді як тебе щось захопило в літературі. «Сину, ходи сюди» — кричить тато і цілий трясеться з емоцій. «Слухай, слухай, який Шевченко геніяльний!» Зворушений батько читає. Ну, правда, син може подумати. «Тато «фліпед». Але за якийсь час цей син візьме Шевченка і почне читати, щоб довідатися, що його тата так зворушило. Тому, коли хтось говорить з глибоким переконанням, то це заставляє других подумати: «Що він знає, що його це так зворушило?»

Тепер, щодо Канади і щодо України. Пропали через асиміляцію.

«Я канадець.» «Я — канадка.» І що їм зробиш? Свою правду знають. Який плюс з цього, що я українець? Це трохи пахне філософією. Але ні! Це звичайна, українська психіка. «Ти є частиною двотисячолітньої психіки». Багата, глибока психіка з нашими унікальними архитипами, що ми вже тисячі років будуємо. А Канада що? Молода. 100 років. Психіки ще нема. Як так дивитися на справу, то виразно і явно видно, що асиміляція в цій випадку є дигресією, а не прогресом. Який вклад наша українська психіка може дати світові? Що може вона сказати всім людям на землі, що ані француз, ані англієць, ані німець не скаже? Як наша психіка відрізняється? Яку тяглість видно від Шевченка до Франка, до Л. Українки, до В. Симоненка, до Бердника, до С. Караванського? Бачимо, що наш нарід — терплячий нарід. Страшні терпіння переходив. Ми читаємо часто про «Море крові, море сліз.»

Кожний з нас тут, що сидить на кріслі, в цій залі має свою психіку. Ця психіка Бердника, чи Караванського, не дозволяє йому бавитися з фаталізмом, цинізмом чи будь-яким іншим банальним «-ізмом». Бо вони не можуть собі дозволити говорити абстрактно, чи абсурдно. Через їхнє терпіння вони мусять вірити в життя. Мусять бачити значіння в нім ...Віра в життя. В конструктивний шлях. Найвищі абсолюті. Віра в Правду — з великим «П», — права людини. Її воля і гідність. Віра в Бога. Ані в Молієра, ані в Канта, ані в Шекспіра нема тої безкомпромісової віри у найвищі ідеали. А ми, кожний з нас, маємо цю українську психіку, цю християнську психіку. Так треба говорити нашій молоді. «Ти є частиною такої відмінної, чудової психіки.»

Треба дбати. Треба любити свою молодь і хотіти її переконати. Сильне, пристрасне бажання вдержати її у своїй психіці. А якщо не маєте що говорити, то прошу Вас, благаю Вас — не говоріть! Нікому цього не треба. З більш здоровим наставленням, яке я трохи тут описав, і сильним бажанням переконування, ми б так багато не говорили про цю асиміляцію.

Богдан Чолій
СУМ, Монреаль

ПРОЦЕСИ АСИМІЛЯЦІЇ І ЯК ЇМ ПРОТИСТАВИТИСЯ!!

У своєму виступі я буду зосереджуватись на уточненні ролі молодечих організацій у протидії денационалізаційним процесам. В першу чергу хочу підкреслити складність питання правильного підходу до проблеми асиміляції. Звичайно, що кожний національно-думаючий українець негативно оцінює сам процес асиміляції, як одної з найбільших загроз для існування українського народу, та нема такого однозначного ставлення до окремих проявів асиміляції. Таким, наприклад, певним родом асиміляції є дезінтеграція українських «гето» по великих містах Північної Америки. А чейже ці скупчення творили найкращі умовини для збереження життя українців довкола української орбіти, що включала українські церкви, школи, підприємства, активне громадське і культурне життя по народних домах, тощо. Переселення українців із цих дільниць не тільки послабило ці інституції у багатьох випадках, але й значно

зменшило контакт українців зі своєю громадою /а цей контакт має велике значення у вихованні дітей у дусі прив'язання до свого народу/. Щоправда, приклад великого числа українських родин потверджує істину, що віддаль можна подолати присвятою часу, а відтак надолужити домашню атмосферу: але дуже часто фізична сепарація від української громади починається до психологічного відчуження. У кожному разі, більшість української громади сьогодні не сприймає дезінтеграцію українського «гетта» з таким страхом, як це було приблизно два десятиліття тому.

По різному сприймають випадки мішаних подруж, чи неопановання української мови нашою молоддю чи рідше вживання української мови у щоденному житті, по суспільних організаціях і церковних інституціях. З одного боку чуємо аргументи, що перехід по наших інституціях з української мови на мову країни свого оточення не конечно прискішує процес денационалізації, а радше може причинитись до притягнення тих українців, які не мали нагоди достатньо вивчити українську мову, між якими є діти з мішаних подруж. З другого боку, по багатьох організаціях зберігається тверда постава у відношенні до збереження української мови й страху перед мішаними подружжями, вважаючи, що тільки такою поставою можна запобігти поширенню цих асиміляційних проявів.

Беручи під увагу, що одним з основних завдань українських молодечих організацій — це збереження української молоді при своєму народові, слід призадуматись над способами найефективнішої протидії процесам асиміляції. Щоправда, молодечі організації не раз відчувають безсилість на цьому відтинку, головно з огляду на те, що її юні члени перебувають тільки на короткий час у контакті зі своєю молодечею організацією. Натомість, на молодь постійно впливають такі чинники, що діють у напрямі відтягнення молоді від української громади й тим прискішують денационалізацію молоді. Тому саме молодечим організаціям треба застановитись над шуканням відповідних шляхів, над якими можна найефективніше дійти до умів і сердець молоді, що знаходиться в її рядах, щоб здійснити свій вплив на формування обличчя цієї молоді.

Тут хочу звернути увагу на два моменти, які можуть мати велике значення для скріплення праці молодечих організацій у змагу за збереження національної ідентичности української молоді. По-перше, хоч нема рецепт для імунізації молоді від асиміляційних тисків, досвід потверджує, що ріст дитини в українському доквіллі лишає свій тривкий слід, хоч цей слід не дуже помітний у бажаній дозі. Зрештою, особистість людини формується у великій мірі у роках дитинства та юности. Переживання, вражіння та почуття у цих роках не раз западають глибоко в душу одиниць, і в певних хвилинах, або обставинах, відзиваються у людині.

Зв'язаний з цим моментом є другий, що відноситься до праці і зусиль молодечих організацій. Нераз ми не усвідомлюємо собі того, яке значення для дитини має її участь у молодечій організації. Тут вона знаходить дружбу та хвилини близькості із другими, як рівно ж приклад людини до наслідування — в особі виховника. Надіємося також,

що в роках себепешуку, при боці юнака чи юначки буде виховник, який шляхом зрозуміння, терпеливості і розумної поради допоможе доростаючій молодій людині скристалізувати свій погляд на довколишній світ, себто свій власний світогляд; і допоможе в цьому процесі віднайти себе та сформулювати своє відношення до свого довкілля. Молодечі організації повинні усвідомити собі, яку велику роль вони можуть відіграти у цьому процесі.

На мою думку, тривкий вплив здійснюють молодечі організації на молоду людину у зміцненні її національної ідентичності, коли вони у своїй виховній праці віддзеркалюватимуть свідомість того, що несуть молоді інший світ вартостей і виявлятимуть певність у тім, що ці духові вартості для молоді людини є багатозначні. Нераз ми собі не усвідомлюємо того, що бути українцем — значить жити відмінним світосприйманням, іншими вимогами, зосередженими довкруги потреб свого народу, чи й навіть жити відмінним стилем життя. Пануючі тенденції у західних суспільствах є часто базовані на матеріялістичних міркуваннях — надмірне зосередження над здобуттям влади, нераз коштом пленання духових цінностей. Західні виховні інституції поширюють філософію повного пристосування до свого довкілля в ім'я вигоди й егоїстичного спокою. Ця настанова пізніше проявляється у політичній сфері, у філософії пристосування навіть до світа несправедливості і насилля. Дозволю собі висловити погляд, що певні українські кола дали себе спіймати в тенети цієї ментальності акомодатції і пристосування, коли звужують поняття етнічності тільки до споживання українських страв і танку, тоді роблять етнічність виключно розривковою справою. Це не є на користь молоді, у її намаганні виробити свою ідентичність, коли береться мінімалістичну позицію ідентифікувати українців по країнах їхнього поселення, як американців українського походження, або як українців-канадців, — бо така теза тільки посилює поступ асиміляції.

До певної міри молодечі організації вже у своїй виховній праці займаються плеканням української духовості. Перекази про героїв вільної боротьби, з різних періодів історії, розбуджують почуття обов'язку перед своєю нацією, обов'язок ставити добро та інтереси громади і Нації перед власними інтересами, обов'язок, що може вимагати навіть жертву крові. Традиція виявів солідарності із учасниками найновішого національного спротиву підносить на п'єдестал людей великої мужності у боротьбі проти несправедливості і насилля, людей, одержимих ідеєю нації та покращанням долі свого народу, людей, що ставлять духові вартості вище матеріяльних вигод і міркувань. Ця невгаваюча боротьба за правду і справедливість є саме нашою спадщиною. Тому, навіть уведення традицій і звичаїв українських військових формацій з різних періодів, має свою вартість для вrostання молоді людини у світ України.

Програма українознавчих установ рівно ж повинна бути побудована на передаванні відчуття української духовості і розуміння українського світогляду. Комісії відповідальні за програми українознавчих шкіл повинні звернути пильну увагу на вибір матеріялів саме у такому дусі, на розпрацювання вказівок для підкреслення національно будуючих моментів у навчанні українознавчих предметів. Є надія, що наші наукові

інституції ще більше спрямовуватимуть свою увагу на вивчення проблем існування українського народу через різні історичні періоди, і на розуміння того світу, який створив для себе український нарід протягом довгих віків свого існування.

Плекання питомених українських вартостей в інших галузях рівно ж допоможе зміцнити відпорність до асиміляційних тисків, яким людина не є схильна ставити опір, якщо вона не розуміє сенсу збереження українськості у своєму житті. Інтимність української родини, взаємопошана і взаємна турбота притаманна українській родині — це традиція, яку треба передати і скріпити, а велику роль тут можуть відіграти молодечі організації, шляхом персонального контакту і зустрічей із батьками, та шляхом відповідних дискусій із юнацтвом. Така орієнтація може навіть привести молодь до розуміння важливості шукати супруга в українському середовищі, або у випадку мішаного подружжя домагатися створити українську атмосферу у своїй родині.

Плекання народного мистецтва допоможе молоді відчути дух українського народу — дух життєрадості, ніжності, лицарськості, замилювання красою. Тому, механічне відчування української пісні, або танку приносить мало користей, в тім часі, коли дорогою народнього мистецтва можна вглибитись в душу українського народу. У свою чергу, це вглиблення скріплює емоційний зв'язок із своїм народом. На цьому місці вважаю відповідним звернути увагу на шкідливість безкритичного копіювання мистецтва, що приходить із советської країни. Слід мати на увазі, що окупаційна політика включає ворожі заміри на культурному відтинку, і тримає розвиток мистецтва під суворою контролею. Ця політика є спрямована на викривлення української душі, а московський окупант добре свідомий того, що через мистецтво він може перетворити українську людину. Ця культурна політика здійснюється рафінованими методами і тому проводи молодечих організацій мусять присвятити цій проблемі пильну увагу і спрямувати увагу керівників мистецьких гуртків на важливість збереження чистоти українського народнього мистецтва.

При цьому хочу звернути особливу увагу на важливість плекання українських традицій і звичаїв. У них відтворюється містику українського існування і передається відмінне світосприймання українського народу. Плекання звичаїв виробляє певне наставлення на свій світ, як рівно ж певне уявлення про мету життя. На мою думку, найцінніший вклад, що молодечі організації можуть внести у підготування до відзначення тисячоліття Хрищення України — це відродження українських звичаїв у їх повноті, так як це намагається здійснити молодь на Рідних Землях. Варто навіть створити комісію, яка б опрацювала текст для проведеного звичаїв; ці тексти повинні включати пояснення символічних звичаїв.

Рівно ж кінечним є спрямувати до того, щоб молодь дорожила мовою свого народу, щоб українська мова стала цінністю для неї і знаком її гордості за приналежність до українського народу. Мова — це найсильший лучник з рідним народом. Мова посилює у підсвідомості молоді людини її національну ідентичність і шляхом відмінних образів і методики мови переймається ментальність і темпераментність свого народу.

СУМ. в дії

КРАЙОВИЙ ТАБІР ДРУЖИННИКІВ СУМ

Перший раз в історії поселення українців у Перті, ЗА, місцевий О. СУМ мав неабияку честь бути господарем Крайового табору дружинників СУМ зі Східніх Стейтів: Мельборн 14, Сідней 7, Аделайда 4, Джілонг 5. Учасником табору був рівнож голова Крайової Управи СУМ д. М. Моравський. Всіх учасників сумівської родини з Перту 61. Табір тривав від 25 грудня 82 року до 2 січня 1983, в Нанга, З.А. Комендантом табору був д. Б. Микитюк.

Нанга — це гарна лісиста околиця, з відповідними таборовими забудованнями і приміщеннями, над рікою Марі, віддалена приблизно 130 км. на південь Перту.

На фасаді головної будівлі видніє великий напис: «Крайовий табір Дружинників СУМ. УПА, 1982/83». Чому УПА? Бо основне завдання таборової команди, виховувати українську молодь в дусі християнсь-

← Тому тяжко уявити, щоб якась українська організація відмовлялась від обов'язку допомогти своїм молодим членам розвинути у собі повноту своєї українськості, а це вони роблять, коли переходять на іншу як українську мову.

Вкінці, молодечі організації повинні мати на приміті, що вони багато можуть причинитися до скріплення почуття національної ідентичності молоді шляхом суспільно-політичної освіти для своїх членів студентського віку. Тут хочу відмітити, що суспільно-політичне виховання включає пізнання політичного мислення свого народу, вглиблення в історичну проблематику, в першу міру через аналізу наших змагань за державність та через дискусії на суспільно-громадські теми. Молодь переживає пов'язання із своєю громадою тоді, коли відчуває серйозне ставлення до неї, коли стрічає бажання бачити, що молодь із громадським виробленням має місію від свого народу.

Підсумовуючи, хочу підкреслити, що молодечим організаціям слід усвідомити свою ролю для молоді, як втілення світу України. А Україна більше, як територіальна одиниця, це духовна істина із відмінним світом вартостей, що все включає традицію синтези.

Плекання цих вартостей і вщеплення їх у молодь найбільше їй допоможе протистояти денационалізаційним впливам. Щоправда, вартості не можна накидувати; плекання цих вартостей матиме свій вплив на молоду людину. Коли зважити, який великий вплив може мати плекання вартостей на людину, питання про відношення дітей мішаних подруж знайде свою відповідь. Взагалі, у цьому світі ми зможемо здійснити свою ролю у наближенні і задержанні української молоді при українському народові.

Ігор Мірчук
Виховник СУМ, Філядельфія

ного ідеалізму і любові до батьківщини за прикладом УПА.

Відкриття табору відбулося 25 грудня 1982 року молебнем, який відправив капелян о. Д. Сенів. Таборове життя було заздалегідь розплановане на кожний день і цієї рутини таборова команда строго придержувалась. Таборовики відбували мандрівки до Пембертом — околиці дерев-велетнів (нарі), плавали каяками по ріці Марі, збиралися довкруги ватри, співаючи пісень та слухаючи патріотичні, пригодницькі оповідання. Це все надає молоді характер романтизму і залишає в її душах глибокий слід.

Ватра була влаштована в суботу, 1 січня 1983 року, а в неділю, 2 січня відбулося формальне закриття табору.

В понеділок, 3 січня відбувся концерт пісні і танку. Заля заповнилася вщерть публікою, понад 250 учасників. Атракцією цього несподіваного концерту були без сумніву дружинники із Східних степів.

Концерт відкрито гимном «Нехай во віки буде слава». Після того голова Крайової Управи, д. М. Моравський подякував Управі місцевого О. СУМ, зокрема голові д. Б. Микитюкові, под. М. Менцінській, д. А. Мандичевському, капелянові о. Д. Сеніву, за їх труд і працю в організації табору.

Живучи таборовим життям серед природи, молодь обмінюється взаємно думками, поглядами й ідеями, засвоює собі гарні риси товаришкості, солідарності, організованості, дисципліни, патріотизму і почуття відповідальності, бо сучасна вулиця й оточення, часто-густо калічать душу молодій людині.

Друг Моравський висловив також признання за щасливу акцію Управи О. СУМ в Перті, відносно купівлі площі недалеко Перту. Він повідомив, що учасники табору зібрали між собою на ту ціль 377 дол. Попросив на сцену сеньйора СУМ І. Легкого і в імені Крайової Управи СУМ — за його десятилітню працю — наділив його грамотою почесного члена.

Танковий ансамбль Перту виконує «Гомін степів», після чого ансамбль СУМ із Сіднею вправно виводить «Закарпатський танець». Мельборн і Джілонг співають пісні «Водограй» і «Червона рута». Група «Верховина», Мельборн, танцює «Гопака». Слідують дві пісні, проспівані молоддю Перту: «В'язанка» та «Стоїть дівча над бистрою водою». І знову танець «Голак», виконаний групою Перту. На закінчення першої частини спільний співочий гурток співає чотири пісні: «Гори, гори», «Чом ти не прийшов», «Тиша навкруги», «Вже сонце низенько».

В другій частині всі дружинники співають «Сиджу я край віконечка», «Скрипка», «Зірвалася хуртовина». Дружинники з Перту виконують жартильну пісню «Ти ж мене підманула». Мельборн, «Верховина» відтанцює «Козачок», а ансамбль Сіднею — «Повзунець» і «Дівочий танок». Всі дружинники співають пісню «Била мене мати». Дует Г. Костюк і Б. Микитюк співають «На покинутих згарищах» і «Заплакали нарі очі», а всі дружинники співають «Лебеді материнства» і «Прощай наш табір». Ще один спільний танок «Голак».

Гарним і зворушливим моментом була несподівана поява дружинників/ниць зі свічками в руках і з колядою «Бог Предвічний», які

перейшли через залю на сцену. На закінчення всі дружинники колядують дві коляди: «Добрий вечір тобі» і «По всьому світі».

Закриваючи концерт, голова О. СУМ д. Б. Микитюк дякує всім за організацію та учасникам за їх численну участь. Голова Громади Перту п. В. Гончаренко висловив подяку дружинникам за приїзд до Перту, а капелян о. Д. Сенів — за гарне таборуння. Програму заповідала под. Г. Костюк. Національним гимном закінчено концерт.

При чаю, каві та смачній перекусці учасники і виконавці програми концерту запізнавалися й обмінювалися думками.

Крайовий табір залишив по собі дуже гарну і вдячну пам'ять і милий спогад на довгий час.

М. Яремович

СВЯТО ПАТРОНА СУМ В СІДНЕЇ

В неділю, 21.11. 82 р. відбулося урочисте свято Патрона СУМ на сумівській оселі «Говерля» в Сіднеї.

Офіційна частина дня почалася Св. Літургією, яку відправив Всеч. о. Богдан Шемечко. У проповіді пояснив він присутнім хто був Св. Архистратиг Михаїл, що повинен бути прикладом для нас.

Після Св. Літургії около 300 сумівців та гостей двох Осередків ім. ген. хор. Тараса Чупринки в Сіднею та полк. Євгена Коновальця в Квінбіяні взяли участь у святочному апелі.

Бунчужний, д. Марко Ткачук вміло провадив програмою. Писар, старша юначка подр. Надя Менцінська прочитала Святочний Наказ. Тоді слово мав Голова Осередку д. Ярослав Дума. В своїм слові, Голова Осередку пригадав про геройську боротьбу УПА та обов'язок сумівців жити ідеалами УПА.

Короткий реферат про Св. Архистратига Михаїла прочитали юначка подр. Христина Коломиєць та юнак д. Андрій Менцінський.

Головна Виховниця Осередку в Сіднею подр. Славка Яниш проголосила вислід юнацьких Іспитів. Перший Іспит Молодшого Юнацтва на ступінь «Отрока» здали 26 юначок і юнаків. Другий Іспит Молодшого Юнацтва на ступінь «Вістового» здали 8 юначок. Перший Іспит Старшого Юнацтва здали 5 юначок. При врученні Іспитових Відзнак, Головна Виховниця перепроварила зложення «Слова». «Слово» це є перше приречення, що складають молоді юначки і юнаки після досягнення Першого Іспиту Молодшого Юнацтва. Таке приречення зложили 26 юнаків і юначок.

«Обітницю» склали 6 юнаків і юначок. «Обітницю» складають ті, що переходять в ряди Старшого Юнацтва. Голова Осередку та Гол. Виховниця вручили всім юначкам та юнакам пам'яткову грамоту а присутні тричі грімким «Гартуйсь!» привітали юнацтво з переходом.

Відзначено рівнож д. д-р Богдана Сеньковича Першим Ступенем Виховника Спілки Української Молоді. Складаємо д. Докторові щирі вітання та бажаємо всього найкращого у дальшій праці над юнацтвом.

Сумівський апель на Оселі «Говерля»

Відспіванням Сумівського Гімну було закінчено офіційну частину дня.

Після апелю всі перейшли до залі на обід, де орнестра під проводом д. М. Гояна привітала «голодних» піснею «Чабан».

Імпрезовий комітет, під проводом д. Йосифа Яниша, приготував дуже смачний обід.

Після обіду, для малих дітей і юнацтва було зорганізовано «перевіз в соломі» або краще сказавше «гайрайд». Нетільки найменші були тим зацікавлені, але навіть деякі сеньйори брали участь в цій грі.

Свято було дуже вдале і залишило приємні спогади учасникам.

Треба висловити найщиріші гратуляції Управі О. СУМ за вдалу програму та Імпрезовому Комітетові за багату «гостину». Неможна поминути д. Романа Вовка, який не жалів часу й труду, щоб перевезти автобусом на оселю старше громадянство. Також належиться подяка всім добрим людям за працю в кухні.

Зокрема дружня подяка всім виховникам за цілорічну виховну працю, яка дала добрі висліди.

Дай Боже, щоби в наступному році, ми змогли взяти знова участь у святі Патрона СУМ та вітати юнацтво з новими успіхами — Гартуйсь!

Бувший член О. СУМ в Сіднеї

СВЯТО ПАТРОНА Й ЗУСТРІЧ СУМІВСЬКОЇ СІМ'Ї В ТОРОНТІ

Неділя 21 листопада 1982 р. залишиться на довго в пам'яті юнацтва Осередку СУМ, як теж і батьків та гостей, які були учасниками цієї імпрези. Того дня Осередок СУМ, спільно з Булавою Юнацтва, при активній допомозі Батьківського комітету й Жіночої Ланки, влаштували святкову імпрезу, яка складалася з двох окремих частин. Перша частина почалася Службою Божою в церкві св. Покрови, яку відслужив капелян ОСУМ о. Іван Барщик в день св. арх. Михаїла — патрона Спілки Української Молоді. В часі Богослужби співав гарно студентський хор при цій парафії, до якого входить багато членів ст. юнацтва нашого відділу. Коротке, але замістовне слово під час Служби Божої

сказав о. І. Барщик, вказавши на св. арх. Михаїла як на оборонця Христової правди, за прикладом якого повинна йти сумівська молодь — як в особистому, так і в суспільно-громадському та національному житті на чужині.

Простора церква св. Покрови була заповнена не тільки парафіянами, але теж гостями і великою кількістю організованого сумівського юнацтва та молоді. Хорунжі тримали свої організаційні прапори. Атмосфера в церкві була справді святкова і небуденна, бо громада бачила зорганізовані лави юнацтва, з якого в найближчому майбутньому мають вийти молоді провідні люди нашого життя.

Друга частина свята відбулася у великій залі Українського Культурного Центру на вул. Крісті 83-85. Почалася вона точно о другій годині по пол. святковим юнацьким апелем, присвяченим своєму патрону і 40-річчю Української Повстанської Армії. В просторній залі було понад 400 осіб — батьків, гостей і юнацтва. Старші засіли біля столів, а молодь стояла в двох рядах напроти себе по середині залі, готова до наказу. Цим апелем керував С. Чиж — організаційний референт Булави, який грімким «Струнко» розпочав цю частину свята. Добре опрацьований святковий наказ відчитала Дарка Скиба — головна виховниця мол. юнацтва, який зробив помітне враження на всіх присутніх.

По відчитанні наказу, свято-зустріч відкрив офіційно Олег Качмарський коротким, але змістовним словом, вказавши на мету сьогоднішньої імпрези та попросив отця капеляна до слова й до молитви. Отець капелян сказав кілька щирих слів до юнацтва і до батьків, провів молитву та поблагословив дари. Після цього відбулася церемонія відзначень юнацтва за їхні заслуги. Цією частиною програми проводив С. Лейб'юк — голова іспитової комісії Булави в асисті голови Осередку СУМ, О. Качмарського і Булавного І. Дячуна. Відзначення одержали такі юнаки і юначки: Перший ступень впорядника одержали — Василь Рйопка і д. Мирон Грицишин; другий ступень впорядника — Мирон Галюк, Роман Кулик і д. Тарас Рйопка. Перший ступень виховника — Мирося Коваль, Петро Опар, Богдан Назаревич, Степан Чиж, Наталка Гоґусь і Богдан Гоґусь. Зенон Батлей одержав перший ступень суспільника. Всім відзначеним — юнацтво грімко сказало тричі «Гартуйсь!».

По закінченні офіційної святкової частини імпрези, всі приявні підіплювали свої сили смачним обідом, який приготували члени Жіночої ланки. Приємно вражав факт, що цим разом старші юначки і впорядниці обслуговували своїх батьків, які раділи, що можуть бути гостями.

По обіді з коротким словом виступив д. М. Музичка — організаційний референт Управи ОСУМ. У своєму слові він з'ясував конкретні завдання нашого Осередку й Булави в організаційно-виховній ділянці під сучасну пору, вказавши на позитиви й негативи нашої роботи та закликав батьків включатися в допоміжну працю, бо без їхньої допомоги ані Управа Осередку, ані Булава Юнацтва не в силі виконати усіх обов'язків. Це слово-звернення було дуже на часі і присутні батьки вислухали його з належною увагою. Треба сподіватися, що заклики голови й організаційного референта знайдуть у батьків належне

зрозуміння, бо йдеться тут про добре виховання їхніх дітей, що є основним завданням СУМ. Прикрою правдою є, що поважна кількість батьків, діти яких належать до СУМ, ще й досі стоять осторонь нашої молодечої організації, а одночасно мають великі вимоги до тієї організації.

Під кінець імпрези виступила старша група танцюристів «Верховинців», яка танцювала два народні танки. Група чисельно велика — в гарних національних і гуцульських строях — робить гарне враження і великий поступ у своїй праці. Головою всіх танцювальних груп є І. Болахівський, який багато часу присвячує цій справі і є надія, що всі групи «Верховинців» в короткому часі будуть гарною мистецькою одиницею ОСУМ. Мистецьким керівником «Верховинців» є відомий нашій громаді Євген Трусь, який — при допомозі інших фахових сил — підносить рівень згаданих танцювальних гуртків, які здобувають прихильність нашої громади.

Імпреза закінчилася молитвою, яку провів капелян ОСУМ о. І. Барщик, в годині 4.00 по полудні. Присутні гості і юнацтво були задоволені з цієї успішної імпрези і висловлювали свої бажання, щоб такі імпрези відбувалися частіше, бо це майже єдина нагода зустрічі батьків з провідниками і виховниками та своїми дітьми за одним родинним столом.

Імпреза була солідно підготована і вміло переведена, за що належить признання всім організаційним клітинам Осередку СУМ у Торонті.

Я.С.

ДРУЖИННИК СУМ В МАРАТОНСЬКОМУ БІГУ

У марадонському бігу, який відбувся в Чикаго, між 7.000 змагунами, що стали до того бігу, був провідний сумівець дружинник — Роман Голяш.

Роман Голяш закінчив Іллінойський університет з ділянки мікробіології, а ступінь магістра здобув на Томас Джефферсон університеті у Філядельфії. Він відбув також чотири роки служби у летунстві ЗСА. Тепер Р. Голяш очолює одну з великих лябораторій в Еванстоні. Він є активним сумівцем, виховником і комендантом літніх сумівських таборів. Також є активним членом театральної студії СУМ-А ім. М. Павлушкова.

Свій марадонський біг цього року Р. Голяш присвятив 40-річчю УПА і цю свою першу спробу закінчив успішно, добігши до мети.

Вітаємо і бажаємо дальших успіхів!

Щастя Бажаємо

ВІВВ

6.XI. 1982 р., в Митрополичому Соборі в Філядельфії, звінчалися Петро РАПІЙ і Анна ЯРИНІВСЬКА. Тайну вінчання довершив о. Данило Троян.

Під час весільного прийняття від Осередку СУМ ім. УПА вітав Молоду Пару і вручив дарунок д. Михайло Дякун. На бажання Молодих проведено грошову збірку, яка дала 117 дол. Зібранку суму розділено: на радіо програму Визвольного фронту в Філядельфії — 37 дол., та по 40 дол. на журнали «Авангард» і «Крилаті». Збірку перевели: Володимир Риндич і Михайло Дякун.

Всім жертводавцям складаємо щру подяку а Молодій Парі бажаємо багато родинного щастя і Многих Літ.

ВІВВ

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСФОНД «АВАНГАРДУ»

Канада

Монтреаль: Українська Народна Каса — 100 дол., /також на «Крилаті» — 100 дол./

Вінніпег: Т. Нарожняк — 9 дол.

Торонто: М. Кушнірик — 6.50 дол.

Віндзор: ОУВФ з коляди — 15 дол. /також на «Крилаті» — 15 дол./
Кудла Володимир — 5 дол.

Ошава: Управа О-ку СУМ — 88 дол. /також на «Крилаті» — 88 дол./

ЗСА

Чикаго: Роман Голяш — 25 дол. /також на «Крилаті» — 25 дол./

Клівленд: Семен Крілатий — 5 дол.

Рочестер: О. Гонтар — 7 дол.

Нью-Йорк: Галина Полтава — 10 дол.

Філядельфія: М. Бачара, з весілля Анни Яринівської з П. Рапієм — 40 дол.
/також на «Крилаті» — 40 дол./

Ірвінгтон: М. Заверуха — 10 дол. /також на «Крилаті» — 10 дол./

Німеччина

Мюнхен: І. Холявка — 5 нм /також на «Крилаті» — 5 нм/

В. Сушко — 5 нм /також на «Крилаті» — 5 нм/

Франція

Париж: Іван Копчук — 30 фр.

Всім Жертводавцям і Збирачам наше щире Спасибі, а Молодій Парі бажаємо Многих і Щасливих Літ!

ВІВВ

ПЕДАГОГІЧНІ КУРСИ УВУ 1983

Повідомляємо усіх учителів суботніх шкіл у діаспорі, учителів двомовних шкіл в Канаді і виховників молодечих організацій, що Український Вільний Університет улаштовує цього року Педагогічні Курси в Мюнхені від 25 липня до 19 серпня. Продовж чотирьох тижнів студенти отримають 120 викладових годин.

Програма Педагогічних Курсів:

Проф. д-р Я. Гурський.— Сучасна українська літературна мова;
Проф. д-р В. Янів — Вибрані питання української культури;
Д-р О. Кисілевська-Ткач — Українська літературна творчість;
Доц. д-р В. Косик — Вибрані питання з історії України;
Проф. д-р А. Жуковський — Фізична й економічна географія України;
Проф. д-р Г. Васькович — Державно-громадське виховання;
Проф. д-р Я. Гурський — Навчання української мови в іншомовних клясах.

Програму Педагогічних Курсів уложено так, щоб учасники могли поглибити власне знання з вище названих предметів, а крім того могли б вивчати методіку навчання українознавчих предметів.

Звичайно, наші курси розділені на два семестри. В одному семестрі кладемо більший наголос на методологію викладання українознавчих предметів, у другому семестрі звертається більшу увагу на поглиблення знання викладаних предметів. Після іспитів з предметів обох семестрів курсанти отримають дипломи закінчення цілоти курсів.

Цьогорічний курс скерований на поглиблення знання українознавчих предметів, але в ньому буде подавана також і методологія викладання та проводитимуться практичні зайняття, тобто показові лекції студентів.

Вчителі, які мають бакалаврати або магістерські дипломи, можуть продовжувати свої студії на нашому університеті і завершити їх магістерським дипломом згл. докторатом, при чому учасникам Педагогічних Курсів зараховується 6 кредитів до загальних студій. Курсанти можуть слухати також усі інші виклади УВУ. Нагадуємо, що Український Вільний Університет є офіційно визнаний Баварським урядом від 1950 року.

Просимо всіх зацікавлених зголошуватися на Педагогічні Курси УВУ. Всім зголошеним висилаємо індивідуально вичерпні інформації і найновішу Програму Викладів УВУ. Наша адреса:

Ukrainische Freie Universität
Pienzenauerstr. 15 D – 8000 München 80

ВАЖЛИВЕ ВІД АДМІНІСТРАЦІ!

ПРОХАЄМО ВСІХ НАШИХ ВІДБОРЦІВ, ХТО ЩЕ ЦЬОГО НЕ ЗРОБИВ, ВИРІВНЯТИ ЗАБОРГУВАННЯ І ВНЕСТИ ПЕРЕДПЛАТУ НА 1983 РІК. ПРИ ЦЬОМУ ТРЕБА ПРИДЕРЖУВАТИСЬ НАШОГО ПРАВИЛА: ВПЛАЧУВАТИ ЧЕРЕЗ ОСЕРЕДКИ СУМ, АБО ЧЕРЕЗ КРАЙОВІ ПРЕДСТАВНИЦТВА: ЯКЩО ПЛАТИТЕ ПРЯМО ДО В-ВА, ТО ТРЕБА ДОДАТИ РІВНОВАРТІСТЬ З ДОЛ. НА ВИМІНУ ЧЕНА. ЦЕ НЕ СТОСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН, ЗВІДКИ МОЖНА ПЕРЕСИЛАТИ МІЖНАРОДНИМИ ПОШТОВИМИ МАНДАТАМИ БЕЗ ДОДАТКОВИХ ОПЛАТ.

З М І С Т

ЗАГАЛЬНІ ТЕМИ

ЦУ СУМ: <i>Воля народам – воля Україні</i>	1
Р.З.: <i>Міт трьох літер</i>	5
<i>Промови на процесі Д. Данилишина і В. Біласа</i>	10
Зірка Вітошинська: <i>Крути – українські Тернопілі</i>	15
Степан Підкова: <i>До історії СВУ – СУМ /2/</i>	17
Валерій Марченко: <i>Антон Олійник</i>	21
І. Фаріон: <i>Що для нас значить День Солідарності</i>	26
<i>До відзначення 10-річчя масових арештів українців</i>	27

ІДЕОЛОГІЧНІ ТЕМИ

Дмитро Донцов: <i>Місто Премудрости Божої</i>	31
---	----

ПОЕЗІЯ – ПРОЗА

3 творчости Василя Симоненка: <i>Леся Українка</i>	35
<i>Найогидніші очі порожні; Грудочка землі</i>	36
<i>Люди – прекрасні; Ти знаєш, що ти – людина</i>	37
О. Данський: <i>Свят-вечір в Авшвіці</i>	38
Ірина Левицька: <i>Покута</i>	42

НАУКА – КУЛЬТУРА – МИСТЕЦТВО

А. Смилів: <i>Історичний шлях російського імперіялізму</i>	48
Володимир Попович: <i>Андрій Коверко</i>	52
Р. Кухар: <i>Монографія, на яку довго чекали</i>	58

МІЖНАРОДНИКИ

Маркіян Беркут: <i>Конференція АБН-ЕРС в Лондоні і участь української молоді</i>	60
--	----

СУСПІЛЬНИКИ

Богдан Гогусь: <i>Сучасні погляди української молоді і роля молоді в українській громаді та громаді країни замешкання</i>	66
Богдан Чолій: <i>Співпраця молодечих організацій між собою та можливості заaktivізування незорганізованої молоді</i>	67
Ігор Мірчук: <i>Процеси Асиміляції і як їм протиставитися!</i>	69

СУМ в Дії

М. Яремович: <i>Крайовий табір дружинників СУМ</i>	73
<i>.../ Свято Патрона СУМ в Сіднеї</i>	75
Я. С.: <i>Свято Патрона й зустріч сумівської сім'ї</i>	76
<i>.../ Дружинник СУМ</i>	78

ЩАСТЯ БАЖАЄМО

<i>Анна ЯРИНІВСЬКА і Петро РАПІЙ, Філядельфія</i>	79
---	----

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСФОНД.....	79
---------------------------	----

<i>.../ Педагогічні Курси УВУ</i>	80
---	----

На обкладинці: *Леонід Перфецький – Фрагмент бою під Крутами. Аквареля*..... I

Фотомонтаж з Конференції АБН-ЕРС в Лондоні 23-26.9.82...IV

